

АНДРИЋЕВ
ИНСТИТУТ

Библиотека
ПОСЕБНА ИЗДАЊА

Књига 12

Главни и одговорни уредник
Емир Кустурица

Уредник
проф. др Мило Ломпар

Рецензенти
проф. др Драгана Грујић
проф. др Гордана Ђоковић

Гордана Станчић

О КЊИЗИ И ЧИТАЊУ

Улога библиотека
у развијању културе читања

Андрићев институт
Андрићград – Вишеград, 2022.

Мама и тата

С А Д Р Ж А Ј

1. УВОД.....	9
2. КУЛТУРА ЧИТАЊА	13
2.1. Историјски преглед развоја културе читања.....	13
2.2. Дефинисање појма и чинилаца	40
2.3. Теорије, технике и врсте читања.....	44
2.4. Књига и (њен) читалац.....	53
3. БИБЛИОТЕКЕ И КУЛТУРА ЧИТАЊА.....	59
3.1. Библиотеке и култура читања: теоријске основе..	59
3.2. Националне библиотеке	69
3.3. Јавне библиотеке.....	74
3.3.1. Библиотеке за бебе.....	80
3.3.2. Библиотеке за тинејџере	82
3.4. Школске библиотеке	85
3.5. Високошколске библиотеке	95
3.6. Специјалне библиотеке.....	100
3.7. Дигиталне библиотеке.....	104
4. УЛОГА БИБЛИОТЕКА	
У РАЗВИЈАЊУ КУЛТУРЕ ЧИТАЊА	109
4.1. Библиотечки фонд	109
4.1.1. Фонд обавезног примерка	110
4.1.2. Завичајна збирка	113
4.1.3. Референсна збирка.....	115
4.2. Библиотечке услуге	116
4.2.1. Међубиблиотечка позајмица	117
4.2.2. Обрада библиотечке грађе.....	118

4.2.3. Израда библиографија	122
4.2.4. Библиотерапија	123
4.2.4.1. Рад са корисницима са тешкоћама у читању	126
4.2.5. Промоција књиге и читања	129
4.3. Библиотекар као посредник између књиге и читаоца	136
5. ПРИМЕРИ ДОБРЕ ПРАКСЕ	147
5.1. Дигиталне библиотеке.....	147
5.2. Програми промоције књиге и читања.....	151
5.3. Промоција културе читања на друштвеним мрежама	160
6. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА.....	165
ЛИТЕРАТУРА.....	169
INDEKS IMENA.....	189
О АУТОРУ	195

1. УВОД

Књига *О књизи и читању: улога библиотеке у развијању културе читања* представља прерађену верзију докторске тезе *Библиотеке и култура читања* одбрањене 06.09.2019. године на Филолошком факултету Универзитета у Београду под менторством проф. др Александре Вранеш и пред члановима комисије коју се чиниле проф. др Љиљана Марковић, проф. др Данијела Костадиновић и проф. др Гордана Ђоковић. Предмет истраживања аутора је библиотека као институција културе и образовања чији је један од предмета рада књига, односно знање забележено у одређеној форми и на одређеном медијуму. Са друге стране, посматра се култура читања, као континуирани и дуготрајни процес и средство учења, сазнавања и забаве. Разматрана је улога коју библиотека има у подршци развоју културе читања. Иако се активности везане за промоцију књига и читања доследно спроводе у библиотеци, сматрамо да је потребно из новог угла сагледати, сумирати и заокружити аспекте односа библиотечно-информационе науке према култури читања.

Почетна претпоставка која је пратила истраживање је да, бивајући свесне важности развијања културе читања и неговања читалачких навика у свеукупном развоју појединца и читавог друштва, библиотеке користе све своје ресурсе: фондове, услуге и стручни кадар у функцији очувања, развијања и унапређења културе чи-

тања. Приликом истраживања коришћени су компаративни, историјски, аналитичко-синтетички, социолошки метод и метод посматрања.

У првом делу књиге разматра се појам културе читања и њени саставни елементи. У овоме делу рада коришћени су историјски, аналитичко-синтетички и социолошки метод. Истраживање културе читања захтевало је интердисциплинарни приступ. Да бисмо дошли до података о читању, читалачкој публици и развоју читалачких навика кроз историју, било је неопходно консултовати литературу из више сродних области као што су: историја библиотека, историја писма, историја књиге, историја штампарства, историја издаваштва и књижевства, антропологија, социологија, психологија. Историја библиотекарства је узета у разматрање у контексту проучавања историје књиге и културе читања и стога је само дат сиже кључних момената у развоју библиотекарства. У историјском контексту, проучаван је развој књиге и развој читалачких укуса и навика, као кључних чинилаца културе читања. Кроз историјски развој штампарства, издаваштва и књижевства, покушали смо да стекнемо увид у читалачке навике људи. Наведене научне дисциплине биле су драгоцен извор информација и, поред главних тема којима се свака од њих понаособ бавила, у литератури из ових области проналазили смо, негде темељно, а негде узгред, понекад сасвим скрајнуто, драгоцене податке о развијању културе читања. Проучавајући историјски след утврдили смо континуитет у међусобном прожимању ових грана историје и континуирани однос између библиотекарства и културе читања, који траје вековима. И библиотекарство и култура читања су се заједно развијали, тежећи истом фундаменталном циљу: учењу и стицању знања ради напретка и развоја читавог друштва. У првом делу књиге дајемо дефиниције културе читања и представљамо њене чиниоце: књигу, читаоца и процес читања.

У другом делу књиге акценат је стављен на библиотеке у функцији развијања културе читања. Циљ овога дела истраживања био је доказивање почетне хипотезе да библиотеке учествују у развијању културе читања својом мисијом, пословима који се у њима обављају и кадром који те послове обавља. Аналитичко-синтетички метод коришћен је за прикупљање, анализу и систематизацију грађе и досадашњих резултата на тему улоге библиотека у култури читања и њено презентовање у овом раду. Поглавља „Дигиталне библиотеке”, „Програми промоције књиге и читања” и „Промоција културе читања на друштвеним мрежама” употпунили смо примерима добре праксе, јер сматрамо да на ове сегменте рада библиотека треба ставити акценат када се говори о библиотекама у функцији развијања културе читања у 21. веку.

Намена књиге је да се истражи и анализира међусобна повезаност библиотека и културе читања и улоге коју библиотека има у развијању, унапређењу и промовисању културе читања. Идеја која је пратила истраживање целим његовим током била је давање предлога и проналажење начина за учвршћивање узајамних односа и успостављање још ближих веза између библиотекарства и културе читања.

2. КУЛТУРА ЧИТАЊА

2.1. Историјски преглед развоја културе читања

Историја читања се често ослања на опште друштвено-културне показатеље (као што су тип насеобине, распрострањеност становништва према различитим критеријумима, писменост, школовање, мреже за дистрибуцију књига), на архиве (проучавајући пописе имовине, кореспонденцију, каталоге, приватне пописе књига), а често и на иконографију, грађевинску археологију и слично (Barbije 2009: 297). Проучавањем поменутих, али и других дисциплина, дошли смо до сазнања о развоју културе читања, са свим њеним пратећим чиниоцима, у периоду од античког доба до данас. Култура читања развијала се упоредо са развојем библиотека, штампарства, издаваштва и књижевства.

Историјски развој културе читања почиње и пре настанка књиге. Историја читања почиње читањем слика, сликовног писма, идеограма и пиктограма, хијероглифа и клинастог писма, записа у дрвету и пећинама. Касније, са развојем писма и књига, поступак читања се усложњава и поприма другачије карактеристике.

У античком добу књигу је чинио свитак, направљен од трака папируса. Папирус се употребљавао у Египту од почетка 3. миленијума, а у Риму од 3. века п. н. е, све до 11. века када га је потиснуо пергамент. С обзиром на то

да је папирус био скуп, пракса је била да се оно што није имало трајну вредност записује на другим подлогама – дрвеним или глиненим плочицама. Текст се на папирусу најпре записивао у смеру ширине, што је читање чинило тежим. О тежини читања са папируса сведочи један запис Плинија који је забележио да је Вергиније Руф у својој 83. години „стојећи читао један volumen толико тежак да му је најзад испао из руку. Нтео је да га дохвати, изгубио је равнотежу, пао, слomio nogu i umro” (prema Barbije 2009: 28). Касније је све више бивало заступљено писање по ступцима и тада се папирус држао хоризонтално, што је знатно олакшавало процес читања.¹

Књига је у античком добу била пре свега инструмент за преношење научних информација, а на постојање свести о потреби чувања забележеног знања у виду књига указује и оснивање првих библиотека. Реч „библиотека” тада је означавала комад намештаја у којем су се чувале књиге, а касније добија шире значење и представља место где се књиге остављају. Једна од највећих и најзначајнијих била је Александријска библиотека. Александар Велики је 331. г. п. н. е. основао Александрију у Египту, која је ускоро постала град књиге. Александар Велики, који је и сам био велики љубитељ књиге и читања, толико да је ретко када виђен без књиге, а културу и навику читања пренео је и на грађане Александрије, дошао је на идеју о оснивању Александријске библиотеке, у којој би се нашла сва књижевна дела античког света. Међутим, због преране смрти (323. године п. н. е) није успео да ту замисао и реализује. Оснивање библиотеке покренуо је Птоломеј I (владао 323–280. године п. н. е). Колико је циљ стварања јединствене базе до тада забележеног знања

1 Фредерик Барбије читање са папируса пореди са данас заступљеним читањем текста са рачунара, дајући паралелу у истом начину „одмотавања текста” пред очима читалаца.

био озбиљно схваћен, сведочи и сачувани краљевски указ, према којем су сви бродови који су се заустављали у Александрији морали да предају све књиге које су носили, да би се оне преписале и сачувале у библиотеци. „Svrha biblioteke bila je čuvanje tekstova, olakšavanje intelektualnog rada, a možda i promovisanje grčke kulture u svetu u kome se uzajamno doticalo više kultura, te pribiranje tuđih običaja i doprinošenje slavi vladara iz dinastije Lagida.” (Barbije 2009: 34) Птолемејев наследник, Птолемеј II Филаделф, наставио је рад свога претходника. Деметрије из Фалерона избегао је у Александрију 306. године п. н. е. и прикључио се стварању универзалне престонице знања у Александрији, поставши први библиотекар Александријске библиотеке. На томе месту наследили су га: Зенодот, Калимах, Аполоније са Родоса, Ератостен и Аристофан из Бизанта. Како се број књига у Александријској библиотеци повећавао, сналажење у њој постало је скоро немогуће. Решење за овај проблем појавило се у виду новог библиотекара – Калимаха, који је отпочео рад на сређивању и каталогизовању библиотечке збирке. Овај поступак сведочи о томе да је још у доба Александрије постојала свест о значају формирања библиотечке збирке и о неопходности прикупљања и чувања књига. Исто тако, постојала је свест о важности библиотекара у томе подухвату, библиотекара као стручњака за рад са књигама, без чијег ангажовања би се ово брижљиво прикупљано и чувано записано благо вероватно само загубило у сопственој количини. У Александријској библиотеци организована су јавна читања, са циљем да се једни другима приближе писац и читалац и да се промовишу књиге и читање. Са својим богатим фондом, уређеним системом каталога и активностима које је спроводила Александријска библиотека била је узор многим другим библиотекама.

На неки начин конкуренција Александријској библиотеци била је библиотека у Пергаму, којим су владали Ата-

лиди, супарници Птоломеја. Ово супарништво имало је као резултат значајан удео у историји књиге и писмености: наине, у жељи да уништи Пергамску библиотеку Птоломеј Епифан забранио је извоз папируса из Египта. Приморани да пронађу нови начин за бележење текста, становници Пергама су осмислили нови материјал за писање – пергамент – који је врло брзо почео да се шире употребљава.

Обичај јавног читања постојао је и у Старом Риму. На вратима радње где су се продавале књиге објављиване су информације о новим насловима и ту су се састајали писци и љубитељи књига да би разговарали о новим књигама и размењивали мишљење о прочитаном (Vidović 1964: 13). Плиније Млађи бележи: „U nameri da pročitam jedan mali govor koji želim da objavim /publicare/, pozvao sam nekoliko posetilaca da se izložim kritici (...). Imam dva razloga da priredim čitanje: prvi je da izoštrim svoju prilježnost, drugi je da mi skrenu pažnju na greške koje ne primećujem zato što su moje” (prema Barbije 2009: 29). Осим што је текст даван на читање ради добијања коментара (*edere*), односно на читање у приватне сврхе, постоји и термин *publicare* који означава смишљено јавно излагање текста ради даљег растурања и дистрибуције.

Власници приватних библиотека понекад су своје књиге давали на коришћење другим људима који сами нису имали могућности за приступ литератури. Човек који се сматра првим римским књижевцем и издавачем, Атик, бавио се преписивањем књига (за њега су то радили углавном робови грчког порекла) и сâм је био библиофил. Своју библиотеку отворио је за научнике и писмене људе које су за њу показивали интересовање. Атикову библиотеку користио је и сам Цицерон. Ово је пример употребе личне библиотеке у шире сврхе читања, намењен људима који сами нису имали приступ књигама и забележеном знању, а желели су да уче. Једну такву библиотеку основао је и Лукул, добростојећи римски генерал:

Sakupio je mnogo lepih primeraka, dobro napisanih, a način na koji ih je koristio još je značajniji: njegova je biblioteka bila svima otvorena i Grci su bez ograničenja mogli da uđu u susedne galerije pod stubovima i dvorane za rad, tako da su dolazili kao u kraljevstvo muza i dan provodili zajedno, rado odustajući od drugih poslova. Lukul je i sam često dolazio u galerije pod stubovima i učestvovao u raspravama učenih ljudi... (prema Barbije 2009: 36)

У раном средњем веку књига све више постаје култни и магијски предмет:

У средњем веку установљен је посебан однос између значења и изгледа књиге. Књига је ту, поред осталог, и скупочен предмет, који добија нарочиту опрему у виду посребреног или позлаћеног лица – корица. Лепота средњевековне књиге огледало је идеала општег реда, мира, благостања и универзалне лепоте. (Божић 1999: 120)

Све до 11. века књиге су се углавном производеле у манастирима, у којима су постојале преписивачке радионице:

Најчећи nameštaj je klupa nalik na đaćku, kosi pult ispod kojeg se nalaze police za knjige, a ponekad mali zatvoreni ormar. Sa strane je tabla na kojoj stoji prepisivački pribor, između ostalog i rogovi puni raznobojnog mastila. Iznad pulta postoji tabla na spuštanje, mesto za rukopis koji se kopira. Pisar je obuzet poslom: priprema pergament, reže pera (gušćje pero postaje opšta pojava u 6. veku), prepisuje itd. Posao se udobnije obavlja na kosoj površini, a ponekad, ako je u pitanju svitak, prepisivač (pisar, skrib) drži tekst na kolenima. (Barbije 2009: 65)

Док су преписивали, преписивачи су морали да помно читају текст. Често су приликом тог читања остављали белешке на маргинама будућим читаоцима. Ова појава отвара једно ново виђење у одређивању функције књиге:

она постаје инструмент комуникације између два читаоца у различитом временском раздобљу.

Средњовековне књиге писане су углавном на пергаменту, а касније и на папиру који је откривен у Кини. У раном средњем веку сматрало се да је сврха записаних речи да буду изговорене наглас. Израз *scripta manet, verba volat* данас се тумачи као „писмено остаје, изговорено ишчезава”, док Алберто Мангел [Alberto Manguel] сматра да је овај израз имао супротно значење, и да је измишљен као похвала гласно изговореној речи која се сматрала живом, за разлику од написане, непокретне и мртве (2005: 55).

Гласна читања нису била ретка појава у манастирима, као што је то нпр. био случај у манастиру св. Бенедикта у којем је уведено правило да се наглас чита уз обед. О важности која се везивала за чин читања у манастиру сведоче сачувана врло прецизна и строга правила:

Dok braća obeduju, treba uvek čitati; onaj na kojeg je red da čita celu sedmicu sa dužnostima počinje u nedelju. I započinjući svoju dužnost posle mise i pričesti, treba da zatraži od svih da se mole za njega kako bi Bog od njega odvratio duh zanosa. A svi moraju izgovoriti tri puta ovaj stih u oratoriju, ali on je taj koji ga mora započeti: „O, Gospode, otvori mi usta, i moja usta slaviće Te.” A onda će, primivši blagoslov, stupiti na svoju dužnost čitača. A za stolom treba da bude najveća tišina, tako da se ne čuje nikakav šapat ili glas izuzev čitačevog. A šta god zatreba, u smislu hrane, braća će dodavati jedan drugom, tako da ne treba ništa pitati. (Mangel 2005: 125)

Гласно читање представљало је не само велику одговорност, већ и част за онога ко чита, а уједно је подстицало и равноправност међу монасима, јер су се они у улози читача смењивали. Велика се пажња придавала избору штива за читање: „S obzirom da čitanje naglas nije privatni čin, izbor čitalačkog štiva mora biti društveno prihvatljiv i za

čitaoca i za publiku.” (Mangel 2005: 132) Постојао је и обичај окупљања суседа око неког посла, те се у тим приликама време прекраћивало читањем.

Na dvorovima, a ponekad i u skromnijim kućama, knjige su se čitale naglas porodici i prijateljima radi pouke i zabave. Kada se nekome čitalo uz večeru nije bila namera da se on odvrati od uživanja u ukusu. Naprotiv, namera je bila da se on probudi maštovitom zabavom, što je praksa koja se prenosila još od rimskih dana. (Barbije 2009: 125)

Читање наглас код куће, у кругу породице, задржало се све до 19. века.

Промена у навикама при читању запажена је са почетком коришћења кодекса уместо свитка као форме књиге и са развојем нових писама. „Rukopisi iz antičkog doba i ranog srednjeg veka pokazuju *scripto continua*, pisanje pri kome se ne odvajaju reči, što znači bez interpunkcije i pasusa: *scripto continua* u stvari nameće glasno čitanje, bilo za sebe, bilo grupi slušalaca, bilo da to čini sekretar.” (Barbije 2009: 59). Барбије [Frédéric Barbier] сматра да је развој и усавршавање новог писма – каролиншке минускуле, коју је карактерисало раздвајање речи, ослобађање од сувишних украса, лигатура и других елемената, избегавање скраћеница и увођење неке врсте интерпункције, допринело да све заступљеније постане читање у себи:

Sve složenije „slaganje na stranicu”, odvajanje reči, interpunkcija, jesu elementi koji određuju „grafički prostor” (Ž. F. Gilmon) počev od 11. veka, a naročito u 12. i 13. veku; sledstveno tome, i čitanje postaje sve manje čujno, to je čitanje u sebi i radi sebe, koje se više ne izgovara, čak ni tihim glasom. (Barbije 2009: 140)

Овакве промене у читалачким навикама и новине које су пратиле процес читања биле су путница на културно одређење, па се читање наглас сматрало архаич-

ним, а људи који су читали наглас заосталим и примитивним.

Крајем средњег века долази до запажене индивидуализације међу ширим друштвеним групама, окренутости ка себи, а „novi čitalac, ćutljiv, utonuo u tekst kao zatvoren u sebe, stoji sâm s predmetom svog čitanja i razmišljanja” (Барбије 2009: 91). Читајући у себи, читалац је коначно могао да установи неограничену везу са књигом и речима, без очевидаца. Прелазак са читања наглас на читање у себи означавао је личнији однос према књизи и написаном, могућност ишчитавања текста онако и онолико пута колико читаоцу одговара и престанак цензуре онога што се чита од стране онога ко чита.

Прве средњовековне књиге биле су превасходно намењене коришћењу у сврхе богослужења и теолошког учења; међутим, њихова улога почиње да се проширује. Барбије (2009: 65) истиче неколико узрока за „izlaženje 'malog sveta knjige' iz okvira crkve i sveštenstva”. У периоду од краја 11. и почетка 12. века почињу да се оснивају први универзитети. Сходно томе, јавља се потреба за обезбеђивањем књига за студенте. При универзитетима се отварају преписивачке и књижарске радионице, а књижари се сматрају „слугама универзитета”. Када се појавио одређени број књига које су биле вишак наспрам потреба студената, књижари почињу њима да тргују. Ова појава се сматра првим корацима у развоју модерних књижара. Други разлог за све распрострањенију употребу књиге је развој администрације, који је довео до тога да администратори и правници почну приметно да прикупљају стручну литературу и да формирају библиотеке. Напослетку, владари и друге високе личности, почевши од 12. и 13. века, прикупљају књиге за рад и рекреацију и стварају личне библиотеке, а књиге наручују код специјалних занатлија. Књига све више губи декоративни и култни карактер и постаје инструмент за учење.

Ствара се нова читалачка публика – обичан народ показује интересовање за књигу и читање, те се у складу са тим мења и прилагођава преписивачка политика: „Рочев од 12, а нарочито од 13. века, нова и врло значајна продукција развија се у световним скрипторијумима, смеštenim у градове, који раде за владарски двор и за љубитеље романа и историјских приповести.” (Barbije 2009: 88).

Библиотеке су током средњег века крчиле свој пут ка томе да постану места културних дешавања. Све се више истиче њихова улога у развијању културе, знања и образовања. Посматрајући статус библиотеке, њен фонд и обичаје његовог коришћења, могао се стећи увид у интелектуални, културни и друштвени развој једне заједнице. У Србији су прве манастирске библиотеке у средњем веку осниване у манастирима Хиландару, Милешеву, Жичи, Грачаници, Пећком манастиру, Крушедолу, Високом Дечанима. У српским средњовековним збиркама налазе се библијски списи, преводи апокрифне литературе, хагиографије, духовно песништво, први световни жанрови: романи, приповетке и басне, историјски и правни списи и богата књижевност настала на српскословенском језику (Стокић Симончић 2008: 19).

Револуција у историји културе читања настаје са изумом штампе покретним словима. Године 1452. Јохан Гутенберг [Johannes Gutenberg] штампа своју прву књигу и отпочиње један потпуно нови пут у развоју културе читања, са, за то време, незамисливим утицајима. Откриће штампе смањило је број сати потребних да се произведе једна књига, што је довело до повећања броја књига, њиховог појефтињења и повећане доступности ширим слојевима становништва. На тај начин заувек је промењен читаочев однос према ономе што је до тада сматрано јединственим и ретким предметом, па чак и ручним радом (Mangel 2005: 143). Штампана књига је утицала на ширење писмености и постала снажан покре-

тач научног напретка. Са све масовнијом производњом штампаних књига, мења се и прилагођава и њихов обим и изглед, тако да се све више производе књиге мањег формата у већем тиражу. Ове промене у изгледу и форми омогућиће да се књига може читати било где и било када, да се може држати у џепу и лакше и јефтиније набавити. Истовремено, експанзија штампаних књига значила је убрзано попуњавање и раст библиотечких фондова, што је омогућило читаоцу да се озбиљније посвети својој истраживању и да истовремено консултује већи број различитих научних извора.

Од 15. века и развоја штампарства књига почиње да се шири великом брзином, а књиге се штампају у складу са потребама читалачке публике. На крају 15. века више од 250 градова у Европи поседује штампарије, са водећим центрима у Немачкој, Француској и Италији, што указује на пораст интересовања за књигу међу широм читалачком публиком. Штампарске машине рашириле су се по Европи и отварају се штампарије: 1465. у Италији, 1470. у Француској, 1472. у Шпанији, 1475. у Холандији и Енглеској, 1489. у Данској (Mangel 2005: 144). О Гутенберговом проналаску и револуцији коју је изазвало штампање књига Гордана Стокић Симончић каже:

Напуштање латинског језика као језика цркве и администрације, шира употреба народног говора и кодификација националних језика, афирмација индивидуализма и ауторских права, експлозија информација, стварање читалачке публике у савременом смислу речи, прве уредбе о обавезном основном образовању за све слојеве друштва, само су неке од директних последица Гутенберговог изума. (Стокић Симончић 2008: 47)

Развијање и рад штампарија у којима су се штампале српске књиге током средњег века сведоче о постојању свести српског народа о значају неговања културе чи-

тања, чак и у тешким историјским и друштвеним условима. У овом периоду су, са мање или више успеха, радиле штампарија Ђурђа Црнојевића у Цетињу, штампарије Божидара Вуковића² и Јеронима Загуровића у Венецији, штампарија Божидара и Теодора Љубавића у Горажду, штампарије у Грачаници, Милешеви, Мркшиној цркви, штампарија Стефана Мариновића у Скадру, штампарија Радише Дмитровића у Београду. У овим штампаријама најчешће су се умножавале богослужбене књиге.

Štamparija s pokretnim slovima vremenom je izazvala promene u načinu čitanja, a takođe izvesno je širenje same čitalačke publike – i jedno i drugo zahvaljujući povećanju broja primeraka, nižoj ceni i većem tiražu. U izvesnoj meri, pisani tekst postao je nešto obično: čak ni u svetu u kome većina ne zna da čita, pisano više nije potpuno nezastupljeno, te može da otpočne lagani i postepeni proces akulturacije. (Barbije 2009: 175)

Јефтина и брза производња довела је до појаве већег броја људи који су могли себи да приуште куповину књиге. Штампана књига била је лако преносива и тиме доступнија и ближа читаоцима. Овакве карактеристике штампане књиге директно су допринеле развоју приватног читања:

Штампа је учинила књигу доступном ширем кругу читалаца и умногоме изменила сам начин читања. Појавом штампаних књига прелази се са гласног читања на читање у себи. Ослобођени слушања читања – званичних тумачења, на пример, цркве – читаоци слободно размишљају о садржају и остварују непосреднију комуникацију са идејама аутора. Штампана књига постаје нови медијум масовног комуницирања. (Бараћ 2008: 72)

2 Божидар Вуковић је у неколико наврата штампао *Зборник за љушнике* ситним словима, у малом формату, са намером производње књиге која би била једноставна за коришћење током путовања.

Поред класичне и стручне литературе, у 15. веку нису биле непознате ни књиге забавног карактера, али оне нису биле широко распрострањене и доступне: „Књиге које bismo mogli da opišemo kao zabavne, od šaljivih do romana, štampane su još u XV veku, ali obično su bile zaodente u poučno ruho, verovatno da bi se ublažio otpor sveštenika, očeva, porodica i ostalih 'čuvara'” (Brigs i Berk 2006: 161). Слобода читања, дакле, у то доба није у потпуности постојала.

О све израженијој индивидуализацији читалаца казује и став познатог италијанског штампара, Алда Мануџија [Aldus Manutius], који је сматрао да знамените ауторе треба читати без посредника, на оригиналном језику, без напомена и тумачења, јер ће искључиво тако читалац моћи да на прави начин доживи књижевно дело (Mangel 2005: 147). Развој књиге усмеравала је и читалачка публика – одговарајући на захтеве читалаца и схватајући могућности ширења читалачке публике, Мануџије почетком 16. века почиње да штампа џепна издања, у тиражу од по 1000 примерака.

Књига је било све више, што се одразило и на саме библиотеке, које су биле принуђене да проналазе нове начине за класификацију и смештај књига. То је допринело настанку нових каталогизационих и класификационих система као и изради библиографија, што је омогућило лакше сналажење у фондовима. Учени свет почиње да прикупља личне библиотеке. Већи број књига и њихова лакша доступност довеле су до стварања нових навика у читању, те се тако све чешће јавља екстензивно читање и консултације уместо интензивног читања и коментара, али ће ова промена у начинима читања бити још приметнија у 18. веку. Долази до појаве првих научних издања, првих енциклопедија и библиографија, која настају са циљем да се унапреди књига као ефикасно средство за рад. Пример оваквог начина штампе је *Bibliotheca universa-*

lis, чије објављивање почиње 1545. године у штампарији Конрада Геснера [Conrad Gessner]. Геснер врло држи до материјалног облика књиге, водећи рачуна да ово научно издање буде репрезентативно, тако да оно садржи систем референци и напомена, које би требало да олакшају модерно читање – консултације (Barbije 2009: 161). У 16. веку књиге су углавном растурали путујући трговци, а овакав начин дистрибуције књига значајно је помогао ширењу потенцијалног броја читалаца.

Током 17. века изглед књиге се модернизује. Читаоци све више развијају навику да читају у себи, те се и форма књиге прилагођава њиховим потребама: текст постаје визуелно уочљивији и почињу да се јављају белине унутар текста. На примеру штампарије Луја Елзевира [Lodewijk Louis Elsevier] у Лејдену у Холандији који од 1629. године почиње производњу класика у малом формату може се добити представа о тадашњој политици штампања књига. Наступа епоха производње колекција књига у малом формату; којима се лако рукује, односно почињу да се производе модерне књиге за читање у друштву које се и само модернизовало (Barbije 2009: 209).

Dugotrajno pomeranje ka „privatizaciji” od XIV do XX veka ogleda se i u formatu knjiga. U XV veku knjige su često bile folio izdanja s krupnim slovima i morale su da se čitaju oslonjene na postolja ili pultove. U XVI i XVII veku postale su popularne male knjige, na primer oktavo izdanje, ili još manji 12mo ili 16mo format, koji je koristio slavni venecijanski štampar Aldo Manucio za svoja izdanja klasika. (Brigs i Berk 2006: 93)

Нарочито су се у малим форматима штампале књиге поезије, јер су се оне често читале у кревету, пред спавање.

Развоју култа књиге и читања, поред развоја мреже за ширење штампе и појаве све већег броја периодичних публикација, допринело је и отварање библиотека за јав-

ност. Средином 17. века у књижарским радњама постојали су такозвани „кабинети за читање”, у којима су посетиоци могли да користе литературу из те књижаре за читање. Касније се у неким градовима јављају тзв. „собе за читање”, где су услуге читања обезбеђивала у ту сврху организована удружења. Ова удружења, тзв. „друштва за читање” значајна су за развој културе читања јер су „значајно допринела да се пут ка књизи и читању отвори и ширим круговима становништва, да се створи нова читалачка публика чија су лектира, осим Библије, религиозних књига и молитвеника, биле и књиге светског садржаја, новине, часописи, алманаси, као и научни и бројни страни часописи” (Стаматовић 1984: 62).

Појава све већег броја периодичних публикација и научних издања, успостављање култа читања ради забаве и индивидуализација човека 18. века били су предуслови за јављање новог вида читања које се називало екстензивним. У позном 18. веку долази до „читалачке револуције”, коју карактеришу масовно ширење читалачке публике и промене у навикама и циљевима читања. Просечан човек 18. века почиње да одређени део слободног времена посвећује читању и то су први видови читања ради забаве: „Tokom svog razvoja, a pogotovu u XVIII veku, zabavna književnost izašla je iz poučnog okvira i postala deo komercijalizacije slobodnog vremena, pored koncerata, konjskih trka i cirkusa.” (Brigs i Berk 2006: 95) Штампана се све већи број референтних књига – речника, енциклопедија, лексикона и књига практичних упутстава, што све условљава промене у начину читања. Читаоци почињу да читају мање темељно, прескачу поглавља и књиге прелиставају у потрази за потребном информацијом:

...format knjiga prilagođen je letimičnom čitanju ili pretraživanju. Tekstovi su sve više bili deljeni na poglavlja, a ona na pasuse. Štampane beleške na marginama rezimirale su

poruku svakog dela. Detaljni sadržaji i indeksi organizovani po abecednom redu pomagali su čitaocima koji su bili u žurbi da pronađu određene informacije. (Brigs i Berk 2006: 92)

Напредовање екстензивног читања убрзано је развојем периодике, изумом нових система за растурање штива (кабинети и собе за читање и позајмне библиотеке) и порастом броја књига у приватним библиотекама. Овакви услови допринели су томе да екстензивно читање обухвати и мање привилеговане категорије, као што су студенти, женска публика, чиновници и друго. Све више се штампају верске књиге, школске књиге и лепа књижевност, а и књиге за младе постају све популарније од друге половине 18. века.

У античко доба и током средњег века библиотеке су оформљавали или институције (верске установе, факултети) или појединци (владари, учени људи, љубитељи писане речи) и овакве библиотеке су углавном биле затвореног типа, односно биле су намењене уском кругу корисника. Од 18. века долази до промена када је реч о формирању и намени библиотека, те оне све чешће постају јавно добро и њихови фондови стављају се на располагање широј заједници. Власници су или отварали своје библиотеке за јавност или су од њих стварали нове централне библиотеке које су могли сви да користе.

У Србији се крајем 17. и почетком 18. века читање сматрало привилегијом духовног сталежа и углавном се читала богословска литература. Од овог периода почиње да се формира и грађанска читалачка публика коју су најпре сачињавали мушкарци, а од средине 18. века придружују им се и жене. Десанка Стаматовић (1984: 61) о томе каже: „За разлику од 17. века, када су корисници библиотека првенствено из редова научника, аристократије, свештенства и високих чиновника, у 18. веку грађанска класа истиче потребу за књигом и обра-

зовањем, више чита и тражи могућност да користи библиотеке.” Богословска књига и даље је заступљена, али читалачка публика све више показује интересовање за другом врстом литературе: читају се дела најпре домаће, а потом и преводи стране лепе књижевности (пре свега античких, немачких и руских писаца), затим речници, правни приручници и дела забавног садржаја.

Knjige se čitaju sporo i dugo, po mesec, pa i više, a čitaoci često zapisuju dan kada su počeli i kada su završili čitanje. Najviše se čita zimi, i to noću, pa se na knjigama sreću zapisi da je pročitana „u zimnovevremja” ili u „zimnijanošči”. (...) Čitanje nije samo čin privatne nego i kolektivne individualnosti, jedna od formi druženja. Često se čita naglas, drugima, a ovakva forma čitanja dobija značenje privatnog druženja. Đaci nakon škole provode slobodno vreme u zajedničkom čitanju u sobi ili u prirodi. (Fotić 2005: 744)

У 18. веку култ читања књига негује се и у приватним грађанским и племићким библиотекама. О читалачким навикама у кругу породице забележено је следеће:

Naglas se čita u krugu porodice, gde stariji čitaju mlađima, a još češće mlađi starijima. Pročitane knjige se prepričavaju, i to ne samo u privatnom krugu porodice i prijatelja. Dositej Obradović u memoarima navodi da je kao đak nedeljom i praznikom išao sa starijima, šegrtima, kalfama, pa i majstorima i da im je prepričavao živote svetaca, jedinu literaturu koja mu je tad bila dostupna. (Fotić 2005: 744)

Приватне грађанске библиотеке сакупљане су са циљем да послуже образовању и разоноди чланова породице и, са мањим или већим одступањима, чинила их је литература из одређених сличних области и струка. Племићке библиотеке, с друге стране, имају ширу намену: оне имају енциклопедијски карактер, односно амбицију да на једном месту сакупе знање света, стога су се у њима могле наћи књиге из најразличитијих области људског

знања. Најпознатија оваква библиотека била је она коју је сакупио Сава Текелија.

У Европи у 19. веку почиње опште описмењавање. У ту сврху нарочито постају популарне књиге за народ и то су биле:

Популарне књиге, просветитељског карактера, по цени и садржају приступачне широј читалачкој публици. Врло присутне у култури и јавности током друге половине 19. века, ради чега су на нашим просторима имале двоструки утицај: васпитно-образовни, али и истовремено катализаторски у односу на књижевна остварења. (Вранеш и Марковић 2008: 175)

Од деведесетих година 19. века објављују се низови наслова који доказују постојање читалачке публике и тржишта књиге. Пре свега штампани су речници и енциклопедије, национална историја, историја уметности, историја књижевности, историја класика. Почињу да се штампају књиге намењене читању на отвореном и читању приликом путовања. Ове књиге углавном су биле џепна издања, лако преносива, направљена са циљем да прекину пут ономе ко путује и да му омогуће комфор и удобност током пута. Читање ради забаве сада је већ утемељено.

Барбије бележи да у Француској двадесетих година 19. века постоји потражња за штампаним материјалом, али се не може задовољити зато што је књига скупа и доступна само малом проценту становништва (2009: 378). Овај проблем је донекле решен отварањем тзв. читалачких кабинета, где су људи могли да читају више за мање новца. Постојала је тежња да се ови кабинети претворе у интелектуална средишта. Поред читалачких кабинета, отварају се и позајмне библиотеке, у којима су могле да се користе и замењују књиге. Оснивају се станичне књижаре, а потом и станичне библиотеке које су постављане на главним станицама метроа. Крајем 19. века наилази-

мо на прве податке о рекламирању књига на сајмовима и изложбама (које су биле импровизованог типа, у склопу вашара и сабора).

Током 19. века досељеници из Кубе су у Сједињене Америчке Државе донели институцију *lectora*. *Lector* је био човек чији је посао био да радницима у фабрикама за производњу цигарета чита одабрано штиво. Циљ овог читања био је у томе да радници своје радно време што угодније проведу: „Sam čin čitanja, kao što su radnici otkrili, omogućavao im je da mehaničku, zatupljujuću delatnost zavijanja tamnih mirisnih listova duvana ublaže pustolovinama koje su mogli da slede, idejama koje su mogli da razmatraju, razmišljanjima koja su postajala njihova sopstvena” (Mangel 2005: 123). Ова читања су била толико популарна да су слушаоци имали чак и своје омиљене књиге: једна од њих је била *Гроф Монџе Кристио* Александра Диме и, на захтев радника, Дима је пристао да позајми име свог јунака једној серији цигарета.

Говорећи о култури читања током 19. века Јован Деретић наводи да су развој културе читања и повећање српске читалачке публике били повезани:

Културни напредак био је условљен порастом културних потреба друштва и обрнуто, културне потребе друштва убрзавале су културно напредовање. [...] Ово се најснажније испољило у вези са основним, најраспрострањенијим, најдемократичнијим културним добром, књигом. У овом периоду (19. век, прим. аутора) формира се нова српска читалачка публика. (Деретић 2011: 236)

Деретић сматра да је почетни утицај на формирање српске читалачке публике имао Доситеј Обрадовић, а за њим Милован Видаковић, којег је прихватила средње-образована публика, пре свега жене. Заинтересованост и потреба српског народа за књигом и читањем омогућила је рад издавачких и књижарских радњи, као и штампа-

рија. Ове радње често су биле места окупљања „људи од књиге” и природан след догађаја је било да у њима почне да се формира читалачка публика која је исказивала своје потребе за књигом.

На све присутнију потребу српског народа за оснивањем институција које ће им омогућити контакт са књигом указује Десанка Стаматовић:

Осим малог броја библиотека које се користе само у научне сврхе или су доступне само одређеном кругу корисника, крајем четрдесетих година ни у Србији, ни у Београду нема збирке књига јавног карактера, која би служила народу. Београд, као престоница уставобранитељске Србије, израста у политички и трговачки центар, а са развитком државе и друштва поступно се изграђује и као културни центар. Неиздржива у својим захтевима за бољим животним условима, буржоазија ће у недостатку јавних библиотека све гласније постављати питање оснивања институције која ће јој омогућити контакт са новинама и књигом, где ће добити информације из света. (Стаматовић 1984: 85)

Ова потреба грађанске класе условила је развој првих читалишта у Србији. Читалишта су била отворена за све људе, без обзира на пол, друштвени статус и занимање. Постајала су центри културе, места за просвећивање и образовање, за јачање народа и буђење националне свести, а њихов основни циљ било је „удруживање и финансирање набавке једног броја новина и часописа ради заједничког читања, узајамног обавештавања и дружења” (Стаматовић 1984: 122). Оснивање и развој читалишта означила су прекретницу у развоју културе читања код Срба. У српским читалиштима се читало, али се и слушало читање, организовано за оне који нису били довољно писмени или који нису познавали стране језике (Стаматовић 1984: VII). Основно начело којим су се ове

установе руководиле било је подизање и ширење просвете, развијање друштвености и заједништва, подизање културе уопште. Основни пут да се стигне до постављеног циља било је читање књига и новина. Са овако зацртаним циљевима и деловањем, полако, али чврсто и сигурно, српска читалишта отварала су пут развоју српског библиотекарства:

Упоредо са растом и јачањем читалишта, са развојем нових облика и форми деловања, расли су захтеви за новинама, часописима и књигом, настајали су проблеми из библиотекарске струке. Решавањем тих проблема, почев од набавке, инвентарисања, смештаја, чувања, коришћења фондова, образовања корисника и развијања читања – почео је у ствари процес формирања српског библиотекарства. (Стаматовић 1984: VII)

Огроман је значај пожртвованих појединаца, попут издавача и књижара, који су, на себи својствен начин, посветили већи део свог живота ширењу културе књиге, предано допремајући књигу до руку читалаца. Један од њих био је први књижар у Београду, Глигорије Возаровић. Он је 1829. године отворио књижару на чијим вратима је висила књига као знак његовог занимања. Возаровићева књижара убрзо је постала место окупљања „свих људи од књиге” и у њу су редовно долазили: Вук Караџић, Димитрије Давидовић, Димитрије Исаиловић, Димитрије Тирол, Цветко Рајовић, Лазар Арсенијевић Баталака, Ђорђе Зорић и други. Возаровић је, поред набројаних интелектуалаца, настојао да књигу шири и у народу и да на тај начин помогне формирање српске читалачке публике. Књиге је међу народ дистрибуирао помоћу слепог Ђуре Милутиновића – Црногорца. Како према запису Сретена Поповића наводи Десанка Стаматовић: „Кад би Возаровић добио нове књиге Ђура би књиге под мишку и ишао би од дућана до дућана и на продају их нудио” (Стамато-

вић 1984: 13). Возаровићева радња била је, сасвим природно, место рађања идеје о оснивању прве српске јавне библиотеке. Та идеја је и спроведена у дело: 15. фебруара 1832. основана је Народна библиотека.³ Исте године, указом кнеза Милоша Обреновића, успостављена је институција обавезног примерка. У наредне две деценије Библиотека је сељена из Београда у Крагујевац и назад, и истовремено се радило на њеном уређењу. Народну библиотеку јавном је учинио њен први управник, „први правителствени библиотекар” Филип Николић, који је управљао Библиотеком од 1853. до 1856. године, отворивши је за читаоце (Стаматовић 1984: 26). Након формирања националне библиотеке у Србији почиње оснивање и развој и других типова библиотека.

У годинама снажнијег културног успона од 1832. до 1845. г. у Србији се, у краћим или дужим временским размацима, јављају практично сви типови библиотека. Не постоји, разуме се, организована акција, појава различитих типова библиотека није проистицала из осмишљене културне политике, већ из свести о потреби за библиотекама са књижним фондом за одређени профил корисника. (Стаматовић 1984: 41)

О развоју библиотека у Србији у томе периоду писао је и Петар Пијановић:

На крају XIX и на почетку XX века убрзано се развија библиотечка делатност. Обновљају се или отварају нове библиотеке при научним и бројним културним установама, црквама и манастирима, удружењима и школама.

3 Десанка Стаматовић наводи да Библиотека приликом оснивања није добила одређено име, те да се у јавности називала различитим именима: Нова Библиотека Србска, новозаведена Библиотека, Србска Библиотека, Књигохранилиште, београдска Библиотека, Београдске Вароши Библиотека, Народна библиотека, варошка библиотека. У: Стаматовић 1984: 19.

Повећава се фонд књига. Тако је књижни фонд Народне библиотеке Србије у Београду од 1904. до 1912. више-струко увећан, као што је знатно порастао и број њених чланова, посебно код женске популације. (Пијановић 2014: 343–344)

Долази до експанзије у производњи књига, те књиге почињу да губе својства драгоценог предмета и претварају се у предмет масовне потрошње (Божић 1999: 122). Библиотекама се даје све већа улога у приближавању књиге кориснику и све се више наглашава захтев да се библиотечки послови прилагоде потребама корисника.

Почетком 20. века, тачније 1. маја 1901. године, Геца Кон отвара књижару у Кнез Михаиловој улици у Београду која убрзо постаје једно од омиљених места за окупљање угледних људи из света књижевности и културе, као што су били Слободан Јовановић, Бранислав Нушић, Јаша Продановић, Милош Црњански и други. Геца Кон прву књигу, *Синијакса српској језика* Јанка П. Лукића, издаје 1905. године, а његова издавачка делатност обухватала је све научне области и дела из лепе књижевности страних, али пре свега домаћих, аутора. У исто време, у Београду се веома успешно издавачком делатношћу бави и Светислав Цвијановић, објављујући дела српске и стране књижевности, чији је став био да се „у редовима грађанства читаоци могу наћи пре свега међу нижим државним чиновницима и код представника слободних професија” (Пијановић 2014: 346).

Владимир Јокановић наводи да култура читања у Србији током прве половине 20. века није довољно развијена. Овај закључак базиран је на основу забележених резултата истраживања различитих истраживача у периоду од почетка до 50-их година 20. века који кажу да су „читаоци наших библиотека великим делом без навике читања и да ту навику код њих тек треба стварати”, да

„наше библиотеке нису оспособиле народ да тражи квалитетну књигу” и да „већина читалаца тражи књиге без реда и узима ону која му се тренутно учини најпривлачнијом” (Јокановић 1985: 12). С друге стране, будући да се у овом периоду јавља велики број нових издања, Пијановић сматра да је ово раздобље изнедрило читаоца и културу читања:

Развој штампарске индустрије, издавачке делатности и књижарства у Србији на раскршћу XIX и XX столећа од изузетног је значаја у историји новије српске културе. Као образовно и културно добро, књига је својим развојем осведочила брз културни напредак. На друштвеном плану та појава била је поуздан знак да се рађа српска грађанска класа. (Пијановић 2014: 338)

Као један од видова ангажовања друштва у циљу спровођења промоције културе читања, у Србији је 1971. године донета одлука о проглашавању Деценије књиге, која је трајала до 1980. године. Акција коју је иницирала и надгледала Народна библиотека Србије, промене је отпочела са испитивањем стања у области библиотекарства у Србији и доношењем мера за његово побољшавање, као што су усавршавање набавне политике, формирање централног каталога, израда ретроспективне библиографије, развијање Центра за научне информације. Ова иницијатива показује развијену свест о значају јачања библиотекарства као струке да би се уопште могло радити на побољшавању положаја књиге у једној земљи, јер је библиотека неизбежан носилац тога процеса.

Велика прекретница у развоју културе читања дешава се од друге половине 20. века, када почиње да се развија нова форма књиге – електронска књига. Електронске књиге су публикације које постоје истовремено на папиру и у дигиталној форми или само у дигиталној форми. Намењене су читању на рачунару, мобилним

уређајима или специјализованим уређајима названим читачи електронских књига. Повећавању броја књига у електронском облику допринео је развој технологије, а корисник 21. века књигу у електронском формату користи подједнако као и штампану књигу. Захваљујући развоју информационих технологија, приступ забележеном знању омогућен је са сваког места и свим корисницима. „Дигитализација културне баштине срж је општег националног система и у циљу његовог успостављања и одржавања у међународним оквирима, треба овај процес смислено и плански водити.” (Вранеш 2013б: 220) Дигитализација омогућава да културно благо буде на прави начин заштићено и презентовано јавности.

Данас се разлика између књига у електронском и штампаном формату све више смањује. У фокусу се, уместо форме, налази садржај. Електронска и штампана књига су комплементарни капацитет у служби ширења информација, односно два различита начина да писана реч дође до читалаца (Цвркота и Тасић 2011: 492). Деца данас одрастају уз рачунаре, лаптопове, паметне телефоне и таблете и уче се да их користе од малих ногу. Стога се као природан след догађаја намеће да читање са истих или сличних уређаја, њима неће бити неприродно, а како наводи Питер Брофи: „Dete koje ne samo ume nego i voli da čita, koje je nezasiti čitač ima ogromnu ročetnu prednost u odnosu na drugu decu, bez obzira na medijum na kojem se informacija javlja.” (2005: 50).

Постојање књига у електронском формату за људе са потешкоћама, као што су аудио књиге за слепе и слабо-виде људе, доприноси њиховој интеграцији у социјалну комуникацију (Цвркота и Тасић 2011: 489).

...компјутерска технологија успела да створи такав тип читања у коме читалац заправо постаје слушалац. Он слуша туђи глас којим се чита жељени текст, а техничке

предности огледају се у томе што се јачина, брзина, па и боја тога гласа може подешавати по жељи слушаоца. (Илић, Гајић и Маљковић 2007: 92)

„Са развојем електронских књига дошло је до промене у самом процесу читања, а позитивни аспекти тих промена препознати су у литератури и потврђени у пракси што је допринело повећању популарности књига у електронском облику.” (Недељков 2016: 100) Електронске књиге су све популарније јер њихова употреба доноси са собом предности као што су лакша доступност и размена, мањи простор за складиштење, могућност да више људи истовремено чита једну књигу, и друго. Развој е-књиге диктиран је технолошким развојем, иновацијама у области интернет технологија и новим софтверским решењима (Арсовић 2017: 236). Књиге у дигиталном облику омогућавају кориснику да лакше претражује текст, те су из тог разлога врло практичне за читање током научно-истраживачког рада. Једноставније је претраживати референсну литературу у електронском облику – довољно је укуцати одређени појам и много се брже долази до одговора него што би то било коришћењем референсне збирке у штампаном облику. Овим се знатно скраћује време потребно за претраживање и корисник много брже долази до потребне информације. У томе му помаже библиотекар-информациони стручњак.

С друге стране, постоје и ставови да су књиге у електронском формату напорне за читање: „Већина људи тешко памти информације које су прочитали у електронском облику. Постоје људи који визуелно памте распоред текста на одређеним странама штампаних књига, па им електронско читање умногоме отежава процес читања.” (Цвркота и Тасић 2011: 488) Ауторка Виолета Ракић (2013: 239) сматра да су могућности да се до информација дође једноставно, једним кликом, довела до тога да се страст

и радост ишчекивања сусрета са књигом изгуби. Аутори књиге *Чишћањем ка сиварању – сиварањем ка чишћању* на тему традиционалне наспрам електронске књиге наводе: „Књига доноси пунију информацију, снажнији доживљај и естетски ужитак од укупне своје конкуренције, али технолошки развој учинио је данашњег човека човеком брзина, па му је важнија брзина него квалитет.” (Илић и др. 2013: 69)

Неке од предности коришћења књига у дигиталном формату су:

- олакшан приступ изворима информација
- могућност приступа са било ког места на свету
- уштеда на простору приликом складиштења
- заштита књиге од хабања
- увођење наставних материјала за учење на даљину
- могућност истовременог коришћења од стране више корисника
- претраживост текста
- хипертекстуалност, везе ка другим сличним садржајима

Алберто Мангел проналази сличност између некадашњег читања свитка са данашњим читањем са екрана (2005: 34). Оно што уноси додатне новине у читање у 21. веку јесте појава нових уређаја за читање, у складу са свеprisутном технологијом. Данас су веома распрострањени електронски читачи књига, који својим изгледом подсећају на класичне књиге у рукописној или штампаној форми. Електронски уређаји за читање књига омогућавају нови доживљај читања. Софтверски алати код различитих модела електронских читача омогућавају корисницима да креирају белешке, да креирани садржај поделе са другим читаоцима и на тај начин им помогну да изабереу књиге за читање. Нпр. функција *Popular highlights* код електронског читача *Kindle 3* омогућава читаоцу да види колико других читалаца је одређени део текста обе-

лежило као значајан, а то свакако може да има утицаја на одабир штива за читање (Софронијевић и Вученовић 2012: 34). Развој савремених дигиталних технологија омогућио је овакав вид интерактивности и олакшану комуникацију између читалаца, једноставнију размену идеја и бољи и лакши приступ штиву за читање и учење.

До књига у дигиталном облику данас се може доћи посредством издавача или дистрибутера. „Електронско издаваштво и дигитализација подстичу развијање правног и економског аспекта сарадње јавних библиотека са издавачима, виртуелним књижарама, корисницима, како би били могуће претраживање, прегледање, читање, изнајмљивање или куповина електронских извора.” (Вранеш 2013г: 26)

Читање је раније карактерисало линеарно читање текста, док су са појавом нових технологија нове генерације навикле на читање хипертекстова, који омогућавају интеракцију са штивом. Јадранка Божић (1999: 136) прави паралелу између хипертекста и усмене књижевности и долази до закључка да постоје сличности међу њима: усмена књижевност је сваки пут када приповедач прича имала другачији ток приче, а често и другачији почетак и крај; хипертекст има исте ове особине. Разлика је у томе што је сада корисник много мање пасивни слушалац, а више активни корисник интернета и текста у хипер облику. Штиво за читање данас је доступније, али чини се да је управо због превелике доступности изгубило на квалитету. Раније се до књига теже долазило, те је та чињеница повећавала схватање њихове вредности код читалаца. „Док је Гутенбергов изум допринео омасовљавању читања тиме што је књига постала приступачна – појава електронских медија довела је до омасовљења писања, тиме што читалачка публика постаје приступачна свакоме.” (Божић 2011а: 362) Експанзија написане речи довела је до стицања навике читања кратких текстова, са мноштвом слика и хиперлинкова, те се људи нерет-

ко осете обесхрабренима када наиђу на дужи текст и не покушавају да се „ухвате са њим у коштац”. Карактеристична испрекиданост процеса читања доводи до „веће укључености читалаца у процес конструкције смисла, јер морају склопити различите садржаје у неку смислену целину”, али исто тако то доводи до „одређене нестрпљивости читалаца, чији се обим пажње смањује, а потреба за стално новим садржајима расте” (Божић 2011а: 362). Оваква карактеристика читања које обухвата читање не само текста већ и процесуирање визуелног и звучног материјала „доводи до појаве способности брзог и спретног декодирања садржаја у различитим кодовима, али истовремено и до незаинтересованости за садржаје у самом текстуалном коду” (Божић 2011а: 362).

У раду на тему читања у савременом добу Адам Софронијевић и Тамара Вученовић (2012: 31) говоре о усамљеном читаоцу који је постојао пре употребе дигиталних технологија у области читања. Он је дефинисан као „пасивни конзумент садржаја, који тај садржај искључиво интимно доживљава и индивидуално промишља”. Наглашено је да усамљени читалац води дијалог са аутором путем садржаја који је једини медијум комуникације, али тој комуникацији недостаје интерактивности. С друге стране, исти аутори постављају термин читање 2.0 као савремени еквивалент усамљеном читаоцу, које карактеришу интерактивност и сарадња, а које се огледају у допуни садржаја текста кроз забелешке и дописивање, кроз препоручивање садржаја и креирање додатног садржаја (Софронијевић и Вученовић 2013: 34).

2.2. Дефинисање појма и чинилаца

Култура читања не може се посматрати изоловано од културног контекста, већ као један од сегмената културе.

Зато као основ приликом дефинисања културе читања узимамо културу уопште. Велики је број дефиниција културе које су применљиве у различитим аспектима истраживања културе. Будући да је предмет нашег интересовања култура у контексту дефинисања појма култура читања, доносимо неке од њих које прате ток овога истраживања.

Термин „култура” има латински корен. На латинском „cultus” означава гајење и обраду поља, а „colere” се односи на неговање, гајење, обрађивање. Од овога израза настала је реч „cultura” са значењем обраде поља, а сама реч је касније добила шире, метафорично значење у смислу културе духа и почела је да се односи на обрађивање, односно култивисање духа (Петровић 2005: 9). Током средњег века појам културе је са пасивног све више добијао активно значење и почињао да се везује за активности човека. Култура представља карактеристике и знање одређене групе људи које се односе на њихов језик, религију, друштвене навике и уметност. Према дефиницији која се налази у Лонгмановом [Longman] речнику култура представља уверења, начин живота, уметност и обичаје међу људима у одређеном друштву.⁴ Термин култура слично је дефинисан и у Кембриџовом речнику те представља „начин живота, нарочито када су у питању опште навике и уверења одређене групе људи у одређеном времену.”⁵

У књизи *Култура – менаџмент, анимација, маркетинг* култура је дефинисана као „систем унутар кога се свесном људском делатношћу може обликовати, образовати, уређивати, управљати, усмеравати развој, речју, унутар којег се могу организовати услови културног и, посебно, уметничког стваралаштва, облици његовог пла-

4 Longman Dictionary of Contemporary English. Доступно на: <https://www.ldoceonline.com/Biology-topic/culture>. [Приступљено: 27.03.2022]

5 Cambridge Dictionary. Доступно на: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/culture>. [Приступљено 27.03.2022]

смана и пријема у најширој јавности” (Драгићевић-Шешић и Стојковић 2003: 9), а културу чине „врхунска дела великана људске мисли, али и напор да она, у облику књига и у хиљадама примерака, буде доступна јавности” (5). Према Љиљани Миливојевић култура представља „универзално људско право које може довести до пуног развоја појединца и његовог разумевања и поштовања културе, уметности, уметника и њиховог рада, што је од пресудног значаја за очување културе и културног наслеђа сваког народа” (2011: 186).

Историја културе, која представља прошлу садашњост, укључује у себе духовну историју, појам књиге, књижевност (у односу на рецепијената – високу или тривијалну), материјалну културу (споменике из давне прошлости, начин облачења, намештај, архитектуру, слике), начин живота, митолошку представу о свету, историју менталитета, језик, науку, религију, ритуално и свакодневно понашање (храна, музика, филм, слободно време, разлика међу половима). (Стефановић 2008: 23)

Наведене дефиниције културе узели смо као полазну тачку на путу дефинисања културе читања. У речнику *Global Disseminator of Knowledge* култура читања дефинисана је као „научена пракса тражења знања, информације или забаве кроз писану реч”.⁶ Култура читања подразумева неговање духовних вредности једнога друштва и њихово преношење са генерације на генерацију, подстиче духовно стваралаштво и развој друштва, подстиче очување и развој културног идентитета и мултикултуралности и омогућава културни дијалог. Њен циљ је да задовољи културне, образовне, информативне и рекреативне потребе појединца. Култура читања представља

6 IGI Global Disseminator of Knowledge. Доступно на: <https://www.igi-global.com/dictionary/what-is-the-meaning-of-of/61671>. [Приступљено 17.03.2022]

достигнућа појединца, ниво читалачког развоја, квалитативне и квантитативне показатеље свести, активности и комуникације као факторе развоја личности. Она се не формира сама од себе, већ зависи од развоја читалачких компетенција самог појединца (Kamalova and Koletvinova 2016: 473–484). Медијско обликовање и презентовање књижевних садржаја утичу на структуру читалачких интересовања. Култура читања је такође подложна и утицају генерацијских, социјалних, културних, образовних, професионалних, психолошких и других чинилаца.

Станоје Ивановић (1985: 36–37) истиче да значај књиге у култури одређују културне потребе које она задовољава, а то су сазнајна, комуникацијска, вредносна, васпитна, стваралачка, револуционарна и рекреативна. Сазнајна потреба је у вези са стицањем знања и учењем и неопходна је за интелектуални развој појединца. Потреба за доживотним учењем чини ову потребу трајном током човековог живота. Комуникацијска потреба односи се на потребу човека за међусобним општењем и преношењем информација неопходних за образовну, професионалну и друштвену активност. Васпитна потреба у вези је са развојним процесом појединца, његовом социјализацијом и укључивањем у друштво. Потреба вредновања подразумева стицање искуства за изграђивањем културног укуса и могућности упоређивања културног садржаја. Читање омогућава и задовољење стваралачких потреба појединца, јер оно подстиче на стваралачки чин. Књига је сведочанство и подстрек активности које се односе на човекову потребу да мења себе и свет око себе, која га подстиче на револуционарне промене. Рекреативна потреба подразумева широко подручје богаћења духа, хедонизма и разоноде, ради одмора и разбихриге, а задовољење ове потребе човек налази у књизи и читању.

Са културом читања повезане су и социологија читања, психологија читања и педагогија читања. Осим чи-

талачке публице најважнијим компонентама које сачињавају културу читања Ангелина Бановић Марковска (2011: 43–49) сматра социјалне параметре као што су стабилно друштво са великим бројем грађана који имају развијену свест о важности књиге као тржишне робе, улога школе и породице у стварању културе читања књига и свест о правилној употреби слободног времена. Читалачка психологија према руском научнику В. П. Таловову [В. П. Таловов] подразумева „целокупност мисли и осећања, потреба, циља, интересовања, заблуда, предрасуда, илузија и другог, који су створени као резултат читања, у условима свакодневног живота људи на нивоу свакодневног сазнања” (према Јокановић 1985: 11).

Милош Немањић (1985) наводи да књижевну културу једног народа или друштва чине две компоненте: домаћа и преведена књижевност с једне стране, а активна улога читаоца у књижевној комуникацији са друге. Пијановић сматра да књижевну културу сачињавају књига и друштвена ситуација у којој се културни контакт остварује и истиче и важност библиотека приликом дефинисања културе читања: „књижевна култура осим књига подразумева библиотеке и читаоце, јер без њих књига и нема правог смисла” (2014: 343).

Истражујући развој књиге и читања кроз историју и проучавајући теоријске мисли о култури читања у претходним поглављима дошли смо до закључка да се као најважнији чиниоци културе читања могу посматрати књига, читалац и сâм процес читања. У поглављима која следе говоримо о сваком од ових сегмената културе читања.

2.3. Теорије, технике и врсте читања

Читање је дисјунктивна синтеза, односно радња која обухвата различите операције: перцепцију, рекогницију,

когницију, меморију, рефлексију, заборав, спекулацију, имагинацију, фантазију, писање (Милић 2007: 15–16). Посматрано у контексту корелације са читаоцем: „Ако пођемо од тезе да пре читања постоји само текст, а да тек његова реализација у свести читаоца производи уметничко дело, онда је јасно да је читање превасходно ментални процес који се одвија у глави читаоца приликом његовог сусрета са текстом” (Божић 2001: 59). У корелацији са књигом, читање је „сам живот књиге и зато је њена судбина у потпуности везана за феномен читања” (Божић 1999: 113).

Za [Volta] Vitmena, tekst, autor, čitalac i svet ogledaju se međusobno u činu čitanja, činu čije je značenje proširio sve dok ono nije poslužilo da odredi svaku bitnu ljudsku delatnost, kao i univerzum u kojem se ona zbiva. (Mangel 2005: 180)

Гудман читање описује као процес у чијем се центру не налази текст већ читалац, који посматрајући текст преузима хипотезе о његовом значењу, усваја их или одбацује и наставља да понавља тај процес са новим узорцима текста (према Софронијевић и Вученовић 2012:26). Наведене дефиниције користимо да бисмо указали на корелацију елемената који чине културу читања: књиге, читаоца и самог читања.

Мангел читање дефинише двојачко: као општи и као појединачни процес, као нешто што истовремено припада свима, али је ипак лично и индивидуално: „Čitanje, dakle, nije automatski proces osvajanja teksta onako kako fotoosetljivi papir hvata svetlo, već zbunjujući, lavirintski, opšti, a opet lični proces ponovnog stvaranja.” (2005: 48–49). Корени оваквог схватања читања могу се пронаћи у историји читања, током које је читање из општег, јавног и свачијег, постало нешто лично и интимно:

Čin čitanja uspostavlja prislan, fizički odnos u kojem učestvuju sva čula: oči koje upijaju reči sa stranice, uši u kojima odjekuju

zvukovi pročitanoг, nos koji udiše poznati miris papira, lepka, tinte, kartona ili kože, dodir koji miluje hrapavu ili glatku stranicu, meki ili tvrdi poveз; čak i ukus, ponekad kada čitalac prinosi prste jeziku (na taj način ubica truje svoje žrtve u romanu Umberta Eka *Ime ruže*). (Mangel 2005: 256)

Амерички библиотекар и теоретичар библиотекарства Џон Котон Дејна [John Cotton Dana, 1856–1929] поставио је дванаест правила читања:

1. Читати
2. Читати
3. Читати нешто више
4. Читати било шта
5. Читати о свему
6. Читати литературу за уживање
7. Читати књигу у којој ћеш ти сам уживати
8. Читати и причати о прочитаном
9. Читати врло пажљиво понешто
10. Читати на брзину већину
11. Не размишљати о читању, већ
12. Читати. (Pickering Thomas 2011: 14)

Читање је, као и писање, једна од основних друштвених вештина и потребна је сваком појединцу, био он дете или човек. Социјални аспект читања може се објаснити следећом тврдњом:

Друштвени карактер читања огледа се и у избору материјала за читање и критеријуми оцењивања оног што је прочитано одређују се факторима и механизмом друштвеног утицаја на човека. Осим тога, материјали који се прочитају и мерила оцењивања су повод за размену мишљења што повезује појединца и ствара друштвену атмосферу читања. (Јокановић 1985: 15)

Читање може да обогати знање и да унапреди личност; неговање читања омогућава очување сопствене

личности и слободе расуђивања; читањем се постижу друштвена еманципација и перманентно образовање.

Читање је процес који се налази у основи компаративних студија. Дело приликом читања упућује читаоца на друга позната му дела која је раније читао и на тај начин успостављају се релације међу књижевним делима, било да се ради о делима истог или различитог аутора или делима националног или међународног нивоа (Илић и др. 2013: 118). Читање је, дакле, процес који подржава мултикултуралност. Развој штампе нарочито је утицао на развој мултикултуралне функције књиге, јер је омогућио да се представи културно благо разних народа. Читање на јединствени начин, без много материјалних улагања, омогућава упознавање других култура са којима читалац, да није посредства књига, можда другачије не би имао прилике да се упозна. Шире, читање је интердисциплинарни процес који међусобно повезује различите области науке и уметности. Књижевно дело представља инспирацију за стваралаштво у другим гранама уметности и оно би требало да буде „повод за интердисциплинарна истраживања културе у којој је текст рађен, и културе у којој се чита и тумачи” (Илић и др. 2013: 210). С тим у вези, читање подстиче развој мултикултуралног и интердисциплинарног посматрања света и друштва.

Аутори књиге *Читањем ка стварању – стварањем ка читању* сматрају да проблематику везану за феномен читања треба посматрати кроз два аспекта која се међусобно прожимају, а то су: развијање технике читања и развијање љубави према књизи као информативном и уметничком медију (Илић и др. 2013: 143). С тим у вези наводе да: „Лоша техника читања негативно утиче на разумевање садржаја који се чита, што за последицу има одбијање деце од самог чина читања као метода стицања знања.” (143) С друге стране, добра техника читања је предуслов за развијање љубави према читању и стварање

читалачких навика. Као начини развијања и побољшавања технике читања препоручују се читање наглас и читање у себи, са акцентом на редовност и континуитет спровођења ових радњи. За развијање технике читања може се користити и читање садржаја који су написани и неким другим стилем осим литерарног, као што су административни или новинарски: „Теоријска обука ученика у домену основних информативних и аналитичких жанрова умногоме може да допринесе, између осталог, и развијању технике читања као и културе читања уопште.” (Илић и др. 2013: 204).

Приликом читања не треба занемарити и сегмент поновног враћања на текст, јер се неретко тек тада, када се текст прочита више пута, било заредом или у размаку од неколико година, текст може боље разумети. Понекад тек са поновним читањем садржина текста долази до свог пуног изражаја. Марија Илић-Агапова наводи да је за читаоца битно да разуме оно што чита и да текст не сме да прелази његове умне могућности јер би то могло да изазове управо супротан ефекат и да га удаљи од књиге. „Методи здравог и доброг читања састоје се у томе да се постепено улази у вишу и тежу литературу. Тип вишег читаоца не ствара се одједном, него постепено.” (Јокановић 1985: 17)

Кроз историју је забележена појава где аутори читају публици свој још увек необјављени текст, у циљу добијања повратне информације, те на основу тога побољшавају свој текст.⁷ Јавна читања ограничавају однос између текста и публике којој је тај текст намењен, јер зависе од онога ко текст јавно чита:

Kada se neki tekst čita u javnosti, njega ne određuje isključivo odnos između njegovih unutrašnjih osobina i njegove pro-

7 Мангел чак сматра да су ова јавна читања заправо почетни облик издаваштва. У: Мангел 2005: 262.

izvoljne, nestalne publike, jer članovi te publike nemaju više slobodu (kao što bi je imali obični čitaoci) da se vrate, čitaju iznova, odlažu čitanje i da tekstu daju sopstvenu konotativnu intonaciju. Umesto toga, tekst postaje zavisan od autora-izvođača koji preuzima ulogu čitaoca nad čitaocima, pretpostavljeno otelotvorenje svakog člana očarane publike za koju se čitanje obavlja, učeći ih kako da čitaju. (Mangel 2005: 263)

И данас аутори излазе у јавност са својим необјављеним текстовима, што јавним читањем, што постављањем садржаја на мрежу, те очекују реакцију публике. С тим у вези, данас се користи и термин „друштвено читање” који се дефинише као:

čitanje koje se sprovodi u virtuelnim okruženjima gde knjiga i čitanje favorizuju formiranje „zajednice” i sredstva razmene. U suštini, stecište ima formu internet platforme ili specifičnog softver proizvoda koji organizuje i obezbeđuje korisnicima prostor za razmenu informacija i za horizontalnu komunikaciju gde se radovi procenjuju, kako za deljenje mišljenja o tekstu, tako i za učestvovanje u grupnim diskusijama... (Garsija i dr. 2017: 173)

Према мишљењу различитих теоретичара постоје различите класификације читања. Једна од подела која је проистекла из историјског развоја процеса читања јесте подела на интензивно и екстензивно читање. Интензивно читање карактерише читање са изразитом пажњом, неретко и читање истог текста по више пута, а овакав начин читања био је заступљен у првим вековима развоја књиге. Интензивно читање догађа се тамо где је до књиге тешко доћи, где је она ретка, и стога се чита изнова и изнова. С друге стране, постоји екстензивно читање, односно брзо читање којем се приступа ради прикупљања информација у што краћем временском периоду.

...брижљиво старање о паратекстуалном и метатекстуалном апарату омогућавају читаоцу да једну књигу упозна

на основу прелиставања – такав начин прикупљања информација иде у прилог тзв. екстензивном читању (што више информација у што краћем року) науштрб интензивном (удубљивању у текст, вишеструко читање које води потпуном разумевању не само чињеница, хипотеза и закључака већ и читавог процеса аргументације и елаборације). (Стојменовић 2011: 108)

Аутори Аса Бригс [Asa Briggs] и Питер Берк [Peter Burke] у књизи *Друшћивена историја медија* анализирали су пет врста читања: критичко читање, опасно читање, креативно читање, екстензивно читање и приватно читање (2006: 88). Главним чинитељем развоја и успона критичког читања сматрају штампарство, које је омогућило упоређивање различитих погледа из различитих књига на исту тематику. Под опасним читањем сматра се читање у приватности, које се сматрало непожељним.⁸ Креативно читање односи се на тумачење текстова који се читају, које може али и не мора да буде у складу са идејама које је имао писац текста док га је стварао. Екстензивно читање, како смо већ навели, подразумева читање ради проналажења информација, без удубљивања у оно што се чита.⁹ Приватизацији читања допринело је

8 Као доказ томе аутори наводе чињеницу да је од 1520. године приметно да се на портретима девица Марија ретко појављује са књигом у руци, док је раније то била честа појава. Ову појаву објашњавају утицајем католичке цркве, називајући је „сатанизацијом читања”. Затим, читање новина у приватности сматрало се активношћу која је обичном народу помагала у критиковању власти. Још је ригорознији став који је постојао према женама, јер се сматрало да жене не би требало да читају да се код њих не би јављала „опасна осећања”. Нешто либералнији био је став да би женама требало дозволити да читају, али само Библију и побожне књиге. Овај став се донекле променио током 18. века, када се појављују романи и историјска штива (Brigs i Berk 2006: 89).

9 Аса Бригси Питер Берк не искључују могућност истовременог упражњавања интензивног и екстензивног стила читања: „S jedne

појављивање мањих формата књига и повећана жеља за индивидуализацијом.¹⁰

Према подели коју је дао Милан Шипка постоје следеће врсте читања:

1. естетско или доживљајно читање – коришћењем укупног говорног рељефа успева се најпотпуније пренети мисаоно-емотивни садржај књижевно-уметничког текста. Највиши домет оваквог читања је уметничко читање, које користе глумци, рецитатори и други.
2. интерпретативно читање – основа овог читања налази се у естетском читању, с тим да овом читању настава поставља своје захтеве, као што су прилагођавање узрасту ученика и циљевима наставног рада на тексту који се чита. Ово читање потенцира пре свега оно што је доживљајно у тексту. Интерпретативно читање је експресивно, њиме се тексту који ћути даје гласност.
3. истраживачко читање – усмерено је на његову сазнајну компоненту и заузимање става према значењима и уметничким вредностима текста. За разлику од интерпретативног које је експресивно и гласно, истраживачко читање је тихо. Овакво читање у настави је карактеристично за читање обимних школских лектира.

strane, u poznom srednjem veku mogu da se nađu primeri čitanja radi pronalaženja informacija. S druge strane, u poznom XVIII veku mogli su se sresti čitaoci zadubljeni u neki od srceparajućih romana iz tog vremena, poput *Nove Eloize* (New Héloïse) Žan-Žak Rusoa (1712–1778) i *Jada mladog Vertera* Johana Volfganga Getea (1749–1832)” (2006: 92).

10 „Pa ipak, posmatrati istoriju čitanja kao prelaz sa javnog na privatno podjednako je pojednostavljeno kao i posmatrati je jednostavnim prelazom sa intenzivnog na ekstenzivni način čitanja. Čitanje u sebi je ponekad praktikovano tokom srednjeg veka. Suprotno tome, čitanje naglas opstalo je i u ranom modernom dobu, posebno u radničkoj klasi XIX veka.” (Brigs i Berk 2006: 93)

4. изражајно читање – изражајно читање такође карактерише експресивност. То је „умјетничка интерпретација текста средствима усменог говора или комуникације, претакање писаног текста средствима усменог говора или комуникације, претакање писаног текста у одговарајући говорни рељеф којим се слушаоцима вјерно и експресивно преносе његови мисаоно-емотивни садржаји како би их они до краја схватили и доживјели. Изражајно прочитан текст увијек подстиче на размишљање и покреће емоције слушалаца, а кад је у питању интерпретација књижевноумјетничког текста, то може бити снажан умјетнички доживљај. Ту управо вјештина говорења прелази у умјетничко изражавање.” (према Илић и др. 2013: 70–71)

Читање такође може бити:

1. читање наглас
2. читање у себи

Читање наглас представља прву фазу у учењу читања. Примењује се код деце млађег узраста у два правца: када неко од одраслих наглас чита детету и када дете које се тек учи читању чита наглас.¹¹ Читање наглас представља начин да се нешто саопшти, да се објаве резултати до којих се дошло и слично, тако да је ова врста читања заступљена и у каснијем животном добу.

Са све већим читалачким искуством, читање наглас замењује се читањем у себи. Читање у себи је у основи приватног читања и карактеристично је за читање ради задовољства, читање ради учења или истраживања, јер ову врсту читања одликује већа брзина и мањи утрошак енергије.

Читање може бити активно (циљано читање) или пасивно (када је пратећа појава некој другој радњи, нпр.

¹¹ Међународни дан читања наглас обележава се прве среде у месецу фебруару. Тога дана се широм света организују различите акције и програми читања наглас, пре свега намењени деци.

читање превода уз гледање филма, читање текстуалног садржаја у току реклама током гледања телевизијског програма). Књига за активног читаоца није оквир и једини извор мисли и сазнавања, већ управо она отвара нове путеве размишљања, отварања и подстиче на сопствену делатност, тј. активни читалац представља виши степен читаоца. С друге стране, пасивни читалац прима ствари онакве какве јесу и читање га не инспирише на даље стварање (Јокановић 1985: 13).

2.4. Књига и (њен) читалац

Књига је предмет проучавања посебне научне дисциплине – библиологије. „Наука о књизи је сложена научна дисциплина која изучава: место књиге у култури, њен значај за образовање, уметност, науку, њену историју, штампање, варијанте, опрему.” (Бараћ 2008: 9) Основа науке о књизи, како наводи Драган Бараћ, јесте библиографија, а следе јој издаваштво, штампарство, књижевство, читање. На положај књиге утичу фактори као што су: образовна структура становништва, економски услови, развијена културна свест.

Према дефиницији коју је дао Унеско, књига је „непериодична штампана публикација од најмање 49 страна које не подразумевају корице”¹². У Енциклопедији Британика наведено је да књига представља објављени литерарни или научни рад као и инструмент комуникације, забележен на материјалу који омогућава лако преношење, а основна намена књиге је јавно коришћење.¹³

12 BusinessDictionary. Dostupno na: <http://www.businessdictionary.com/definition/book.html>. [Pristupljeno 17.04.2018]

13 Encyclopaedia Britannica. Dostupno na: <https://www.britannica.com/topic/book-publication>. [Pristupljeno 28.03.2022]

Једна од најважнијих улога књиге јесте у томе што је она примарно средство образовања. Књига представља знање забележено унутар њених корица, које се разоткрива читањем. „Сакупљајући и прерађујући највредније тековине људског искуства, чувајући и репродукујући их, књига задржава за себе и функцију перманентног образовања и дубоко уметничког тумачења стварности.” (Стелмах 1985: 95) У вези са овом улогом књиге, Робер Ескарпи [Robert Escarpit] дао је поделу књиге на функционалну и нефункционалну. Функционалне књиге представљају сву литературу потребну за професионално образовање и стручно усавршавање, а нефункционалне су све оне књиге које, поред књижевности, обухватају и све оне књиге које задовољавају непрофесионалну читалачку потребу (према Божић 1999: 125).

Књига, као јединствени чувар људског знања, превазилази просторне и временске границе, представљајући својеврсни мост између култура и народа. Превођењем на друге језике, књига надилази националне оквире и служи као јединствени промотер културног наслеђа једног народа. Говорећи о улози књиге као средства за упознавање различитих култура, ауторка Буба Стојановић књигу назива „прозором у свет” који добија свој прави смисао тек читалачким чином: „Читајући добру књигу читалац 'креће' на непоновљиво путешествије кроз неистражене, загонетне просторе, упознаје нове ликове, различита тумачења сложених животних појава, разоткрива виђења припадника различитих култура, религија, цивилизација” (2013: 250).

Социјалну функцију књиге сагледава неколико аутора, посматрајући је не само као документ одређене културе већ и као одлучујући покретач друштвеног напретка. „Књига врши своју улогу тек онда кад испуњава своју друштвено-социјалну функцију, кад постане покретни елемент културе у њеном најширем смислу, од култур-

не разоноде и васпитања до истраживања и науке.” (Берчич 1973: 100) Владимир Јокановић (1985: 11) истиче социјални карактер у релацији читалац – књига који се остварује као чин комуникације, а Буба Стојановић (2013: 249) сматра да је књига „један од непревазиђених феномена трајног деловања, међусобних утицаја и комуникације међу различитим народима, верама, културама”. Биркец за књигу каже да је „идеално средство за пренос идеја, средство које је прославило реч обезбеђујући јој трајност, преносивост и свеprisутност” (према Вучковић и Стокић Симончић 2011: 8).

Више аутора разматрало је релацију и међусобну повезаност књига и читалаца. Мирјана Стефановић (2008: 106) наводи да „књиге, уосталом, не би ни постојале уколико не би било оних који би их читали”.

Књига може судбински, суштински да утиче на читаоца, да промени његов живот, схватања, да га усмери било ка контемплацији, било ка акцији, ка пунијем откривању себе, да унесе немир у вредносни систем личности. Многи љубитељи књига осетили су духовну и душевну сродност са писцима, учинило им се, или су чак убеђени у то, да се ту аутори баш њима обраћају, стекли су у њима најбоље пријатеље. Књига помаже у бегу из тескобе и меланхолије, може бити утеха и нада; књига је здраво уточиште. (Божић 1999: 130)

Књига је „недокучиви феномен који нас читањем обликује као духовно богату, свестрану личност и тиме припрема за заједнички живот у духу хуманизма” (Стојановић 2013: 261).

Читалац је „особа која прима информације или знања читањем, ради сопствене забаве, одмора, васпитавања, образовања, научног истраживања” (Вранеш и Марковић 2008: 341), а читалачка публика је „социолошка и књижевно-естетска категорија, разнородна према предмету интересовања, старости, занимању, образовном

профилу, националном опредељењу, социјалном саставу, битна за опстанак једног дела, мада континуитет и дужина његовог трајања и прихваћености од стране читалаца не морају бити у директној зависности од уметничког квалитета дела.” (341)

Читалац читању приступа из различитих разлога, који би се уопштено могли поделити у три групе:

1. ради учења
2. ради информисања
3. ради забаве или одмора

Руски истраживач науке о књизи Николај Рубакин [Николай Александрович Рубакин] бавио се психолошком типологијом корисника библиотека, односно читалаца (према Јокановић 1985: 8). Према његовој типологији постоје: егоцентрик и ексцентрик, интровертни и екстровеертни, рационални и ирационални, аналитички и синтетички, индуктивни и дедуктивни тип, песимиста и оптимиста, интуитивни и други типови, са нагласком да ова типологија није довољно прецизна већ да сваки читалац формира свој психолошки профил на основу претходног искуства и личних карактеристика. Групе/типови читалаца у библиотекама могли би се формирати на основу података које о себи дају на упису у библиотеку (као што су пол, старосна доб, ниво образовања и друго).

Алберто Мангел наводи да постоје две улоге читалаца: читалац за којег текст оправдава своје постојање у самом чину читања, без неког крајњег мотива, чак ни читање ради забаве, јер задовољство доноси сам чин читања, и читаоца који чита због неког крајњег циља, као што је учење или критиковање, за којег текст представља посредника према некој другој функцији (2005: 196). Барбије даје поделу литературе на захтевнију и мање захтевну и сходно томе класификује и читаоце – недовољно напредни читаоци не могу да читају сувише сложено штиво, али напреднији читаоци могу повремено да чи-

тају мање захтевну литературу, у сврху забаве (2009: 297).

Активни читалац, прави љубитељ књига и читања, стално је у потрази за новим насловима који га инспиришу на стварање. Вишим нивоом читалачке писмености аутори књиге *Чииањем ка сиварању – сиварањем ка чииању* сматрају читаоца истраживача, а као основну разлику између ова два вида читалаца истичу намеру стварања уметничког дела. Наиме, активни читалац, инспирисан прочитаним, ствара ново уметничко дело, али оно остаје у његовој свести, односно ствара га сам за себе. Читалац истраживач у току читања бива инспирисан да створи ново дело које ће представити другима у циљу подстицања других на читање, истраживање и стварање (Илић и др. 2013: 15–16). Сличног је става и Алберто Мангел који наводи да постоје барем две различите врсте читања: у првој читаоци трагају по званичној књижевности у потрази за својим колегама изопштеницима, а у другој читаоци постају писци, измишљају нове начине причања прича из свог свакодневног живота (2005: 245).

Са становишта библиотекарства, поставља се питање да ли је читалац свако ко дође у библиотеку да позајми књигу. Формалистички приступ заступа став да је свако ко има важећу чланску карту библиотеке заправо читалац. У пракси је показано да су корисници библиотека некада корисници само на папиру, односно да постоји изванредан број корисника који су само учлањени у библиотеку, а заправо не користе њен фонд и услуге. Према томе, може се закључити да није свако ко долази у библиотеку читалац. Исто тако, онај ко не користи библиотеку исто тако може бити читалац, јер се литература за читање може налазити на другоме месту.

Истраживања показују да један део популације чини тзв. потенцијална читалачка публика, која, у зависности од деловања различитих фактора, може да се претвори

или у читалачку публику или у нечитаоце. Милош Немањић (1985: 108) као један од начина претварања потенцијалних читалаца у стварне читаоце види управо развој мреже библиотека и богаћење књижних фондова. Као могућа решења овога проблема он предлаже следеће:

- прављење „социјалне мапе” читалаца у средини у којој библиотека делује како би повремено могла да се врше поређења између структуре чланова библиотеке и потенцијалних читалаца
- утврђивање типологије читалаца према врсти интересовања и према начину саобраћања са библиотеком
- успостављање редовне анкете која би се спроводила међу корисницима библиотеке код којих наступа нека прекретна фаза у животу (завршетак школе, завршетак студија, промена посла или одлазак у пензију) како би се утврдиле евентуалне промене у аспирацијама ове читалачке публике

Приликом одређивања појма *читалац* као критеријум се може узети принцип квалитета читања. Квалитет читања проузрокован је факторима као што су личност читаоца, ниво образовања, читалачке навике, општа култура и животно искуство. Сви су ови критеријуми неопходни за стварање целокупне слике о једном читаоцу – кориснику библиотеке. Слика о кориснику ствара се да би се он боље упознао и да би се његовим потребама прилагодио рад библиотеке.

3. БИБЛИОТЕКЕ И КУЛТУРА ЧИТАЊА

3.1. Библиотеке и култура читања: теоријске основе

Књига, читалац и процес читања три су сегмента која заједно чине основу за постојање и развој културе читања. Када бисмо тражили најбоље место за сусрет и узајамно деловање ових трију чинилаца културе читања – да ли бисмо за то нашли боље место од библиотеке?

Настанак писма као средства комуникације проузроковао је, осим настанка књига као средства за преношење забележене поруке, и настанак библиотека које временом од чувара и пратилаца друштвених кретања постају активни учесници укупног комуникационог процеса у своме окружењу (Стокић Симончић 2008: 7). Развој библиотека условила су три револуционарна проналаска: рођене су са проналаском писма, стасале су уз технику штампања, а сазреле кроз примену интернета (Вранеш и др. 2013: 188).

Реч библиотека потиче од речи *дидлион* – књига и *џеке* – спремиште, остава, сандук. У самом значењу речи налази се основно тумачење појма библиотеке, а то је место на којем се чувају књиге. У годинама током којих је библиотекарство расло и развијало се, улога библиотека је знатно проширена. Најраније доба библиотекарства обележавало је колекционарство, 19. век карактерисало

је мисионарство, 20. век законодавство и рачунарство, а одреднице 21. века су лидерство и визионарство (Вранеш и др. 2013: 191). Говорећи о томе да је појам „библиотека” давно прерастао оквира који су га дефинисали као зграду или простор у којем се смештају књиге и друга штампана грађа, Мајкл Горман [Michael Gorman] каже следеће: „Рећ ’biblioteka’ је појам који обухвата библиотечку услугу, библиотечке збирке, библиотечко особље и низ активности које се дешавају унутар и изван физичког објекта који је највидљивије испољаванје појма ’biblioteke” (Gorman 2007: 19). Према дефиницији у *World Book Encyclopedia*:

Biblioteke su vitalni deo svetskog sistema obrazovanja, i skladištenja i pretraživanja informacija. Zahvaljujući njima, kroz knjige, filmove, zvučne snimke i druge medije, dostupno je vekovima taloženo znanje. Ljudi različitih profila – uključujući studente, nastavnike, poslovne ljude, vladine službenike, učenike i naučnike – koriste u svom poslu bibliotečke izvore. Mnogi se obraćaju bibliotekama da zadovolje želju za znanjem ili da nabave knjige koje će im ispuniti časove dokolice. Na kraju, mnogi od njih uživaju u književnim večerama, projekcijama filmova, predavanjima i ostalim aktivnostima koje im nudi lokalna biblioteka. (prema Brofi 2005: 27)

Према дефиницији Александре Вранеш и Љиљане Марковић библиотека је „установа која прикупља, чува, обрађује и даје на коришћење грађу и информације свим грађанима без обзира на верске, полне, идеолошке, старосне, професионалне и друге различитости, а у циљу ширења образовања и васпитања, културолошког и научног развоја” (2008: 76). О томе да су библиотеке неопходни сегмент у развоју информационог друштва говори и Закон о библиотечко-информационој делатности Републике Србије из 2011. године: „Библиотеке су у средишту развоја информационог друштва јер су суштински значајне за информисаност грађана, за њихово усав-

ршавање и индивидуални развој, неопходне су за развој образовања, науке и културе, покретач су свеукупног развоја слободног демократског грађанског друштва.”

Присутност и улога библиотеке у развоју савременог друштва је неопходна. Библиотеке нису само зграде у којима се чувају књиге – оне су јединствене колекције забележеног знања, са развијеним системом услуга и са стручно оспособљеним кадром. Много је теоретичара библиотекарства који су се у својим ставовима залагали за отвореност библиотека и акценат стављали на улогу библиотека у образовању, која се остваривала омогућавањем приступа литератури корисницима. Габријел Ноде [Gabriel Naudé, 1600–1653], француски библиотекар и научник, супротстављао се цензури и подстицао власнике библиотека да своје књиге позајмљују другима на читање. Показивао је висок степен разумевања према потребама људи да дођу до одређене литературе и трудио се да им максимално обезбеди приступ књизи. Године 1644. године на његов предлог библиотека кардинала Јулија Мазарина отворена је за јавност. Године 1627. године објавио је упутство за формирање библиотеке у којем је врло прецизно изложио како треба формирати савршену библиотеку која ће бити отворена за коришћење. При томе је дао предлог система каталога, поделе књига на одређене области и нагласио неопходност квалитетне обуке за обављање посла библиотекара (Lemke 1991: 27–44).

За утемељење библиотекарства као научне дисциплине залагао се још у 19. веку Мартин Шретингер [Martin Wilibald Schrettinger, 1772–1851], свештеник и библиотекар државне библиотеке у Минхену. Он је наводио да је предмет библиотекарства свеукупност функционалних и структуралних односа везаних за библиотеку, књигу и читање. Џеси Шир [Jesse Hauk Shera, 1903–1982] сматрао је да су два основна задатака за библиотеке: прикупљање и чување људског знања, и ефикасно уређење сакупље-

не грађе ради коришћења, а задатак је библиотекара да буде посредник између корисника и забележеног знања. С тим у вези, још 30-их година 20. века залагао се за успостављање институције међубиблиотечке позајмице, која је требало да сруши физичке препреке и омогући олакшано стижање књиге до корисника. Питер Брофи [Peter Brophy] као три међусобно повезане улоге библиотеке наводи образовање, информисање и забаву и наводи да библиотеке пружају корисницима могућност за неформално учење, простор за учење, приступ организованим информацијама из свих области и задовољавање потреба за забавом (2005: 43).

Руски теоретичар библиотекарства Олег Стјепанович Чубарјан [Олег Степанович Чубарян] сматрао је библиотекарство граном науке која изучава циљеве, принципе, садржај, систем и облике друштвеног коришћења књига. Подржавао је друштвену сврсисходност и укљученост библиотека у праћење научног, уметничког и технолошког развоја, наводећи да „библиотеке преузимају одговорност да у систематско читање укључе читаво становништво које живи или ради у зони њиховог деловања” (Чубарјан 1973: 51). Један други руски научник, М. Д. Афанасјев [Михаил Дмитриевич Афанасьев], сматра да библиотека своју улогу у друштву остварује кроз три сфере: социјализацију чланова друштва (путем учешћа у образовању и васпитању), информисање чланова друштва и обезбеђивање могућности за коришћење слободног времена и одмора (рекреативна сфера) (1985: 42). Афанасјев на примеру развоја и промена у руским националним библиотекама објашњава како се улога библиотека мењала током година у складу са потребама корисника:

Почетком тридесетих година овога века мења се друштвено-културна ситуација, што повлачи за собом измену читалачке публике и развој нових облика сарадње из-

међу читалаца и библиотеке. Индустријализација земље захтевала је од радника масовно овладавање стручним знањима, па је, с тим у вези, порастао значај информативне и образовне функције библиотеке. Поред тога, борба против неписмености, развој политичке свести и пораст културног нивоа људи, развој штампарске делатности, развој мреже библиотека – све је то с једне стране условило велику разноврсност читалачких потреба, а с друге стране створило материјалну базу за диференцирано опслуживање читалаца. (Афанасјев 1985: 44)

Настављајући на тему промена које су се догађале током 20. века у односу библиотекар–корисник, Афанасјев каже: „Педесетих и шездесетих година наставља се процес даљег пораста културног и образовног нивоа људи. Читалац осећа све мању потребу да стално тражи помоћ библиотекара” (1985: 44). Ове промене биле су резултат увођења система слободног приступа фондовима, а са аутоматизацијом пословања која се јавља у последњим деценијама 20. века ова самосталност корисника постаје још израженија. Међутим, данас, у доба развијених информационих технологија и будући да је суочен са морем информација, кориснику је неопходна помоћ стручњака за информације – библиотекара.

Дајући кратак осврт на развој теоријске мисли у области библиотекарства, приближавамо се савременој дефиницији библиотекарства као научне дисциплине: „Библиотекарство је наука која се бави проучавањем историје књиге, организацијом и пословањем библиотека и информационог апарата у њима, система каталога и библиографија и коришћењем књига. Изворни научни методи библиотекарства су: библиографски и класификациони.” (Вранеш и Марковић 2008: 91) Објекат изучавања библиотекарства јесу књига, библиотека, информација, у ширем смислу – знање забележено у некој одређеној форми. Поред библиографског и класификационог

метода, библиотекарство користи и друге научне методе као што су аналитички, синтетички, компаративни и други. Своје научне методе уступа и другим наукама, на тај начин успостављајући однос са другим научним дисциплинама.

Како је наведено у Закону о библиотечко-информационој делатности Републике Србије (2011), библиотечко-информациона делатност обухвата прикупљање, обраду, заштиту, чување, представљање и давање на коришћење библиотечке грађе и извора, као и стварање, размену, позајмицу и дистрибуцију информација које поседују библиотеке, друге установе, организације или удружења у земљи и иностранству, а у циљу ширења знања, слободног приступа информацијама и њихове промоције. Основни предмет рада библиотека јесу њихов фонд и услуге.¹⁴

Британски библиотекар и истраживач, председник Америчког удружења библиотекара у периоду 2005–

14 „Библиотечко-информациону грађу и изворе представљају информациони извори у којима су на било који начин забележене информације, и то на различитим материјалима и медијима. Библиотечко-информациона грађа и извори носиоци су духовног, интелектуалног, књижевног, уметничког, научног, стручног или било којег другог садржаја намењеног за комуникацију међу људима, за размену идеја и унапређење знања. Библиотечко-информациону грађу и изворе чине: књиге, рукописи, брошуре, сепарати, серијске публукације, музичка дела, картографска грађа, каталози, календари, умножени уметнички и сценски програми, фотографије, албуми, разгледнице и цртежи, просторни и други планови, гравире, плакати и друга ликовна и графичка грађа, леци, огласи и саопштења, звучни и видео записи у било ком облику (изузев на филмској траци), електронске публикације дистрибуиране на физичким носачима и електронске публикације дистрибуиране на интернету, садржај интернет домена Републике Србије, комбиноване и мултимедијалне публикације, рачунарски програми у јавној употреби и друге публикације.” У: Закон о библиотечко-информационој делатности из 2011. године.

2007, Мајкл Горман (2007: 21), сматра да фонд савремене библиотеке чине:

- опипљиви предмети (књиге и друго) које библиотека поседује
- локални нематеријални (електронски) извори које поседује и контролише библиотека (ЦД-РОМ-ови и слично)
- опипљиви предмети које поседују друге библиотеке, али су доступни интерним корисницима помоћу централних каталога и програма међубиблиотечке позајмице
- удаљени неопипљиви извори које не поседује библиотека, али којима она даје приступ

Као 8 непролазних вредности библиотекарства Мајкл Горман (2007: 38–40) наводи следеће:

- управљање – очување записа човечанства са циљем да будуће генерације знају оно што знамо и ми; брига и подстицање образовања у библиотекарству тако да пренесемо најбоље професионалне вредности и праксу; брига и одржање наших библиотека тако да заслужимо поштовање своје заједнице. Ову вредност Горман сматра јединим задатком који имају само библиотекари и који не могу поделити са другим професијама.
- услуга – брига о томе да се сва политика и поступци прожимају етиком услуге за појединце, заједнице, друштво и потомство; оцењивање свих наших мера и поступака уз коришћење услуге као критеријума
- интелектуална слобода – одржавање посвећености идеји да сви људи у слободној заједници треба да буду у стању да читају и виде шта год желе да читају и виде; одбрана интелектуалне слободе свих чланова наших заједница; одбрана слобод-

ног изражавања мањинског мишљења; омогућавање доступности библиотечких садржаја и програма свима

- рационализам – организација и управљање библиотечким услугама на рационалан начин; примена рационализма и научног метода на све библиотечке поступке и програме
- писменост и учење – подстицање писмености и љубави према учењу; подстицање доживотног и сталног читања; стављање библиотеке у жижу наставе писмености
- правичност приступа записаном знању и подацима – осигурање да сви библиотечки извори и програми буду доступни свима; превладавање технолошких и новчаних граница приступа
- приватност – осигурање поверљивости досијеа о употреби библиотеке; превладавање технолошке инвазије на употребу библиотека
- демократија – играње наше улоге у одржању вредности демократског друштва; учешће у образовном процесу у циљу обезбеђења да образовано грађанство буде пресудно за демократију; примена демократије у управљању библиотекама

Жоже Урбанија [Jože Urbanija] дао је схему функционисања библиотечко-информационог апарата на следећи начин: „...особе производе информације (знање); друге особе, које данас називамо корисницима библиотека и информативних установа, служе се тим информацијама; а треће се налазе између првих и других и настоје да се између њих што ефикасније пренесу информације” (1985: 51). У овој схеми, јасно је дефинисана улога библиотеке као простора за прикупљање, складиштење и чињење доступним знања, улога корисника који има потребу за информацијом (знањем) и улога библиотекара

као посредника између корисника и забележеног знања.

Мишљења истраживача библиотекарства углавном се подударају у ставу да основ деловања библиотека чине фонд, услуге и запослени кадар. Александра Вранеш каже да су библиотеке „равнотежа садржаја и форме, каталога и фонда, потреба читалаца и знања библиотекара” (2011: 51). Као три стуба библиотеке, а сваког од њих као једнако важног, Мајкл Горман види: збирке (материјалне и нематеријалне), особље и архитектуру библиографске контроле. Говорећи о вези између писмености и учења и библиотека Горман каже:

Pismenost se najbolje vidi ne kao stanje nego kao proces pomoću koga, kada se osposobi da čita, pojedinac postaje sve pismeniji tokom života; sve sposobniji da se bavi složenim tekstovima i time stiče znanje i razumevanje. Na ključni element u poduhvatu – učenje – usmerene su sve biblioteke. (Gorman 2007: 144)

Горман предлаже следеће начине на које библиотеке могу да се укључе у систем подршке развијању љубави према читању:

- организовање изложби и каталога нових књига које се електронском поштом могу слати корисницима
- организовање предавања и промоција
- организовање формалних и неформалних програма описмењавања са крајњим циљем усађивања доживотне навике читања

Наташа Борисовна Крилова [Наташа Борисовна Крылова] библиотеке види као установе које имају посебну намену и одговорност у 21. веку:

Познато је да је бездуховност, комбинована с моћним технологијама разарања, бременита најтежим последицама које воде ка глобалним катаклизмама. Једино је

сфера образовања и културе у стању да поправи насталу ситуацију. И управо је библиотека, као информатичка, културна и образовна институција у стању да притекне у помоћ у разрешавању кризне ситуације. (Крилова 2009: 438)

Свој допринос развоју библиотекарства као науке дао је и Шијали Рамамрита Ранганатан [Shiyali Ramamrita Ranganathan, 1892–1972], индијски математичар и библиотекар, дефинишући пет закона библиотекарства у којима је изнео основне принципе библиотечко-информационе делатности, у којима указује на повезаност и узајамно деловање књиге, читања, читалаца и библиотеке. Ранганатанових пет златних правила библиотекарства гласе:

1. Књиге постоје да би се користиле.
2. Сваком читаоцу његова књига.
3. Свакој књизи њен читалац.
4. Штедите време онима који читају.
5. Библиотека је организам који расте. (1931: 458)

„Библиотека треба да буде информациони комуникациони центар, који располаже различитом вишеаспектно обрађеном грађом и вешто, зналачки, инспиративно и занимљиво је презентира читалачкој публици кроз стимулативне програме за повећање читаности.” (Вранеш и Марковић 2008: 346) Задатак је библиотека и библиотекара да корисницима уштеде драгоцено време и да их усмере на одабир квалитетне и проверене литературе за читање. Основна намена и сврха читања – учење, описмењавање, развој критичког мишљења и проширивање видика – не могу бити задовољене у књигама лошег квалитета. Чувањем и давањем на коришћење забележеног знања (у различитим облицима и формама) и подстицањем развоја културе читања библиотеке доприносе очувању колективног памћења и штите од заборавља.

Према Унесковој класификацији донетој 70-их година 20. века постоји 5 врста библиотека: националне, јавне, школске, високошколске и специјалне. Иако се узима као основна, ова подела није јединствена. Са друштвеним променама долази и до развоја нових типова библиотека, од којих свака има сопствене циљеве и методе рада, као и специфичну циљну групу корисника.¹⁵ Да бисмо боље представили све активности у библиотеци које се реализују у сврху развијања и промовисања културе читања, дајемо преглед различитих врста библиотека са основним карактеристикама сваке од њих и улогом коју имају у развијању одређене врсте читања или више њих.

3.2. Националне библиотеке

Национална библиотека је библиотека општеобразовног и општенаучног карактера, а њене активности пре свега су усмерене очувању националног културног блага и потврђивању националног идентитета. Основне функције националне библиотеке су: утемељење и развијање централне колекције националне књижевности и науке; одржавање фонда књига добијених путем обавезног примерка или неким другим путем предвиђеним прописима о ауторском праву; одржавање колекције значајне стране литературе; публикавање националне библиогра-

15 Закон о библиотечко-информационој делатности Републике Србије доноси нешто другачије разврставање на типове библиотека, па се тако наводи да постоје: национална библиотека, јавна библиотека, школска библиотека, високошколска библиотека, универзитетска библиотека, библиотека научноистраживачког института и установе, специјална библиотека, као и информациони центри при другим установама, организацијама или удружењима. У: Закон о библиотечко-информационој делатности из 2011. године

фије; публикавање каталога фондова националне библиотеке и других државних библиотека; преузимање улоге националног библиографског центра (Вранеш и Марковић 2008: 230). У средишту сваке од функција је „на различите начине умножена публикација као носилац знања и информација” (231), што говори у прилог томе да национална библиотека учествује у развијању културе читања пре свега тако што обезбеђује, чува и даје на коришћење текст забележен у најразличитијим облицима и медијумима, а затим и многобројним другим видовима свога деловања.

У Закону о библиотечко-информационој делатности из 2011. године наведено је следеће:

(1) Библиотечко-информациона делатност је делатност од општег интереса.

(2) Установе које обављају библиотечко-информациону делатност (у даљем тексту: библиотеке) оснивају се ради обезбеђивања услова за остваривање права грађана на слободу изражавања и на стицање и коришћење знања.

(3) Општи интерес у библиотечко-информационој делатности подразумева да грађани имају слободан приступ информацијама, знањима и идејама садржаним у библиотечко-информационој грађи и изворима, као и право на остваривање свих својих индивидуалних и интелектуалних слобода у чему им својим услугама могу помоћи библиотеке и информациони центри.

У дефинисању задатака које је дужна да обавља Народна библиотека Србије, сматрамо да су сабрани сви задаци које једна национална библиотека има у функцији развоја књиге, културе читања, на националном и међународном нивоу. То су следећи задаци:

1) прикупљање, обрада, чување, представљање, коришћење и обезбеђивање приступа националној збирци библиотечко-информационе грађе и извора у складу с

набавном политиком прецизно утврђеном посебним актом Народне библиотеке Србије;

2) обавештавање јавности о могућностима и видовима пружања информација и услуга, као и пружање библиотечко-информационих услуга корисницима на лицу места и на даљину преко информатичке мреже;

3) пријем, обрада, заштита, чување, представљање и давање на коришћење сваке публикације у штампаној, електронској или другој форми, која јој се доставља на основу закона којим се уређује обавезни примерак публикација;

4) популарисање и промоција књиге, читања и слободног приступа информацијама за све грађане, као и организација различитих културних програма и активности ради унапређења културног живота грађана;

5) организовање размене библиотечко-информационе грађе и извора са организацијама у земљи и иностранству и њено спровођење;

6) промоција, презентација и пласман српске књиге у свету;

7) организовање и координација рада мреже библиотека Републике Србије на стварању Централног електронског каталога, као и реализација пројекта Виртуелна библиотека Србије, организовање и координација послова система узајамне каталогизације и Центра за узајамну каталогизацију;

8) израда и допуњавање библиографије Републике Србије за све врсте библиотечко-информационе грађе и извора и годишње националне библиографије „Сербике”, израда различитих ретроспективних и специјалних библиографија;

9) обављање делатности националне агенције за сарадњу са издавачима, за израду CIP записа (каталогизација у публикацији пре штампања) и за доделу међународних стандардних бројева (ISBN, ISMN, ISAN, DOI и других) за све публикације објављене у Републици Србији;

10) обједињавање и координација рада на набавци, прикупљању, обради, чувању, представљању, давању на коришћење и омогућавању приступа домаћим и иностраним научним информацијама у оквиру посебног центра за научне информације, и то за све библиотеке у Републици Србији, као и координација рада конзорцијума библиотека Републике Србије за обједињену набавку иностраних серијских публикација у штампаној и електронској форми;

11) израда евиденционих прегледа и оцена успешности пословања библиотека у Републици Србији;

12) доношење националних упутстава и стандарда и препорука за примену међународних стандарда;

13) организација стручних испита за запослене у библиотечко-информационој делатности;

14) организација различитих облика сталног стручног усавршавања библиотечко-информационих стручњака;

15) обављање матичних функција централне националне библиотеке;

16) обављање делатности заштите старе и ретке библиотечке грађе;

17) обављање научноистраживачког, развојног и стручног рада у областима библиотекарства и информационих наука, археографије, библиографије и науке о књизи;

18) организација археографског описа ћирилских рукописа у земљи и српских рукописа у иностранству и учествовање у изради општег каталога ћирилских рукописа;

19) организација и координација система међубиблиотечке позајмице на националном и међународном нивоу;

20) објављивање публикација из области библиотекарства и информационих наука, као и резултата власти тог стручног и научноистраживачког рада;

21) обављање послова дигитализације културног наслеђа Републике Србије и сарадња с другим установама у земљи и иностранству на пољу дигитализације;

22) редовно достављање свих тражених података Републичком заводу за статистику;

23) издавање дозвола за извоз библиотечке грађе која нема статус културног добра;

24) обављање и других послова утврђених овим законом и Статутом Народне библиотеке Србије.¹⁶

Националне библиотеке су „као памћење народа, као потврда његовог националног и културног идентитета, развијале рад на ретроспективној и текућој националној библиографији, пројекте проучавања и заштите старе и ретке књиге, скупљање музејског обавезног примерка, каталогизацију у публикацији” (Вранеш 2004: 30). Националне библиотеке учествују у развијању и одржавању културе читања тако што прикупљају, чувају, обрађују и дају на коришћење грађу и информације свим грађанима, без обзира на верске, полне, старосне, идеолошке, професионалне или било које друге разлике, у циљу ширења образовања и васпитања, културолошког и научног развоја. Националне библиотеке су центри за каталогизацију публикација, доделу међународно стандардизованих идентификационих бројева, израду националних библиографија. Иницијатори су, организатори и координатори најразличитијих програма за промоцију књиге и читања који се спроводе на националном и међународном нивоу. Спроводе поступке библиотечке позајмице и размене, промовисања националног идентитета у међународним оквирима.

Националне библиотеке су национално стециште књиге и средиште развоја културе читања у једној земљи. Коришћењем фондова националне библиотеке корисник унапређује своје знање посредством интензивног и екстензивног читања, већ према потреби и сврси. Својим деловањем националне библиотеке дају пример и под-

¹⁶ Закон о библиотечко-информационој делатности из 2011. године

стичу и друге типове библиотека на активности на пољу промовисања и унапређивања читалачке културе.

3.3. Јавне библиотеке

Народна библиотека је културна и образовна институција која је носилац основне библиотечке делатности у општини. Служи подстицању и ширењу општег образовања, унапређивању сталног и стручног образовања као и научног рада и задовољавању културних потреба становништва. Народна библиотека набавља, стручно обрађује, даје на коришћење библиотечку грађу и организује општу службу информација и друге библиотечке послове преко којих задовољава разнолике потребе становништва свога подручја за књигом и осталом библиотечком грађом у сврху индивидуалног, општег и допунског образовања, стручног образовања и културне забаве.¹⁷

Њен циљ је да постане културно-информационо средиште локалне заједнице и да побољша квалитет живота њених становника. Јавна библиотека треба да постане институција коју ће људи препознати као место на коме ће моћи да задовоље своје културне, образовне и информационе потребе.

IFLA/UNESCO Манифест за јавне библиотеке из 1994. године наводи следеће задатке јавне библиотеке:

1. стварање и неговање читалачких навика код деце од раног узраста
2. подршка индивидуалном образовању и самообразовању, као и формалном образовању на свим нивоима
3. пружање могућности за лични креативни развој
4. подстицање маште и креативности код деце и младих

17 Минимум југословенских стандарда за народне библиотеке.

Услуге обавезно треба да буду физички доступне свим члановима заједнице. За то су потребни: библиотечке зграде на добрим местима, добри простори за читање и учење, као и одговарајуће технологије и довољно радно време које одговара корисницима.¹⁸

У раду „Улога књиге у савременом друштву” Робер Ескарпи (1973: 36) истиче неопходност постојања система јавних библиотека у процесу развоја културе читања. Овај став подржава и Мајкл Горман (2007: 98) који наводи да су јавне библиотеке створене у 19. веку и развиле се у тзв. народне универзитете, како би омогућиле сиромашним људима да се читањем и учењем спасу од немаштине.

„Јавна библиотека такође образује и подржава вештине које су грађанима неопходне да би били активни чланови друштва. Могућност читања и писања једна је од тих вештина и јавне библиотеке су у томе увек имале водећу улогу.” (Нинков 2010: 79) Јавне библиотеке имају за циљ стварање јединственог комуникационог система који подразумева комуникацију са текстом (култура читања и писања), комуникацију са аудио-визуелним средствима (култура слушања и запажања) и комуникацију са корисницима библиотеке (према Илић, Гајић и Маљковић 2007: 56). У том систему комуникације, најбитније је да се оствари циљ да библиотеке буду спона између корисника и књига, а то се постиже спровођењем разноврсних програма, уз коришћење различитих метода и садржаја.

Улога јавних библиотека значајна је и када је реч о пружању подршке образовном процесу. Основни васпитни задатак јавне библиотеке треба да буде развој културе понашања са књигом, који подразумева вештину избора књига у којима се налазе потребне информације, способност процене вредности и квалитета књига

18 IFLA/UNESCO Манифест за јавне библиотеке

и промишљање које омогућује примену прочитаног и употпуњавање подацима из других извора (Илић, Гајић и Маљковић 2007: 56). У јавним библиотекама подједнако су заступљене различите врсте читања: нпр. истраживач ће приликом истраживања неке теме приступати и интензивном и екстензивном, као и критичком читању; у раду са децом ће се примењивати читање наглас, читање у себи, изражајно читање итд.

Исти текст различити читаоци могу да протумаче на различите начине. Има онолико читања колико има читалаца: „Читалац свим својим бићем учествује у чину читања, уносећи у тај чин сву своју културу, сва своја тренутна психолошка расположења; пишчева порука мења се, дакле, у зависности од психичког склопа појединог читаоца” (Божић 1999: 127). Сваки читалац и свако читање резултираће другачијим схватањем пишчевих речи. Како ће онај који чита схватити прочитано зависи од претходног искуства, начина размишљања и специфичности у тумачењу написаног текста. Због тога се препоручује размена читалачких искустава као вид комуникације између читалаца и начин за проширивање нових читалачких видика. Јадранка Божић сматра да је читање кумулативно и да тече геометријском прогресијом, да се нова читања ослањају на претходна (2011б: 2).

Јавне библиотеке су, поред школских библиотека, често прва институција културе са којом се становници локалне заједнице од најранијег доба сусрећу. На библиотеке упућује школа, али и родитељи. Пракса показује да је веома вероватно да ће одрасли који су и сами чланови библиотеке своје дете такође учланити у њу. Поред тога, учитељи и наставници у сарадњи са јавном библиотеком доводе децу на колективно учлањење и том приликом се деца упознају са библиотеком, њеним просторијама, фондом и услугама које нуди. На тај начин, најмлађи корисници ће се упознати са једном од примарних уло-

га јавне библиотеке, која се односи на развијање љубави према књизи и читању код деце најранијег узраста.

Да би се постигао одговарајући ниво читалачке писмености, потребно је приступити њеном развијању код деце од најмлађег узраста, док још увек не знају сами да читају. Кључну улогу тада имају особе из најближе околине детета: родитељи, наставници и библиотекари, који им сопственим примером указују на важност описмењавања и стицања читалачких навика. Одрасли – родитељи, наставници и библиотекари – требало би да што више и што чешће читају детету.

За формирање и развој читалачких навика деце и младих важан је однос њихове породице према књигама и читању од раног узраста, а од поласка у школу па током читавог школовања важно је колико се и на који начин користе уџбеници, књиге и други извори знања у настави, важан је и избор уџбеника, књига и лектире, однос наставника према књигама, приступачност и опремљеност библиотека. (Крњић, Степановић и Павловић Бабић 2011: 268)

Један од значајних облика културне комуникације и дифузије културе јесте и препорука за читање од стране пријатеља, као и препорука члана библиотеке другој особи да се учлани у библиотеку.

Библиотека у савременим условима живота постаје и значајно место социјалне интеграције људи који живе сами, а у читаоницама могу да проведу време, науче да користе Интернет, да га бесплатно користе... Такође, разне маргиналне групе, потом странци, људи нижег образовања, незапослени, могу у библиотеци да се друже, да читају, да организују радионице. (Нинков 2010: 25)

Године 2008. у Великој Британији је спроведено истраживање са циљем да докаже да је писменост, проузрокована читањем, уско повезана са личном срећом и

успехом појединца, која се, даље посматрано, огледа у повећању свеукупног осећања задовољства на локалном, националном и међународном нивоу (Dugdale and Clark 2008). Резултати су показали да људи са ниским степеном писмености чешће живе у домаћинствима у којима нико није запослен, немају децу, немају навику коришћења технологије или је иста на сасвим ниском нивоу, слабо излазе на изборе. Са друге стране, људи који читају и који имају виши степен писмености, углавном не живе на терету државе, имају решено стамбено питање, користе рачунар на послу, више су ангажовани у демократским процесима. Профил породице која чита је следећи: мање су склони разводу, запослени су, имају решено стамбено питање и живе самостално у пристојним условима. Чланови писмене заједнице чешће су ангажовани унутар те заједнице и у њеним активностима, чешће верују другим њеним члановима и сматрају је сигурном. Висина писмености на националном нивоу огледа се у следећем: нација са високим процентом писмених људи је спремнија на гласање и учествовање у демократским акцијама; код њених чланова смањен је проценат пушача и алкохоличара, као и особа са психичким поремећајима, а нација је у сваком смислу здравија; њене чланове одликују боље развијене радне вештине и способности.

Зашто би требало читати? „Разлози за читање су вишеструки: у распону од информисања, забаве, надоградње постојећег знања, богаћења вокабулара, до достизања друштвеног положаја и материјалног обезбеђивања свакидашње егзистенције.” (Вранеш и др. 2013: 124–125) Читање смањује ниво стреса, показала је студија коју су спровели истраживачи са Универзитета у Тексасу.¹⁹ Чи-

19 Reading ‘can help reduce stress’. Доступно на: <http://www.telegraph.co.uk/news/health/news/5070874/Reading-can-help-reduce-stress.html>. [Приступљено: 30.03.2022]

тађе опушта, позитивно утиче на ментално здравље и смањује ризик од настанка деменције. Јавне библиотеке могу да допринесу унапређењу културе читања формирањем, развијањем и представљањем у јавности значајних збирки; организовањем најразличитијих облика програма са циљем промоције културе читања (промоција књига, предавања, трибина, изложби, радионица, промовисањем локалног стваралаштва), и друго.

Статистика показује да су најбројнији корисници јавних библиотека ученици. Међутим, негде у процесу одрастања читалачке навике се губе, што резултира чињеницом да је међу члановима јавних библиотека веома мали број корисника из категорије радно активног становништва (Мићић 2011: 388). Шта радити да би се током живота одржале читалачке навике стечене у детињству? Радован Мићић (2011: 390) као једно од могућих решења предлаже повећање библиотечко-педагошких активности у библиотекама које подразумевају „скуп облика и садржаја рада са читаоцима обухваћеним школским образовањем и првенствено има васпитни циљ који се огледа у формирању мотивисаног читаоца са трајном навиком и потребом за читањем”. Излажење у сусрет потребама савремених корисника, аутоматизацијом пословања и претварањем библиотека у информациона, културна и образовна средишта локалне заједнице помаже у стварању корисника са развијеним читалачким навикама. Локална, национална и међународна заједница морају да се ангажују око постављања приоритета у сврху унапређења квалитета живота појединца и друштва уопште. Потребно је на националном и међународном плану организовати и системски спроводити програме које ће за сврху имати подизање свести о значају развијања и неговања културе читања за добробит целокупног друштва.

У књизи *Школа и библиотека* дат је сликовити пример како је у једном малом граду препозната важност

постојања јавне библиотеке: на улазу у дански градић Фредексбургу налазе се два путоказа – на једном од њих пише: Центар, а на другом: Библиотека (Вранеш 2013и: 15). Овај пример би могао да буде добра смерница и за друге градове који желе да унапреде слику о себи и да раде на промовисању образовања, науке и културе.

3.3.1 Библиотеке за бебе

Васпитање за књигу требало би да отпочне још у предшколском узрасту, када се дете по први пут укључује у литерарну комуникацију, упознаје са књижевним текстом у форми прилагођеној датом узрасту. Дете које се у најранијем периоду свога живота дружило са књигом и из тог дружења носи позитивне утиске, показате веће интересовање и имаће снажнију мотивацију према савладавању почетног читања.

Једна од библиотечких услуга која има за циљ управо развијање читалачких навика код деце од најранијег доба јесте оснивање тзв. библиотека за бебе. Библиотеке за бебе могу постојати у оквиру дечијих одељења библиотеке. Ипак, идеално би било да се направи посебан кутак за најмлађе кориснике, који ће бити прилагођен њиховим потребама, комфоран и адекватно опремљен, у којем ће се бебе и њихови родитељи осећати пријатно и где ће моћи да се опусте и упознају са библиотеком и књигама.

Библиотеке за бебе намењене су деци до 3 године старости, а замисао њиховог постојања је да се деца од најранијег узраста упознају са библиотеком и књигом, тако што ће у просторијама библиотеке провести део дана и са библиотекарем прелиставати књиге намењене њиховом узрасту, пре свега сликовнице. Бебама се може показати како се користе књиге, како се окрећу

странице и како се чита, те ће се тако благовремено упознати са књигом и почеће да на њу гледају као на једну од својих играчака. Деца, у зависности од узраста, показују различито интересовање према књизи. Бебе до 6 месеци узимају књигу и листају је, посматрајући је као непознат предмет који желе боље да упознају. Али већ у узрасту од око 11 месеци, деца показују интересовање за садржајем у књизи: обраћају пажњу на цртеже и слике, на боје и са занимањем посматрају прст који „подвлачи” редове током читања (Knoll 2014).

Све је више библиотека широм света које организују програме за бебе. Библиотека у Бирмингему у Енглеској има програм „Бебе воле библиотеке” који омогућава бебама да проведу време у библиотеци, да читају књиге намењене њиховом узрасту, као што су интерактивне књиге, сликовнице, „бучне” књиге и музички дискови.²⁰ На веб презентацији ове библиотеке истакнуто је да се на овакав начин, упознавањем детета са књигом од његовог најранијег узраста, код деце јавља потреба за каснијим посећивањем библиотеке и за читањем књига. Програми привикавања деце на књигу употпуњени су активностима као што су читање прича и дружење са ауторима.

Основа оваквих програма је у остваривању интерактивности између родитеља, деце и библиотекара. Препорука је да родитељи читају и код куће, пред дететом, и да га тако додатно подстичу на дружење са књигом, што ће имати позитиван утицај на развој говорних вештина и описмењавање најмлађих, као и стицање навике коришћења књиге од најранијег узраста.

20 Babies love libraries. Веб. 14.04.2022. Доступно на: https://www.birmingham.gov.uk/info/50136/children_and_young_people/1524/babies_love_libraries.

3.3.2 Библиотеке за тинејџере

Нека истраживања показују да у периоду током похађања средње школе долази до затишја у навикама читања. Управо је тај критични период време када библиотеке треба да посебну пажњу обрате на тинејџере и да своје просторе и програме прилагоде управо овој циљној групи не би ли их задржали као своје кориснике. Младе кориснике библиотеке треба усмерити на бављење активностима које ће допринети њиховом неформалном учењу, а једна од таквих активности је читање књига. Треба плански бирати књиге које ће се промовисати међу одабраном циљном групом, које ће бити прилагођене њиховим интересовањима. На пример, ако је књига била актуелна пре неколико деценија, не треба очекивати да она буде једнако занимљива и садашњим генерацијама, нарочито ако се ради о деци школског узраста. Требало би прилагодити и осавременити школску лектуру. На тај начин, ако се уведе занимљивије штиво као лектира, ученици ће бити више мотивисани да читају и ван обавезног градива.

У Канади је, подстакнуто резултатима ранијих истраживања који су показали да је код деце од 12 до 13 година примећено опадање интересовања за читање, 2011. године спроведено истраживање које је имало за циљ да истражи улогу читања из задовољства код деце овог узраста и његов утицај на развој детета као личности (Howard 2011: 46–55). Резултати истраживања показали су да тинејџери, као и одрасли, свакодневно користе читање из задовољства за добијање информација, стичући на тај начин увид у односе међу одраслима, изграђујући личне вредности, културни идентитет, естетски укус. Читање из задовољства представља важан пут развоја појединца из адолесцентског узраста до одрастања. Ауторка овог истраживања је, сумирајући резулта-

те добијене из одговора анкетираних ученика, поделила предности читања ради задовољства у неколико група:

1) читање из задовољства у образовне сврхе – у циљу побољшања писмености и когнитивних способности, вербалних компетенција и вокабулара, у циљу профилисања личних интересовања и инспирације за стручно и лично напредовање;

2) социјални разлози за читање из задовољства – разумевање света, развијање друштвене свести и емпатије, оснаживање, учење о могућим опасностима и начинима за њихово превазилажење;

3) лични разлози за читање из задовољства – ради забаве, бег од стварности и проблема, ради опуштања, ради повећања способности имагинације, идентификација са ликом из књиге у циљу потврђивања сопствене вредности.

Весна Тодоров (2011: 80) спровела је истраживање на тему развоја језичке интелигенције код деце основношколског узраста. Као резултат овог истраживања изнела је, између осталог, закључак да су читање и одлазак у библиотеку начини за унапређивање способности везаних за језичку интелигенцију, наглашавајући посебно важност улоге библиотекара у овоме процесу.

У циљу утврђивања колико је учење читања у раном добу имало утицаја на интелигенцију код деце вршено је тестирање над близанцима, од којих је једно имало више склоности ка читању него друго. Истраживање је вршено у 5 наврата, од када су испитаници имали 7 до 16 година. Резултати истраживања су показали да је онај близанац који је имао развијеније читалачке навике постигао боље резултате на тестовима опште интелигенције. Такође, доказано је да побољшање способности читања утиче на повећање вербалне и невербалне интелигенције (Ritchie, Bates and Plomin: 2015: 23–36).

Тинејџери су специфична група корисника библиотеке. Још увек недовољно одрасли, али не више ни деца, тинејџери захтевају посебне услове. Пре свега, простор у библиотеци намењен тинејџерима треба посебно прилагодити и опремити.²¹ Програми који су намењени овој групи корисника треба да буду интересантни, иновативни, прилагођени њиховим очекивањима. Адолесцентски период је време када се читалац упознаје са новим видовима читања, са упознавањем референсног и научног фонда, са коришћењем завичајне збирке. Активности за тинејџере треба прилагодити у складу са њиховом свакодневицом, а то значи да у раду са њима треба укључити савремену технологију, интернет, рачунаре и паметне телефоне.

Младе људе на време треба припремити на то да читају са критичким ставом (Тертели Телек 2008: 123). Да би се критичко читање успешно савладало, потребно је да се сагледају суштина и позадина информација које су дате. Приликом подучавања критичког читања читалац се подстиче да након прочитаног сачини резиме на основу свог животног и читалачког искуства и да на тај начин утврди да ли је то што је прочитао исправно (125). Да би стекао критички став према прочитаном штиву младог читаоца треба подстицати на разговор о прочитаном, на дељење утисака и искуства. У томе важну улогу има библиотекара, који са читаоцем може да разговара о књизи, да му поставља питања и да му помогне да растумачи евентуалне нејасноће у вези са прочитаним. Када у раном добу усвоји овакав начин размишљања и научи да процењује оно што је прочитао, човек ће користити ово искуство и касније у животу током свих наредних читања. На тај начин људи уче да размишљају о томе што су прочитали, да уче из прочитаног и да користе знање које су стекли читањем књига.

21 Више о начинима преображаја библиотеке у адекватан простор за тинејџере у: Болан Тејни 2009.

3.4. Школске библиотеке

Поред дечијих одељења јавних библиотека, прво место на којем се деца упознају са светом књига је школска библиотека. Школска библиотека је срце школе (Тољага 2013: 113). Задатак школске библиотеке је да код ученика развија навике читања и коришћења библиотечких услуга, као и да ученике оспособљава да користе информације у свим облицима и на свим медијима и омогући им да овладају вештинама потребним за учење у току целог живота.²²

У Ифла/Унеско манифесту за школске библиотеке наводи се да је улога школске библиотеке да „омогућава ученицима да овладају вештинама за учење током читавог живота, развија њихову стваралачку машту”. Следеће ставке наведене у овом манифесту такође указују на улогу школске библиотеке у развоју културе читања:

Школска библиотека нуди помоћ при учењу, књиге и изворе који свим учесницима образовног процеса у школи омогућавају да развију критичко мишљење и да делотворно користе информације у свим облицима и на свим медијима.

Библиотечко особље омогућава коришћење књига и других извора информација, у распону од уметничких до документарних, од штампаних до електронских, на лицу места и на даљину.

Доказано је да ако библиотекари и наставници међусобно сарађују ученици достижу виши ниво писмености, боље овладавају вештинама читања, учења, решавања проблема, као и информационам и комуникационим вештинама.

Следећи циљеви су неопходни за унапређивање писмености, информатичке писмености, подучавања,

22 Закон о основном образовању и васпитању из 2013. године.

учења и за подизање културног нивоа и представљају основне услуге школске библиотеке:

- подршка и побољшање образовних циљева наведених у наставном плану и програму школе;
- развијање и неговање навике и уживања у читању и учењу код деце, као и навике коришћења библиотеке током читавог живота;
- пружање прилике да се искуси стварање и коришћење информација у циљу стицања знања, познавања, развијања маште и уживања;
- подстицање свих ученика да стичу и користе вештине вредновања и коришћења информација, без обзира на облик, формат или медиј, као и да овладају начинима друштвене комуникације;
- обезбеђивање приступа локалним, регионалним, националним и глобалним изворима и могућностима, што оне који уче доводи у додир са различитим идејама, искуствима и ставовима;
- организовање активности које јачају друштвену и културну свест;
- сарадња са ученицима, наставницима, управом и родитељима да би се остварили циљеви школе;
- заступање начела да су слобода мишљења и приступ информацијама неопходни предуслови за делотворно и одговорно учешће у грађанском демократском друштву;
- промоција читања и извора и услуга школске библиотеке у школској и широј друштвеној заједници²³

Школске библиотеке су, очекивано, биле предмет проучавања, поред библиотекара, и наставника и професора у основним и средњим школама и на универзитетима. О школским библиотекама говорило се на

23 IFLA/UNESCO манифест за школске библиотеке

семинарима, на стручним скуповима и радови о њима објављивани су у зборницима и у периодици. Различити су аспекти са којих су разматране активности школских библиотека: посматране су као центар образовања и описмењавања у школи, разматрана је улога библиотекара као сарадника у настави, дати су примери добре праксе када је реч о промоцији књиге и читања. „Школска библиотека треба да буде информациони комуникациони центар, који располаже различитом вишеаспектним библиотечком грађом и вешто, зналачки, инспиративно и занимљиво је презентира читалачкој публици кроз стимулативне програме за повећање читаности.” (Вранеш 2010: 214)

Гордана Ђоковић (2012: 72) као основне задатке школске библиотеке, а који су у најужој вези са развијањем културе читања, наводи:

- стварање трајних навика служења књигом
- привикавање ученика на самосталан рад, да заволи књигу и да уме њоме да се служи
- упознавање са могућностима рада и учења у библиотеци
- развијање навике код ученика да стално свраћају у библиотеку и да им читање постане омиљена забава
- омогућавање наставницима праћења најновије педагошко-методичке литературе и најновијих достигнућа из појединих наставних предмета

Деца школског узраста библиотечки фонд користе као допуну настави, али и за задовољавање индивидуалних потреба за сазнавањем. Задатак који пред собом имају школске библиотеке јесте да младе науче да воле књигу. „Боравак међу књигама, читање одломака, показивање фотографија и слика писаца за децу, прелиставање листова и часописа допринеће да ученици од првих корака схвате да су то драгоцене извори сазнања према

којима се треба односити као према светињама.” (Вранеш и др. 2013: 69)

„Деловање савремене школске библиотеке у бити је усредсређено на остваривање педагошког циља који гласи: развијање културе читања свих врста текстова.” (Илић, Гајић и Маљковић 2007: 62) Уколико ученик стекне навику да користи школску библиотеку створиће се код њега предуслов за доживотно учење коришћењем библиотека, критичко просуђивање прочитаног и преношење љубави према књизи и читању и на окружење.

Различити су начини на који се код деце може створити навика коришћења библиотеке и њених извора. У школској библиотеци могу се реализовати часови било којег наставног предмета и том приликом може да се користи фонд библиотеке. У ту сврху примењује се истраживачко читање. Могу се организовати изложбе књига из фонда библиотеке поводом обележавања значајних датума. Тематске креативне радионице којима се деца ближе упознају са светом књиге од великог су значаја за развој љубави према књизи и читању. „Конвенционални видови – помоћ при избору штива и литературе, укључивање деце у процес формирања збирки и развоја библиотечког пословања те развијање потреба за читањем – усредсређени су на то да пасивне посетиоце библиотеке преобразе у ангажоване читаоце и самосталне кориснике информација.” (Мићић 2006: 161)

Приликом упознавања деце са књигом и културом читања треба бити опрезан и приступати томе методолошки и постепено. У супротном, наметањем читања, може доћи до јављања отпора према књизи и читању, што може довести до последица као што су отежана комуникација, друштвена неприлагођеност, ограничена машта и непостојање критичког мишљења (Милуновић 2003:

164). Након прочитаног дела деци треба дати прилику да оно што су читањем запазили искажу на себи својствен начин, а то могу учинити кроз разне облике писменог изражавања, глуму, рецитоване, беседу, музику, слику, цртеж и на друге начине.

Психолог Џејмс Хилман [James Hillman] наводи да су они који су у детињству читали приче или којима су их други читали у бољем психичком стању од оних који нису имали прилику за то, сматрајући да је читање прича заправо један вид раног сусретања са животом (prema Mangel 2005: 21). Ученици који проналазе задовољство у читању бивају охрабрени на учење, изражајна могућност им се повећава, понашање постаје отменије и целокупан духовни живот постаје квалитетнији (Илић и др. 2013: 11).

Читање се убрја међу сазнајне активности и представља допуну и продужетак школских активности чак и када не спада међу обавезе које захтева школа. Упознавањем књижевних дела, читањем уопште, дете лакше може да изрази своја искуства и сазнања, јер на тај начин вежба и богати вештине свога изражавања. Међутим, иако су школска лектира и дечија књижевност први корак у стицању читалачких навика код деце, читалачке навике могу се развијати и коришћењем неке друге врсте литературе:

Подстицањем ученика да користе приручну и стручну литературу развија се навика читања и учења не само у школи, већ и ван ње. На тај начин ученици се упознају са основним начинима претраживања различитих извора информација, оспособљавају се за самостално коришћење литературе, развијају вештину изражавања, критичко размишљање, писменост... (Грујић 2010: 305)

Коришћење додатних средстава за рад, као што је секундарна литература за учење и слично, важно је јер се

на тај начин гради култура служења књигом и посезања за алтернативним изворима знања (Крњаић, Степановић и Павловић Бабић 2011: 269).

Читање или чак и само слушање другог док чита, има многобројне позитивне утицаје. Најпре, оно развија машту код деце. Учи их да разликују добро и зло, стављајући се у улогу ликова из књиге. Читање развија интуицију. Покушавањем да разреши мистерију приче коју чита, дете (али и одрастао човек) развија когнитивне способности. Читањем се повећава фонд речи и побољшава стил изражавања. Неретко су ученици који пишу најбоље саставе на часовима српског језика управо деца која радо и много читају. Деца се често поистовећују са личностима из књига и на тај начин изграђују емпатију. Ову позитивну страну читања потврдило је и истраживање на Универзитету у Бафалу.²⁴ Читање подстиче културу говора и побољшава вештине изражавања. Читање утиче на изграђивање естетског укуса. Мајкл Горман (2007: 202–203) наводи да читање није пасивна активност, већ оно захтева улагање читаачевог знања и разумевања да би било продуктивно и сматра да су читање и ентузијазам према читању међу најважнијим даровима која се могу поклонити деци.

Мајкл Горман (2007: 68) за дечије библиотеке каже да су места која дају основу за доживотно описмењавање и која живе у сећању дуго након што човек престане да буде дете. Драгана Милуновић библиотеке назива малом, али важном кариком у ланцу институција које утичу на формирање личности детета. У свету књиге, дете је препуштено преиспитивању себе и света који га окружује и, упознајући се са најразличитијим животним

24 Reading fiction 'improves empathy', study finds. Доступно на: <http://www.psychologicalscience.org/news/reading-fiction-improves-empathy-study-finds.html#.WCdlGyMrL-k>. [Приступљено: 30.03.2022]

ситуацијама и људским личностима, стиче искуство које ће му бити од користи у реалним догађајима са којима ће се током живота сусретати. На тај начин, уз помоћ књиге и читања, оно постепено гради своју личност: „Библиотечки ресурси такође помажу деци у општем интелектуалном и емоционалном развоју, развоју језичких способности, социјалном развоју, васпитном развоју као и развијању различитих вештина.” (Милуновић 2003: 164)

Љубиша Рајић (2011: 91–92) сматра да је свако читање у школи одраз читања у кући и у средини у којој ученици живе те да се млади васпитавају у једном процесу који је дуготрајан и који захтева посебну пажњу са посебним нагласком на интеракцију са младима.

„Школске библиотеке имају посебну одговорност према деци и младима у формирању њиховог читалачког укуса и критичког односа према медијским порукама.” (Радибратовић 2013: 117) Школске библиотеке могу допринети развоју мултикултуралности код својих корисника тако што ће у своме фонду имати и збирке књига на страним језицима.

Коришћење школске библиотеке и успешност ученика су узајамно повезани чиниоци (Вранеш и др. 2013: 150). Истраживање обављено у Пенсилванији 2013. године донело је следеће закључке: доступност књигама и часописима директно условљава напредовање ученика, резултати ученика који похађају школе у којима постоје добре библиотеке виши су за 10 до 18%, циркулација библиотечког материјала у јавним библиотекама виша је за 50% у регијама у којима је виши просечни успех ученика, посећивање библиотеке током лета је у порасту у односу на посећивање током школске године.

Крајем 2007. године обављено је истраживање на тему читалачких навика средњошколаца у Србији, на узорку од 2426 ученика из 26 школа из северног, централног и јужног дела Србије (Крњачић, Степановић и

Павловић Бабић 2011: 266–282). Свега 8,4% средњошколаца навело је читање књига као једну од три најчешће активности у слободно време, а 6,5% је навело читање часописа. Према овом истраживању, 12% ученика уопште не чита, 21% чита само обавезну лектуру, 40% лектуру и понекад књиге које нису обавезне, 20% лектуру а често и друге књиге, док 7% готово увек чита неку књигу. Једно од питања односило се на процену односа породице ученика према књигама и читању. У највећем броју случајева ученици су се изјаснили да њихови укућани не читају, а у око 7% ученичких породица о књигама се уопште и не прича. У око 22% породица ученика књиге се цене и читају. Што се тиче односа ученика према библиотекама, око 62% њих је учлањено у библиотеку, а од тог броја око 15% и не користи услуге библиотеке. Око 18% испитаника позајмљује књигу једном месечно, а око 20% два пута у току месеца. Што се тиче чињенице да 38% ученика није учлањено ни у једну библиотеку, њих 19% изјавило је да потребне књиге набавља другде, 17% изјавило је да не воли да чита, а око 7% да им је мрско да одлазе у библиотеку и да воде рачуна о роковима за враћање књига. Аутори овог истраживања закључују да су развијеније читалачке навике повезане са високим школским успехом ученика, са вишим нивоом образовања оца и типом школе коју ученици похађају. Исто истраживање показало је да девојчице читају више од дечака.

„Значај библиотеке доводи се у непосредну везу са улогом књиге у васпитању и образовању ученика и са функцијом читања којом се књига запућује у духовни свет и живот ученика.” (Бајић 2011: 10) Један од начина како да се деца школског узраста подстакну да прочитају књигу јесте да им је наставник препоручи. Чак и ако само виде наставника да чита, то може пробудити код њих жељу да и сами нешто прочитају. Истраживачи ове теме предлажу да се користе одређене врсте трикова, као

што су остављање књиге на столу током одмора где ће ученици моћи да је виде и прелистају, па да се на тај начин заинтересују за њу и укључе се у разговор о књизи са наставником (Гајић 2002: 126). Предлаже се, такође, да се ученици анимирају тако што ће се увести пракса неформалног разговора о прочитаним књигама. На основу ових дискусија наставник или библиотекар може да стекне представу о томе какав је речник ученика, шта воле и шта не воле да читају, шта од прочитаног разумеју или не разумеју. На овај начин ученици, осим тога што стичу навике читања и разумевања прочитаног текста, вежбају и вештине усменог изражавања.

Важно је да се приликом доласка у библиотеку пажња усмери на давање предности личном избору ученика на дело које ће читати. Библиотекар је ту да усмери и да препоручи књигу, али је пожељно да корисник сам бира литературу и да на тај начин, учећи се на примеру доброг и мање доброг избора, сам гради свој читалачки укус.

Аутори књиге *Читањем ка сиварању – сиварањем ка читању* предлажу да се у наставни програм уврсте савремена дела по ученичком избору образлажући овакав свој став следећом тврдњом: „Пошто се онда таква дела читају из жеље, а не само из обавезе као она из стандардног дела програма, ако су то још и уметнички мање-више вредна дела, оправдано је очекивати да ће то њихов однос према књизи и читању битно побољшати” (Илић и др. 2013: 254).

Помажући ученицима да се користе књижним фондovima, подстичући их на ваљано читање не само књижевних дела већ и секундарне литературе и развијајући њихове читалачке навике и потребе, библиотека учествује у планирању и остваривању приоритетних садржаја и циљева наставе књижевности у школи. (Вранеш и др. 2013: 148)

Читање књижевних дела подразумева читање бајки, басни, лектире, поезије. Од основношколског узраста деца се упознају са националном али и са страном књижевношћу.

...приоритетан задатак наставе матерњег језика, на коме се ученик уводи у почетно читање и који са наставом књижевности чини јединствен и наставни предмет, оспособљава ученика да сходно свом узрасту и субјективним могућностима ваљано читају, да се развију у активне и компетентне читаоце. (Илић и др. 2013: 68)

Са овим ставом слажу се и аутори књиге *Школа и дигитална библиотека* (Вранеш и др. 2013: 108), који истичу да приоритет наставе, уз сарадњу са библиотеком у том процесу, треба да буде јачање мотивације за читање и развијање књижевне културе ученика. Потребно је код ученика пробудити дугорочну мотивацију за редовним, континуираним и систематским читањем књига, не само кроз наставу књижевности већ и кроз све друге наставне предмете. Потпорну улогу у овоме процесу имају школске и јавне дечије библиотеке, које допуњују процес описмењавања ученика кроз различите програме и активности и на тај начин, заједно са васпитно-образовним установама, раде на стварању културно просвећеног и читалачки освешћеног друштва.

Особина деце читалаца је да у све верују и да се не дистанцирају од онога што дознају читањем. И зато им треба дати добру књигу. Такву књигу може да има школска библиотека, а библиотекар да зна и да може да је препоручи. (Ђоковић 2012: 69)

Школска библиотека има пред собом одговоран задатак, а то је да развије читалачке навике код деце тако да им коришћење библиотека постане целоживотна потреба.

3.5. Високошколске библиотеке

Према Члану 51. Закона о библиотечко-информационој делатности Републике Србије из 2011. године, високошколске установе су обавезне да оснују универзитетске и факултетске библиотеке ради подршке и унапређења образовног, истраживачког и научног рада студената, наставника, професора и истраживача. У Стандардима за високошколске и универзитетске библиотеке под појмом „високошколска библиотека” подразумевају се универзитетске библиотеке²⁵, библиотеке факултета,

25 „Универзитетске библиотеке су централне високошколске библиотеке које: координирају библиотечко-информациону делатност на универзитету; координишу набавку библиотечко-информационе грађе и извора у оквиру универзитета; организују и усклађују рад система размене и међубиблиотечке позајмице библиотечко-информационе грађе и извора у земљи и са иностранством; координишу израду библиографија и електронских база података о високошколским наставницима, научним радницима и сарадницима универзитета; прикупљају, обрађују, чувају и дају на коришћење обавезни примерак библиотечко-информационе грађе и извора који настају и објављују се на универзитету, као уџбенике, објављене радове наставника и сарадника, специјалистичке, магистарске и докторске радове (укључујући завршне дипломске и мастер радове који се не чувају трајно у папирном облику); усклађују, припремају, организују и спроводе програм обуке корисника – студената, доктораната и истраживача у области система комуникације у науци, коришћења информационих извора у оквиру библиотечко-информационог система Републике Србије, ауторских права и вредновања научног рада; успостављају и одржавају дигиталне репозиторијуме матичних високошколских установа који садрже дигитализоване дисертације, радове наставника, сарадника и студената, образовни материјал, дигитализоване публикације из фондова високошколских библиотека и други материјал од интереса за матичну установу; пружају стручну помоћ запосленима у библиотекама и информационим центрима у оквиру универзитета и учествују у њиховом сталном стручном усавршавању”. У: Стандарди за високошколске и универзитетске библиотеке.

института, студентских организација универзитета и виших школа у Србији.

У истим Стандардима, када је реч о фонду високошколских библиотека, наведено је следеће:

Збирка библиотеке је заједничка одговорност библиотеке и институције-оснивача. Нагласак треба да буде на квалитету а не на квантитету, а институција-оснивач мора бити укључена у процес избора нове и отписа застареле грађе. Фондом библиотеке сматра се физичка грађа која се налази у магацину библиотеке и сва дигитална и дигитализована грађа која се налази на библиотечким серверима или је из просторија библиотеке корисницима доступна преко интернета. Осим књига, библиотека мора имати и фонд научних и стручних серијских публикација, као и специфичне информационе изворе. Електронске публикације које су део библиотечног фонда налазе се на серверу библиотеке или установе оснивача, или се налазе на удаљеним серверима, али су метаподаци о њима са линковима укључени у електронски каталог библиотеке.²⁶

Што се тиче услуга високошколских библиотека, Стандарди за високошколске и универзитетске библиотеке доносе следеће:

Библиотека треба да пружа различите услуге које подржавају образовне и истраживачке активности институције-оснивача. Библиотечке услуге треба да подстичу ефикасно коришћење расположивих ресурса, и о пруженим услугама се води уредна статистика. Део услуга је и пружање информационих услуга и информационо описмењавање корисника, студената, младих истраживача и свих грађана који желе да се професионално усавршавају.²⁷

26 Стандарди за високошколске и универзитетске библиотеке.

27 Стандарди за високошколске и универзитетске библиотеке.

У складу са политиком подршке отвореном приступу информацијама, библиотеке оснивају и одржавају или се укључују у већ постојеће дигиталне репозиторијуме са отвореним приступом, подстичу студенте и запослене да у репозиторијум похрањују дигиталне публикације и подстичу коришћење постојећих релевантних репозиторија и других информационих извора у отвореном приступу на светској мрежи.

Према Стандардима за библиотеке научноистраживачких института и установа њихови задаци су да:

- спроводе набавну политику института и установа у чијем су саставу, у складу са научноистраживачким пројектима, а у координацији са сродним библиотекама;
- материјално одговарају за фонд и воде инвентар целокупног фонда;
- воде електронски каталог у складу са важећим прописима каталошко-библиографске обраде;
- чувају библиотечку грађу у складу са одговарајућим прописима;
- обезбеђују приступ информацијама и документима;
- обављају међубиблиотечку позајмицу;
- учествују у планирању техничко-технолошког развоја библиотеке;
- систематски образују кориснике за ефикасно коришћење библиотечко-информационих услуга библиотеке;
- обрађују и чувају у библиотеци или репозиторију документа настала у научно-истраживачком процесу матичне институције;
- формирају статистичке податке о свом раду у складу са прописима о библиотечкој статистици;
- учествују у изради актуелне документације о библиотеци;

- обављају обавезну ревизију и отпис библиотечке грађе;
- обављају и остале послове предвиђене законом, као и планом и програмом оснивача;
- активно учествују у одржавању заједничких база података и мрежних станица;
- обављају дисеминацију информација, у складу са најновијим информационим системом;
- примењују усвојене стандарде и препоруке из области библиотечке делатности;
- учествују у организацији и спровођењу информационе делатности у библиотеци научноистраживачких института и установа;
- одржавају базу података и уређују библиографије радова наставника и сарадника научноистраживачког института и установе.²⁸

Истраживање о корисницима високошколских библиотека спроведено је међу 143 студента Високе школе за организацију рада у Крању (Урбанија 1985: 51–68). Издвајамо следеће резултате истраживања који се односе на читалачке навике студената и њихов однос према библиотеци:

- Студенти су литературу за читање претежно бирали у складу са претходним образовањем, односно бирали су књиге из стручних области које су и предмет њихових студија.
- Препоставка да студенти који су одлучили да наставе студије набављају више властите литературе показала се нетачном.
- Студенти сматрају да је ефикасније и брже када се за помоћ приликом проналажења литературе обратe библиотекару, него када сами претражују.

28 Стандарди за библиотеке научноистраживачких института и установа.

Ово истраживање показује жељу студената да посредством књиге проширују знање из области коју проучавају на универзитету, а да при томе радије користе библиотечке фондове него што купују књиге. Такође, помоћ библиотекара приликом претраживања сматрају драгоценом. Овакви резултати указују на неопходност постојања одабраног и квалитетног библиотечног фонда у високошколским библиотекама, као и стручног, образованог и предусретљивог кадра.

Истраживања које је 2011. године спровео Завод за проучавање културног развитка показују да је међу активностима студентске популације, поред других културних активности, заступљено и читање књига. „Читање и учесталост читања представља посебан облик културног интересовања студентске популације, јер су везани за књигу која је саставни део студентског свакодневног живота.” (Мрђа 2011: 93) За разлику од транспарентних активности као што је одлазак на културне догађаје чија је једна од основних функција самопромоција, читање се сматра културном активношћу која се одвија у приватном простору испитаника и која, као таква, даје релевантни увид у културу једне личности. Као разлози читања дати су читање ради формалног учења (које подразумева читање наставне и уџбеничке литературе у вези са обавезама на факултету) и читање ради сопственог образовања и обавештавања. Истраживање је показало да се слабији ученици чешће опредељују за телевизију да би задовољили своја интересовања, а бољи ученици задовољење својих потреба за културним садржајима проналазе у читању. Студенти читају књижевна дела (32,8%), часописе (24,7%), научно популарне књиге (9,3%), стрипове (3,0%) и дневну штампу (30,3%).

Универзитетске библиотеке теже „предметној специјализацији фондова и селективној дисеминацији информација за ужи круг истраживача” (Вранеш 2004:

30). Високошколске библиотеке су извор научних истраживања и развоја науке. Обавеза високошколских библиотека је да, стављајући на располагање свој фонд и услуге, подрже образовни процес установа при којима се налазе, да буду на располагању корисницима током студирања и да створе добру основу за континуирано образовање и након завршених студија. Њихова је дужност да помогну факултетима да модернизују свој начин рада, да своје услуге понуде и удаљеним корисницима, а обавеза запослених у њима је да вештине, знање и искуство које имају искористе да, заједно са установама при којима се налазе, модернизују начин спровођења образовног процеса и вођења наставе и да кроз свој рад допринесу развоју културе читања.

3.6. Специјалне библиотеке

Премда је Удружење специјалних библиотека основано још 1909. године, термин „специјална библиотека” још увек није потпуно прецизно одређен. Проблеми у одређивању дефиниције специјалних библиотека проистичу из специфичности установа при којима се налазе, као и специфичност фонда и услуга које пружају. Специјалне библиотеке налазе се при одређеним институцијама и њихов основни задатак је да „услужују посебне, затворене групе корисника, везане за одређену институцију у чијем се саставу и сама налази, а у циљу задовољења духовних потреба запослених стручњака” (Вранеш и Марковић 2008: 282). Како наводи Јелена Добриловић Драговић (докт. дис. 2016) „специјална библиотека постоји као посебна јединица унутар неке организације која нема библиотечке циљеве”. Специјалне библиотеке формирају се при другим установама и организацијама, па тако постоје библиотеке при болницама, музејима,

војсци, затворима, адвокатским канцеларијама, позориштима, културним центрима, верским установама, невладиним организацијама, уметничким удружењима и друго. Према томе, група корисника специјалних библиотека је врло широка а истовремено и веома специфична, у зависности од установе при којој се библиотека налази.

Циљ специјалних библиотека је да на што бржи и ефикаснији начин проследе информацију до својих корисника и пруже им одговор на постављено питање. У Југословенским стандардима за специјалне библиотеке као њихов основни циљ наводи се стављање библиотечке грађе и информација на располагање корисницима, у складу са њиховим областима интересовања. Наглашава се, такође, да специјална библиотека мора да примењује савремену библиотечку и информациону технику у циљу ажурног пружања информација. Фонд специјалних библиотека састоји се од публикација и материјала који су уско повезани са струком и делатношћу установе при којој се налазе и чине га пре свега уџбеници, стручна периодична издања, извештаји и стандарди.

„Suština biblioteka je sloboda. Sloboda da se čita, sloboda ideja, sloboda komunikacije. Njihova suština je obrazovanje (što nije proces koji se završava onog dana kada napustimo školu ili fakultet), zabava, stvaranje bezbednih mesta i pristup informacijama.” (Gejmen 2017) Образовање је резултат стеченог знања и збира запажања и искуства, а библиотека је често и извор и место за чување тог искуства. Образовање човеку даје адекватно и применљиво знање, формира код човека друштвену и рационалну мисао, а библиотека, нарочито специјална, представља инструмент самообразовања, средство за стицање знања и чињеничних информација, центар интелектуалног развоја и место које пружа приступ знању из одређене струке сачуваном из претходног периода. У специјалним библиотекама најзаступљеније је

интензивно и екстензивно читање, као и критичко читање према некој теми. Читалачка писменост сматра се једном од кључних компетенција за академски успех и лични развој појединца (Branković 2013: 142).

Библиотекар који ради у специјалној библиотеци мора да успостави везу са матичном установом у склопу које библиотека постоји и да укаже на важност постојања библиотеке, да анимира кориснике и да им буде на услузи приликом њиховог рада. Широк је аспект могућности које, самим својим постојањем при најразличитијим установама, пружају специјалне библиотеке када се ради о промовисању и развијању културе читања. Библиотекар помаже кориснику приликом напредовања у струци, тако што га упућује на најрелевантнију литературу из стручне области и на поуздане електронске изворе, помаже му око организовања научног рада и навођења литературе. Уколико се налазе при научно-истраживачким или установама културе, специјалне библиотеке су најчешће у функцији подршке читања ради учења.

Корисници специјалних библиотека углавном су већ профилисани читаоци, који су развили потребу за доживотним учењем и усавршавањем у послу којим се баве. Читање има улогу у перманентном образовању, усавршавању професионалних знања и радних навика и генерално у формирању друштвене свести људи и њиховог погледа на свет. Читање побољшава меморију и концентрацију. Читање пружа подршку процесу самообразовања и подржава доживотно учење. Активности које повезују управљање знањем и читање јесу избор литературе и „промишљање прочитаног” (Софронијевић и Вученовић 2012: 26). Човек који чита поседује знање из књига које је до тада прочитао и на основу тога знања бира литературу коју ће даље да чита. Франц Кафка [Franz Kafka] је рекао: „Читамо да бисмо постављали питања.” Управо је постављање питања, другима или самима себи и раз-

мишљање о прочитаном, начин да се систематизује и допуни знање. А сваки наредни пут када се чита, овај процес се понавља и читалац постаје богатији за нека нова знања.

У књизи *Чииањем ка сиварању – сиварањем ка чииању*, аутори су читање посматрали у корелацији са стварањем, односно читање је представљено као делатност која инспирише на даље стварање. Аутори наводе да „читалачка имагинација ствара сопствене светове, па је већ свако ваљано читање књижевнога текста стваралачко деловање” (Илић и др. 2013: 7) и да се „радо чита само онда кад се ужива у радости стварања које доноси читање, а радост стварања неодољиво тражи да се чита” (247). Док чита текст, читалац се поставља у раван са аутором и са текстом, а њихово удружено деловање чини књижевно дело. Овакав приступ који у стваралачком чину обједињује аутора, дело и читаоца, назива се аксиолошким. Чиниоци настајања догађања књижевнога дела јесу писац, текст и читалац, а ова три чиниоца су међусобно условљена:

...без писца, не би било текста, без текста, писац не би имао чиме да позива читаоца на сарадњу, без читаоачеве сарадње, свет пишчевога текста не би био оживљен, не би постојао у свести читаоца, без чега он и не постоји, а онда не постоји ни књижевно дело. (Илић и др. 2013: 38)

Још је аутора који подржавају идеју о томе да је највећи домет читања инспирисање на даље стварање. Виолета Ракић сматра да је прави читалац онај који на основу прочитаног ствара, али истиче да услед недостатка слободног времена човек не може да се овој активности довољно посвети (2013: 244). Јадранка Божић такође наводи да су читање и писање неодвојиве активности, које имају за циљ да се „порука подигне на степен трајности” (1999: 127).

Данас је више него раније доступна стручна литература, монографске и серијске публикације. Читајући овакву литературу човек остаје у корак са најновијим достигнућима у својој струци, а уједно се охрабрује да и сам допринесе развоју струке. Да би написао квалитетан научни или стручни рад, човек мора да буде поткован знањем, да се информише о радовима својих претходника и да проучи доступну литературу. Да би се и сам бавио научним радом, појединац мора да се истраживачким читањем упозна са дотадашњим научним достигнућима.

Читање је конструктивна делатност (читалац из речи и реченица конструише и гради у себи представљен свет, делове стварности, повезујући њихово значење), заснива се на коришћењу предзнања, односно претходно стеченог знања (свесно и континуирано коришћење претходно стеченог знања), циљно вођена, селективна делатност, која у великој мери зависи од мотивације читаоца и његове способности разумевања штива. (Тертели Телек 2008: 122)

У току читања човек треба да буде сконцентрисан на то што чита, да користи претходно стечено знање да би разумео оно што чита и да би могао да усвоји ново знање. Барбије је читање сматрао чином који се одиграва у садашњем времену, али се слобода читања гради у односу на оно што је читалац понео као друштвени и културни основ, у односу на потребе које читањем жели да задовољи и у односу на приступ књизи.

3.7. Дигиталне библиотеке

Дигитална библиотека чини интегрални део фонда библиотеке, примењујући нову технологију која омогућава приступ дигиталним колекцијама. Дигитална

библиотека је онлајн колекција дигиталних објеката потврђеног квалитета, који се креирају, прикупљају и којима се управља уз поштовање међународно прихваћених принципа. Поред приступа дигиталним објектима, корисницима дигиталних библиотека доступна је и услуга у виду подршке приликом коришћења и преузимања расположивих ресурса.²⁹

Дигиталне библиотеке, иако се од традиционалних разликују у начину приступа, у суштини имају исту улогу као и библиотеке традиционалног типа: омогућавање приступа прикупљеној, обрађеној и сачуваној грађи својим корисницима. У информатичком друштву и друштву дигитализације, на путу од информације до знања, стоји библиотека:

И као што је књига у почецима свога настанка била привилегија високо учених и богатих друштвених слојева, тако базе података данас може користити искључиво тај исти слој људи ако се као посредници између појединачних жељних знања и самог знања не поставе библиотеке. (Вранеш и др. 2013: 29)

Како наводи Цветана Крстев „дигиталне библиотеке представљају, у неку руку, остварење различитих визија, како из дела научне фантастике, тако и из озбиљне научне литературе о свеобухватном бележењу људског знања и његовој широкој доступности” (2002). Управо је овај принцип широке доступности једна од предности дигиталних библиотека, а нарочито када се оне користе у научно-истраживачке сврхе. Још неке од предности њиховог коришћења су: бржа доступност, олакшани приступ, двадесетчетворочасовна доступност публикација, већи степен ажурности информација, мањи простор за складиштење великог броја података, развијен систем претраге и проналажења потребних информација.

29 IFLA/UNESCO Manifesto for Digital Libraries.

Дигиталне библиотеке сачињене су од публикација у електронском облику. Виолета Стојменовић наводи да је данас приметна тенденција да се искуство читања у виртуелном простору дигиталне библиотеке учини сроднијим читању у реалном простору а, с друге стране, „да се нека од очекивања и искустава везаних за рад са електронским текстовима пренесу у штампану књигу” (2011: 107).

Дигиталне библиотеке представљају базе података које омогућавају корисницима да их употребљавају као средство за учење на даљину.

Интернет се све више користи у сврху учења, а информационе технологије омогућавају удаљени приступ информацијама и средствима за стицање знања, обезбеђујући не само пренос информација у дигиталном облику, већ и учење у оквиру удаљених система знања, као и интерактивну комуникацију између ученика и професора. (Недељков 2017б: 180)

На тему примена информационих технологија у библиотекама Мајкл Горман каже:

Учење и наука и biblioteke nastaviće da postoje zato što ih ljudska bića vole radi njih samih i zato što unapređuju život i društvo. Nastavićemo da ugrađujemo elektronsku tehnologiju u biblioteke i život iz praktičnih razloga i zato što, uz pravilnu upotrebu, ta tehnologija može da poboljša stvarne biblioteke i prosvetli i ulepša pojedinačni život i društvo. (Gorman 2007: 52)

Једноставније верзије дигиталних библиотека чине дигитални објекти у пдф формату или у виду галерије фотографија, а функционалне дигиталне библиотеке садрже додатне могућности, као што су претрага текста дигиталног објекта, филтрирање према појединачним метаподацима, дељење метаподатака према агрегаторима

(Вукајловић, Јовановић и Сагић 2021: 2). За формирање функционалне дигиталне библиотеке потребно је користити посебне алате за припрему грађе.

Библиотеке се, свакако не по први пут у својој историји, прилагођавају променама са којима су суочене и у постојећој ситуацији и омогућеним ресурсима за рад раде на унапређењу својих услуга тако да оне буду по мери корисника. Из тога разлога, настају и развијају се дигиталне библиотеке како би се корисници – припадници информационог друштва – на адекватан начин задржали у библиотекама и како би се и даље развијала читалачка култура. Библиотекари који већ имају искуство у каталогизацији и класификацији укључују се без већих проблема у процес дигитализације, односно „своја искуства и знања из процеса рада у традиционалним библиотечким системима, библиотекари су прилагодили новим стандардима и начинима описа које је наметнула дигитална револуција” (Тртовац, Андоновски и Дакић 2021: 31).

4. УЛОГА БИБЛИОТЕКА У РАЗВИЈАЊУ КУЛТУРЕ ЧИТАЊА

4.1. Библиотечки фонд

Фонд једне библиотеке чине монографске и серијске публикације, референсна збирка, завичајна збирка, библиографска збирка, стручна и научна литература, аудио-визуелна грађа, некњижне збирке. У зависности од врсте библиотеке фондови ће се мање или више разликовати.

Библиотечки фонд треба да буде уравнотежен и да подразумева оптимално задовољавање потреба корисника, оптимално увећање фонда у односу на евентуално отписивање. Набавку фонда треба ускладити са потребама, захтевима и принципима корисности једног фонда. Четири су основна вида набавке: куповина, поклон, размена и обавезни примерак. Куповина подразумева набавку која је усклађена са потребама корисника и формирање адекватног фонда усклађеног са профилем библиотеке. Размена је вид набавке који омогућава да се публикације које су једној библиотеци вишак размене са другом библиотеком чијем профили и фонду више одговарају. „Међубиблиотечка размена је вид набавке библиотечке грађе и обавља се по три основна принципа: страна за страну, књига за књигу и вредност за вредност.” (Вранеш и Марковић 2008: 198) Поклон је стихијски вид набавке, често неусклађен са стварним

потребама библиотеке, али неретко основни вид набавке у неким од библиотека. Обавезни примерак је законски успостављен облик набавке који обавезује издавача да примерак сваког свог издања доставља националној библиотеци.

Фонд библиотеке може да буде и покретан и то је један од алтернативних начина да књига пронађе пут до својих читалаца.

Покретан библиотечки фонд организује једна библиотека на територији општине за становнике насеља која броје до 1000 становника, или за радне организације које су својим запосленима обезбедиле колективно учлањење у библиотеку. Возило којим се библиотечка грађа преноси назива се библиобус и уређено је према одговарајућим нормативима који обухватају и ентеријер и стручно пословање. (Вранеш и Марковић 2008: 41)

Творац институције „путујућа библиотека”, претече данашњих библиобуса, која је настала са идејом да књига стигне и до најудаљенијих читалаца, био је Чарлс Ејми Катер [Charles Ammi Cutter, 1837–1903]. Он је уједно и изумитељ јединственог система класификације где се публикације смештају по презимену аутора (Stromgren 2004).

Поред делатности које подразумевају прикупљање, чување и давање на коришћење фонда, библиотека подржава развој културе читања кроз успостављање институције обавезног примерка, формирање референсне збирке и завичајног фонда.

4.1.1. Фонд обавезног примерка

Обавезни примерак је назив за примерак публикације који непосредно након штампања штампарија (односно

но издавач, за публикације штампане у иностранству) доставља националној библиотеци, а она их у складу са *Законом о културним добрима*, дистрибуира како би допринела очувању културног и научног блага једног народа, али и дистрибуцији информација и знања. Позитивне особине обавезног примерка су: очување националног идентитета; заштита ауторских права; основ за набавку библиотечке грађе; основа за текућу библиографију и остала библиографска истраживања. (Вранеш и Марковић 2008: 237)

Према Члану 4. Закона о обавезном примерку публикација из 2016. године „Обавеза достављања обавезног примерка утврђује се с циљем остваривања права грађана на слободан приступ информацијама, знањима и другим интелектуалним добрима, прикупљања и очувања националног научног и културног наслеђа, библиографске контроле, обраде публикација у систему узајамне каталогизације према међународним стандардима, израде националне библиографије и других библиографија и прикупљања других података о издавачкој продукцији.”

Члан 5. Закона о обавезном примерку:

Обавезни примерак односи се на публикацију:

1) коју је објавио домаћи издавач у Републици Србији или у иностранству за коришћење и дистрибуцију у Републици Србији;

2) која је штампана у Републици Србији за потребе издавача из иностранства;

3) која је издата у иностранству, а која се дистрибуира у Републици Србији у више од десет примерака годишње.

Обавезни примерак обухвата следеће врсте публикација: књиге, брошуре, сепарате, серијске публикације, музикалије, картографску грађу, каталоге, календаре, умножене уметничке и сценске програме, штам-

пане фотографије, разгледнице и цртеже, просторне и друге планове, гравире, плакате, летке и другу ликовну и графичку грађу, огласе и саопштења, звучне и видео записе на било којем медију (изузев на филмској траци, односно кинематографског дела), електронске публикације дистрибуиране на физичким носачима и електронске публикације дистрибуиране на интернету, ако су објављене у Републици Србији, садржај интернет домена Републике Србије, комбиноване и мултимедијалне публикације, рачунарске програме у јавној употреби и друге публикације.

Обавезу прикупљања и чувања обавезног примерка имају националне библиотеке. Постоји такође и институција локалног обавезног примерка која обавезује издавача да достави по један примерак сваке публикације јавној библиотеци на територији општине у којој се налази. Локални обавезни примерак је основ за формирање завичајне збирке. Академски обавезни примерак се доставља матичној високошколској библиотеци ради прикупљања грађе значајне за развој науке.

Прикупљањем и представљањем обавезног примерка публикација једне земље омогућава се очување и промовисање националног културног идентитета у ширим међународним оквирима. Обавезни примерак представља извор за различита истраживања те земље и народа у културолошком, историјском и социјалном контексту. Обавезни примерак постоји и у служби је свих грађана одређене земље или локалне заједнице. Успостављањем и спровођењем институције обавезног примерка, библиотеке омогућавају услове за развој културе читања, пре свега читања у сврхе учења и истраживања.

4.1.2. Завичајна збирка

Завичајне збирке формирају се углавном у јавним библиотекама и, док остали део фонда једне јавне библиотеке може наликовати фондовима друге, завичајна збирка је оно што чини разлику међу сваком од њих. Према Правилнику о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности из 2013. године:

Јавна библиотека прикупља библиотечко-информациону грађу и изворе који се својим садржајем односе на географско, политичко, етничко, историјско, културно и економско обележје подручја на коме она обавља своју делатност – завичајна збирка. Завичајну збирку чине дела аутора (писац, преводилац, приређивач итд.) који су живели или живе на подручју на коме јавна библиотека обавља своју делатност. Завичајна збирка обухвата: монографске и серијске публикације, некњижну грађу (рукописи, гравире, позивнице, плакати, програми, фотографије, разгледнице, картографска грађа), као и мултимедијалну грађу (ЦД, ДВД, звучни и видео записи) и изворе.

Дефиницију завичајних фондова дала је Десанка Стаматовић: „Завичајни фонд чини системски прикупљена, сређена и обрађена библиотечка грађа која се својим садржајем односи на завичај, на одређену географску, историјску, политичку, културну и економску средину, која је створена или штампана на територији завичаја и чији су аутори рођењем или стваралаштвом и животом везани за завичај.” (према Вукићевић 2011: 45)

Завичајне збирке представљају драгоцен извор информација и незаобилазан чинилац очувања националне свести и културе. Значајне су за проучавање историје и културне историје, за израду локалних и националних

библиографија, за попуњавање обавезног примерка. Скуп завичајних фондова представља националну библиотеку (Вранеш и др. 2013: 42). Често се, захваљујући управо завичајним фондовима, могу попунити празнине у националној библиографији; нарочито у томе може да помогне завичајна периодика:

Завичајна периодика има непроцењив значај за једну средину јер је њена својеврсна хроника, колективни дневник и памћење тог краја, било да се ради о званичним листовима административних органа, фабричким листовима, сатиричним или руком писаним партизанским гласилима, било приватним новинама, кратковеким фанзинима произишлим из „кућне радиности” и сл. Управо оваква гласила често ће бити „минус” у фондовима националних библиотека, а најлакше ју је пронаћи у локалној средини. (Вукићевић 2011: 63)

Завичајне збирке доприносе развијању културе читања у више праваца свога деловања. Пре свега, оне могу значајно да допринесу попуњавању празнина у националној библиографији и да употпуне слику о националној издавачкој продукцији. Популарисање завичајних аутора такође доприноси развоју културе читања, јер се на овај начин афирмишу аутори који су можда до тада били непознати, али су вредни пажње јавности. Дигитализација завичајних збирки и њихових јединствених и драгоцених чинилаца представља популарисање завичаја и завичајних стваралаца широј, глобалној публици.

Завичајни фонд карактерише разноврсност грађе, па тако у њему, више него у другим фондовима, долази до преплитања библиотечке, музејске и архивске грађе које све заједно чине богату и разноврсну завичајну збирку. Управо оваква разноврсност омогућава завичајним збиркама да буду драгоцени извор за истраживачки рад.

4.1.3. Референсна збирка

Када говоримо о значају читања, неопходно је указати на важност читања референсне литературе. Референсну литературу чине библиографије, енциклопедије, речници, лексикони, каталози, тезауруси, календари, водичи, годишњаци, анотације, регистри и друга приручна литература. Ова литература у библиотекама служи као драгоцен извор информација, те је врло важна када је реч о читању у сврху научно-истраживачког рада или учења. Референсна литература својом садржином прати рад институције у којој се библиотека налази и доприноси формалном и неформалном образовању. Тзв. истраживачке библиотеке праве су ризнице литературе из појединих стручних области и места на којима се, уз помоћ обученог особља, могу спроводити разна истраживања. Стога је посао који обавља референсни библиотекар од велике важности.

Референсна збирка може се наћи у сваком типу библиотеке и за сваки од њих представља изузетно значајан део фонда. Нарочито је потребно да се референсна збирка формира у високошколским библиотекама, јер оне представљају место где млади истраживачи чине прве кораке у научно-истраживачком раду. У локалној заједници у којој не постоји други тип библиотека неопходно је референсну збирку формирати и одржавати у јавној библиотеци.

Референсна или информациона библиотечка служба задужена је за комуникацију и давање информација корисницима. Корисници се нпр. обраћају референсном библиотекару за помоћ приликом претраживања и вредновања грађе и извора. Референсни библиотекар треба да буде спреман да даје одговоре на више нивоа и да се прилагођава кориснику. Он такође има удела и у доношењу одлука које се тичу набавке грађе. Референс-

ни библиотекар је директно укључен у развијање културе читања тиме што корисника упућује на адекватну литературу, помаже му у евалуацији добијених информација и пружа подршку читању ради учења или истраживања. Коришћењем референсне збирке корисник библиотеке најчешће користи екстензивно читање.

4.2. Библиотечке услуге

Мајкл Горман (2007: 90) за библиотекарство каже да је струка дефинисана услугом. Библиотечке услуге чине оквир библиотечке делатности. Као неке од услуга које библиотека нуди, Александра Вранеш (2004: 143) наводи: издавање библиотечке грађе, пружање информација о публикацијама и из публикације, образовање корисника о информационом апарату библиотеке, увођење у технику научног рада. Културно-просветна делатност библиотеке подразумева неговање и развијање збирки и легата, организовање књижевних разговора, састанка, такмичења, награђивања, издавачку делатност, итд (159).

Велики број библиотечких услуга као што су издавање књига на коришћење, помоћ приликом претраживања фонда, организовање књижевних вечери и трибина, промоција књига и друге, у непосредној је вези са развијањем културе читања. У овоме делу књиге желимо да укажемо на ове али и на друге активности библиотеке које су такође у функцији развијања културе читања, као што су: међубиблиотечка позајмица, обрада библиотечке грађе, израда библиографија, библиотерапија, рад са корисницима са тешкоћама у читању, организовање најразличитијих програма промоције књиге и читања.

4.2.1. Међубиблиотечка позајмица

Важно средство у ширењу културе читања јесте међубиблиотечка позајмица. Ова библиотечка услуга има пред собом два циља: промовисање националног идентитета кроз размену књига и омогућавање читаоцу да дође до потребне/жељене литературе. За успостављање институције међубиблиотечке позајмице још 30-их година 20. века залагао се Џеси Шир.

Под међубиблиотечком позајмицом подразумева се класична позајмица материјала који се враћа као и електронска испорука докумената. Међубиблиотечку позајмицу и снабдевање документима чини неколико сегмената: материјал који се позајмљује (класични и дигитални документи), канали путем којим се позајмица обавља (класични и електронски вид) и корисници (традиционални и „невидљиви” корисници) (Павловић 2011: 67). Међубиблиотечку позајмицу данас треба позиционирати као сервис конекција корисника са изворима информација и учинити је значајним делом у ланцу откривања и снабдевања информацијама (69).

Међубиблиотечка позајмица је пројекат који кориснику омогућава да набави публикацију или копију посредовањем библиотеке чији је члан од институције културе која је поседује. Захваљујући стандардизовању и аутоматизацији пословања, као и другим пројектима који воде уједначавању и поспешивању пословања, међубиблиотечка позајмица има бројне клијенте, који у последње време користе и погодности Онлајн библиотечког центра (OCLC). (Вранеш и Марковић 2008: 198)

Међубиблиотечка позајмица спроводи се међу библиотекама унутар једне земље, али уколико се за тим укаже потреба књиге се могу позајмити и из библиотека у иностранству. На пример, Данска краљевска библио-

тека омогућава својим корисницима – студентима, професорима и запосленима на Универзитету у Копенхагену – да бесплатно поруче књигу из било које библиотеке на свету и она ће им стићи на кућну адресу. За остале кориснике ова услуга се спроводи на нивоу скандинавских библиотека и књига такође бесплатно стиже до корисника.³⁰ Осим што помажу корисницима да дођу до потребне литературе, библиотеке путем међубiblioteчке позајмице подржавају културну дипломатију и промовишу националну културу, ауторе и књиге у иностранству, па тако и „Српска културна дипломатија за своја најбоља достигнућа дугује захвалност управо књизи и библиотекама као сталним и поузданим амбасадорима својих културних вредности и баштине.” (Вранеш и др. 2013: 208).

4.2.2. Обрада библиотечке грађе

Обрада библиотечке грађе, каталогизација и класификација, важан су сегмент у приближавању књиге корисницима. Нарочито је за кориснике важна предметизација, односно давање описа, која је кључна за идентификацију књиге. Корисник се често о литератури за читање информише преко каталога (раније штампаног, а сада електронског), те је стога квалитетна обрада од изузетне важности за добијање првих информација о литератури. Џејмс Томпсон [James Thompson] наводи:

Каталогизирати књигу значи начинити извештај о свим библиографским детаљима – аутору, наслову, издању, пагинацији, издавачкој целини, месту издавања, издавачу и години издања. Класификовати књигу значи

30 The Royal Danish Library. Веб. 15.04.2022. Доступно на: <https://www.kb.dk/en/services/collect-and-return/we-will-get-it-you>.

предвидети њен предмет и унети га на одговарајуће место у класификационом систему који библиотека користи; таква предметна класификација укључује и избор одговарајуће предметне одреднице за предметни каталог. (према Вранеш 2004: 137)

„Универзална библиографска контрола замишљена је у циљу спречавања дуплирања истоврсних напора на плану припремања информација у складу са међународним стандардима, како би информације могле бити прихваћене у сваком библиотечком систему.” (Вранеш и Марковић 2008: 301) Универзална библиографска контрола треба да обезбеди да се сваки документ каталогизује само једном, и то у земљи порекла, и да тај запис буде доступан свим библиотекама и истраживачима широм света (Gorman 2007: 133). Каталогизација у публикацији (CIP³¹) подразумева израду прелиминарног каталогског записа пре издавања публикације. Запис који добијају публикације (монографске, серијске и некњижна грађа) у штампаној и електронској форми, представља сажету и у међународним размерама унифицирану информацију о библиографским и садржинским карактеристикама публикације. CIP запис пружа информације о публикацији као што су информација о наслову, аутору, уреднику, илустратору, преводиоцу, издавачу, месту и години издавања, материјалном опису публикације, издавачкој целини итд.

Каталогизацијом у публикацији омогућава се евидентирање објављивања сваке публикације и пре њеног штампања; праћење тока издавачке продукције; јединственост обраде каталогског записа; библиографска контрола; уштеда и комплексност у процесима обраде библиотечког материјала у библиотекама у мрежи; униформност и правременост

31 Cataloging in Publication.

информисања; заштита ауторског права. (Вранеш и Марковић 2013: 165)

У Народној библиотеци Србије се од јануара 2005. налази Национални центар за додељивање међународних стандардних бројева за различиту врсту грађе. Циљ овога система је да се свакој публикацији додели јединствени идентификациони број који ће представљати сваку публикацију као засебну целину. Постојање система међународних стандардних бројева за различите врсте грађе у служби је библиотека као установа које помажу развијању и очувању културе читања. Захваљујући овоме систему омогућена је лакша комуникација између издавача, библиотекара и корисника, упрошћени су процеси поруџбине књиге или друге врсте публикација, омогућена је израда и ажурирање електронских база података и каталога. Међународни стандардни бројеви додељују се за монографске публикације³²,

32 ISBN је јединствени идентификатор књига и других монографских публикација, односно свих публикација чије је издавање завршено, без обзира на то на ком медију се налазе. ISBN број се састоји од десет цифара испред којих се пише словна ознака ISBN. Десетоцифрени број је подељен на четири сегмента различите дужине који су одвојени цртицама или размаком. Први део представља јединствени број који добија свака земља, а следећи сегмент број који добија сваки издавач. Наредни број дефинише наслов, а последњи број у низу је контролни број, који омогућава да се преко рачунара провери тачност додељеног броја. Главна карактеристика ISBN-а је то што на међународном нивоу свака публикација има сопствени и јединствени идентификациони број. Овај систем, осим што свакој књизи додељује матичну ознаку, омогућава бољу комуникацију између читаоца, библиотекара, књижара, издавача и купца. Данас се систем поруџбине књига код издавача не може замислити без коришћења ISBN-а. Систем међународног стандардног броја за монографске публикације такође је погодан за електронску обраду података. У трговини књигама и у библиотекама ISBN се користи за наручивање књига и за контролу складишта.

серијске публикације³³, музикалије³⁴, аудиовизуелну грађу³⁵.

Библиотекари имају изузетну улогу у приближавању књиге кориснику, тако што унапређују присутност књизи применом адекватних библиографских описа (Либерс 1973: 66). Без правилне обраде књига би у библиотекама физички била присутна, али истовремено неупотребљива. Сви послови који се тичу обраде библиотечке грађе, као што су каталогизација и кла-

33 Међународни серијски број за серијске публикације састављен је од осам цифара. ISSN добијају оне публикације које се дефинишу као серијске. Серијска грађа су: часописи, магазини, електронски часописи, текући водичи, годишњи извештаји, новине, природни билтени поводом неког догађаја и монографске серије. ISSN број такође добијају и интегрисани извори, а то су публикације које се мењају, односно библиографски ресурси који се састоје од једног или више волумена допуњених посебним странама које се убацују, уклањају или замењују. Народна библиотека Србије има обавезу додељивања ISSN од 2004. године.

34 ISMN представља међународни стандардни број за музикалије. Користи се за означавања свих штампаних музикалија, тј. нота, при чему сваки ISMN број идентификује један наслов једног издања одређеног издавача. Употреба овог система доприноси ефикаснијем представљању издања штампаних музикалија, трговини музикалијама, претраживању у библиотечким базама података и каталозима. Служи такође и као помоћ при изради националне библиографије штампаних музикалија. Национална ISMN агенција налази се у Народној библиотеци Србије.

35 ISAN представља јединствени идентификатор за аудиовизуелна дела и са њима повезане верзије. ISAN је развила Међународна организација за стандардизацију, а њиме руководи Међународна ISAN агенција која је основана у Женеви 2003. године. Овај број може бити додељен дигиталним и физичким медијима, као што су штампани материјали везани за приказивање у биоскопима, DVD издања, рекламе, маркетиншки материјал и паковање. ISAN број идентификује дело или садржај на који се односи, и то уз помоћ метаподатака регистрованих у Међународној ISAN агенцији. У Србији је Регистрациона ISAN агенција основана 10. децембра 2007. године у Народној библиотеци Србије.

сификација, доношење стандарда, одређивање метаподатака, формирање библиографског описа, спроводе се у циљу стварања што бољих услова да књига (односно друга библиотечка грађа) на најбољи начин пронађе свој пут до корисника.

4.2.3. Израда библиографија

Библиографија је наука која има сопствене научне методе, библиографски и класификациони, и користи их у циљу систематизације људског знања и његових разнородних продуката. Како своје научне методе уступа другим наукама, третирана је и као помоћна, али не и подређена научна дисциплина. Методолошки, библиографија подразумева истраживања на пољу спознавања, пописивања, описивања и разврставања грађе у складу са унапред задатим програмом, принципима и циљевима рада. Резултат библиографских истраживања је попис публикација уређен по неком заједничком обележју, установљене намене, типа и структуре, чија тачност, потпуност и доследност зависе од степена образовања, научне дисциплине и савесности библиографа. (Вранеш и Марковић 2008: 41)

Дефинисање међународних правила за опис различитих врста библиографске грађе (ISBD-а³⁶) омогућило је унификацију описивања, без лингвистичких, националних, географских и других ограничења, као и конверзију података у машински читљиву форму. Међународни стандард за описивање свих типова публикација донет је 1977. године у Бриселу.³⁷ Он почива на стабилној

36 International Standard Bibliographic Description.

37 На основу општер ISBD стандарда донети су још: Међународни стандард за опис монографских публикација 1974. године, Међународни стандард за опис серијских публикација, Међународни стандард за опис некњижне грађе и Међународни стандард за опис картографске грађе 1977. године, Међународни стандард

схеми описа кроз осам подручја, у којима постоји тачно утврђено место за сваки појединачни податак, као и систем симбола, правописних правила. Осам подручја библиографског описа су: 1. стварни наслов и подаци о одговорности, 2. издање, 3. подаци специфични за грађу или врсту публикације, 4. издавање, 5. материјални опис, 6. издавачка целина, 7. напомене, 8. међународни стандардни број.

Делови библиографије су библиографска студија, која се пише на самом почетку и у којој аутор уводи у садржину саме библиографије. Затим следи попис библиографских јединица, а на крају се налазе регистри.

Израда библиографија и каталога књига од изузетне је важности за развијање културе читања. Библиографије и каталози представљају основни информациони апарат библиотека, а ретроспективна и текућа библиографија су сведочанство о издавачкој делатности једне земље, о њеној националној читалачкој култури и средство за њену међународну промоцију. Коришћење библиографија најзаступљеније је приликом истраживачког рада, као средство информисања и усмеравања тока истраживања. Из тога разлога сегмент рада библиотека који се односи на израду библиографија на директан начин подржава развој читања ради учења и истраживања.

4.2.4. Библиотерапија

„Учествујући у васпитно-образовној делатности, библиотекари имају могућност да утичу на развојни пут детета тако што ће бити у могућности да сваком, у правом

за опис музикалија и Међународни стандард за опис старе и ретке књиге 1980. године и Међународни стандард за опис компонентних делова 1988. године.

тренутку, понуде одговарајућу књигу.” (Митровић 2013: 64) Ова делатност библиотекара назива се библиотерапија. Библиотерапија је дефинисана као „терапеутско читање при коме деца налазе сличности са својим проблемима и увиђају како деца слична њима излазе на крај са тешкоћама” (према Митровић 2013). Наталија Томовна Оганесјан [Наталья Томовна Оганесян] наводи да је библиотерапија једна од подгрупа терапије стваралаштвом при чему „библиотерапија представља веома примамљиву варијанту терапије зато што прилично једноставно и ефикасно помаже људима који се налазе пред тешкоћама и усмерава их ка исправним одлукама” (2009: 532). Одређени теоретичари развојну библиотерапију називају „подршком знању”. Један од термина којима се описује библиотерапија је и „вођено читање”. Неки теоретичари истичу значај библиотерапије у лечењу психичких болести, док други наводе њен значај у развоју личности (Савић 2021: 9–10).

Може се издвојити неколико група библиотерапије, као што су институционална, клиничка и развојна (Митровић 2013: 63). Институционална библиотерапија спроводи се код хоспитализованих особа, пацијената са дијагностификованим лакшим или тежим психичким болестима, а реализују је заједно медицински стручњаци и библиотекари. Клиничка библиотерапија спроводи се као групна терапија намењена особама оболелих од тешких болести са циљем да помогне у превазилажењу негативног психичког стања. За развојну библиотерапију сматра се да утиче на нормалан развој појединца и представља врсту подршке при решавању свакодневних проблема, а бави се очувањем душевног здравља, делујући превентивно.

Библиотерапија се у основној школи може користити као вид превенције негативних појава и спречавање конфликтних проблема и насиља (Радовановић Пејовић,

Дуковић и Јевтић 2017: 71). „У школским условима библиотерапија је (развојна, креативна) комбинација читања и промишљања о прочитаном, разговор о књигама да би читалац сагледао одређену ситуацију на другачији начин, решио неки проблем, и/или унапредио лични раст и развој.” (Галушка 2021: 39) Библиотекари треба да препознају потребе најмлађих корисника, да их у складу са идентификованим потребама усмере на читање одговарајуће литературе и да од малена код њих развијају љубав према књизи и читању.

Библиотерапија се не примењује само у раду са децом, већ и са одраслим корисницима.

Коришћење специјално одабраних књига омогућава суштински утицај на емоционално стање људи уз минимални утросак средстава. У неким случајевима књига одвлачи човека од лошег утицаја и усмерава његову енергију на постизање позитивних циљева, спасава од досаде, буди жељу за сазнањем, у другим случајевима књиге нас приморавају да преиспитујемо читав свој живот, да променимо не само однос према нечему, већ и целокупно своје понашање. (Оганесјан 2009: 533)

„Библиотерапија је библиотечка делатност која се одвија у терапеутске сврхе.” (Вранеш и Марковић 2008: 91) Бирају се одређени материјали за читање, за сваку терапеутску сврху посебно, а након тога се о прочитаном размишља, разговара и дискутује. Ове активности спроводе се у циљу поистовећивања са прочитаним и проналажења решења проблема које корисник има. Оно што је прочитано у књизи помаже читаоцима, било да су у питању деца или одрасли, да се поистовете са ликом из књиге и да схвате да и други имају исте или сличне проблеме које и сами осећају, а разговором са библиотекаром о својим осећањима, ставовима и запажањима покушавају да реше проблем и поправе расположење.

До решења проблема долази се критичким сагледавањем ситуације, преиспитивањем и креирањем прихватљивог решења. Важно је нагласити да библиотерапија не подразумева случајну препоруку за читање, већ „промишљени скуп поступака који захтева брижљиво планирање” (Оганесјан 2009: 534). У томе процесу кључна је улога библиотекара који има специјализована знања из области библиотерапије. „Bibliotekari u bolnicama, posebno u psihijatrijskim klinikama, mogu i zaista da unapređuju čitanje kao izvor zadovoljstva i zabave i, dosta često, kao element u procesu lečenja i rehabilitacije.” (Gorman 2007: 148)

4.2.4.1. Рад са корисницима са тешкоћама у читању

У библиотеци су сви корисници једнаки и свима је неопходно омогућити једнак приступ знању. У ИФЛА Манифесту за библиотеке које пружају услуге особама са тешкоћама у читању из 2012. године наводи се следеће:

Конвенција Уједињених Нација о правима особа са инвалидитетом (посебно чланови 9, 21 и 24) наводи да особе са тешкоћама у читању имају једнако право на приступ књигама, знању и информацијама, у исто време, по истој цени и квалитету као и сви остали.

Библиотеке у једној заједници представљају „врата” ка информацијама, науци и провођењу слободног времена, и потребно је обезбедити да њихове услуге буду доступне свима. Провајдери садржаја и технологија су кључни партнери за развој ових инклузивних услуга везаних за читање ради информисања и провођења слободног времена. Они треба то да остваре тако што ће искористити нове могућности дигиталног издаваштва и испоруке.

Основна начела

Међународна федерација библиотечких асоцијација и институција које пружају услуге особама са тешкоћама

у читању (ИФЛА) промовише право особа са тешкоћама у читању на равноправни приступ свим библиотечким и информационим услугама и подржава међународно и локално законодавство које се бори против дискриминације особа са инвалидитетом.

(1) ИФЛА препоручује свим библиотекама и провајдерима информација да, као део својих основних услуга, омогући сервисе, збирке, опрему и средства која ће помоћи кориснику са тешкоћама у читању да приступи и користи ресурсе који су му потребни.

(2) ИФЛА подстиче библиотеке и провајдере информација да консултују појединце са инвалидитетом и групе које их представљају приликом планирања развоја и у току пружања услуга.

(3) ИФЛА потврђује да су најбоље услуге пружали професионалци који су имали свест о потребама, као и свест о врстама услуга које су неопходне особама са тешкоћама у читању. Стога ИФЛА подстиче све библиотеке и информационе сервисе да обезбеде да особље буде адекватно обучено и да буде на располагању за рад са корисницима са тешкоћама у читању, подржава стални професионални развој и формалне библиотечке и информационе студијске програме који ће олакшати оснаживање пуноправног пружања библиотечких и информационих услуга особама са тешкоћама у читању.

(4) ИФЛА подржава напоре да се особама са тешкоћама у читању побољша приступ ресурсима путем договора, упућивања и размене ресурса између библиотечких и информационих сервиса, као и између ових и других организација специјализованих за пружање услуга намењених особама са проблемима у читању.

Стога, ИФЛА подстиче оснивање и развој интернационалне мреже библиотека са приступачним материјалима.

(5) ИФЛА подржава настојања да се обезбеди законска регулатива о ауторским правима која омогућава

особама са тешкоћама у читању равноправан приступ информацијама у свим библиотекама и од стране свих информационих провајдера.

(6) Осим испуњења законских захтева, ИФЛА подстиче придржавање принципа универзалног дизајна, смерница и стандарда како би се обезбедиле библиотечке и информационе услуге, збирке, технологије, опрема, капацитети који олакшавају задовољење потреба корисника са тешкоћама у читању.

Говорећи о процесу учења вештине читања код деце оштећеног слуха Јасмина Карић (2004: 571) наводи следеће: „Техника читања нам је циљ само док њоме не овладамо, а онда она постаје средство у процесу стицања знања.” У раду са корисницима који имају тешкоће у читању библиотеке се прилагођавају њиховим могућностима и потребама. Из тога разлога, у библиотекама се налазе књиге на Брајевом писму које се читају додиром прстију, аудио књиге које корисници могу да слушају, тзв. „talking books” (Suvorova 2021: 53), књиге штампане увећаним словима. Формат књига који је намењен корисницима са оштећеним слухом је видео-формат, односно видео-анимација на којима спикер приказује текст језиком симбола.

Препорука је да особе са тешкоћама у читању користе тзв. „грађу лагану за читање”, која подразумева језички и графички прилагођену књигу за ову групу корисника. Оваква грађа укључује илустрације, једноставнији и увећани фонт, већи проред и веће маргине (Malkoč Bišćan, Ćunović i Mišćin 2021: 94). Ана Адлер, која је осмислила Брајево писмо, о књизи је говорила као о ствари која може да повеже слепог човека са човеком који може да види (prema Suvorova 2021: 53).

Библиотеке које омогућавају приступ књигама које могу да користе корисници са инвалидитетом, поред тога што остварују основну улогу библиотека која се односи

на давање на коришћење библиотечке грађе и извора, имају и другу, важнију улогу. Проналазећи адекватне начине да омогуће читање и приступ књизи корисницима са инвалидитетом оне на најнепосреднији начин учествују у њиховом образовању и социјализацији. Као пример, наводимо две такве библиотеке у Србији. Библиотека Савеза слепих Србије „Др Милан Будимир”³⁸ почела је са радом 1971. године. Данас садржи више од 6.000 наслова у аудио формату и око 50.000 примерака књига на Брајевом писму. Библиотека Савеза слепих Војводине³⁹ такође омогућава слепим и слабовидим корисницима да користе књиге, у својој бази има преко 16.000 библиотечких јединица, а поседује и сопствени студио за снимање звучних књига.

4.2.5. Промоција књиге и читања

Програми за промоцију књиге и неговање културе читања саставни су и неизбежан део активности библиотека. Да би се програми који промовишу читање и негују култ књиге успешно спроводили, неопходно је руководити се постојећом теоријом у овој области, примерима добре праксе у свету и спровођењем теорије у пракси у самој институцији. Добро развијена теорија комбинована са искуством први је корак у постизању успеха.

Програме намењене подршци читању треба осмислити према циљној групи којој су намењени. У школској библиотеци у сврху промоције књиге и читања може се формирати литерарна секција, која ће као свој „производ” имати школске зидне новине, школски часопис, који ће стварати ученици под менторством наставника

38 Biblioteka Saveza slepih Srbije. Веб. 28.02.2022. Dostupno na: <http://www.savezslepih.org.rs/biblioteka/>

39 Biblioteka za slepe „Mr Omer Marinkov”. Веб. 28.02.2022. Dostupno na: <http://www.ssv.org.rs/o-biblioteci.html>

или библиотекара. Један од начина за промоцију читања који може да се реализује у библиотекама јесте формирање библиотечке секције, чији би програми могли да буду вођење дневника читања и организовање разговора на тему прочитаних књига, што ученицима омогућава да уједно вежбају и изражавање писаним путем.⁴⁰

Промоција књиге може се вршити и извлачењем књига из постојећег фонда, поводом неког значајног јубилеја, годишњице рођења или смрти аутора, годишњице добијања награде и слично. Препоручују се такође програми који би се заснивали на томе да баке и деке читају унуцима или да млади људи читају старијима који живе у домовима за старе. Могућности за промоцију читања су разноврстне и подстичу на креативни рад. „За планирање и реализацију успешне медијске кампање није потребан увек тим људи већ и добро организовани, мотивисани и искусни појединци – могу да остваре солидне резултате.” (Вученовић 2013: 105) У циљу промоције читања (Weber and Cavanaugh 2006: 53–63) и информационог описмењавања деце школског узраста (Schiemann 2016) могу се ефикасно користити и електронске књиге.

Библиотекар 21. века, који је уједно и добар познавалац информационих технологија, треба и у овом сегменту свог рада да искористи предности које нуди интернет. Претра-

40 У књизи *Криза читања: комплексан педагошки, културолошки и опшtedруштвени проблем* наилазимо на пример изгледа дневника читања, који би требало да садржи следеће елементе: основна скица – план за усмено излагање; библиографски подаци о делу, време читања, импресије о прочитаном; белешке о аутору, књижевно дело у времену и простору, ликови, ставови о одабраним одломцима; карактеролошке таблице за главне ликове; компарација са неким другим књижевним делом; избор цитата (са назнаком странице), мисли, доживљаји, асоцијације; окосница фабуле, личне импресије, размишљања, коментари у сажетом и развијеном облику; тема, композиција, фабула, ликови, идеја, језик и стил; критички став, тезе, осврт на прочитано дело, писмено обликован проблем. У: Илић, Гајић и Маљковић 2007: 69.

живањем интернета могу се добити подаци који ће помоћи у бољем разумевању текста и културних и историјских прилика у којем је настао, у упознавању аутора и приближавању књиге корисницима. На интернету, уз помоћ и стручно вођење библиотекара кроз базе података у потрази за информацијама које су релевантне, могу се пронаћи:

- каталози домаћих и страних библиотека које нуде податке о фондовима
- књиге у електронском формату
- референсна литература
- биографије аутора
- књижевна критика о делу
- странице намењене љубитељима књига и читања где се може узети учешће у дискусији и размени информација

Развој интернета омогућио је олакшану комуникацију и интеракцију. Читаоци могу да са ауторима, библиотекарицама и другим читаоцима дискутују о прочитаном и тиме формирају праве мале виртуелне заједнице посвећене књигама и читању.⁴¹ Такве групе постоје и на друштвеним мрежама и имају немали број корисника. Управо је интернет допринео популаризацији књига у

41 Један од оваквих сајтова је Goodreads (www.goodreads.com) који је основан 2006. године са циљем да помогне људима да пронађу и поделе књиге које воле. У међувремену Goodreads је постао највећи сајт на свету посвећен читању и препорукама за читање, са преко 80 милиона чланова и преко 2 милиона књига у својој бази. Корисници сајта могу да виде шта њихови пријатељи читају и да објаве шта је то што они читају. Књиге се могу сортирати према жанровима, могу се слагати по полицама и на тај начин корисник може да начини сопствену библиотеку. Сајт анализира читалачки укус корисника и на основу добијених резултата даје препоруке за читање. Велики број пријављених корисника на сајту Goodreads показује да људи данас не читају мање, већ да су читање, као и већи део других својих активности, прилагодили савременим токовима и пренели га у дигитално окружење.

штампаном облику, јер се путем мреже људи могу информисати о књигама и пронаћи нове наслове које желе да читају. На блоговима и форумима писци одговарају на питања читалаца и учествују у дискусији. Захваљујући поменутих технолошким иновацијама отварају се нове димензије читања. Читање у дигиталном добу може се упоредити са јавним читањем које је било заступљено у средњем веку, без асоцијације на „мрак средњег века”, већ управо супротно. Данас је читање јавни чин. Захваљујући интернету и савременим технологијама читаоци могу да се удружују, размењују идеје, мишљења и запажања о прочитаном, да остављају коментаре међусобно, али и да успоставе комуникацију са аутором.

Изразито важан мотивациони поступак приликом избора дела за читање јесте принцип актуелности. Овде се пре свега мисли на уметнике (књижевници, публицисти, новинари, културни радници, драматурзи) који су присутни у савременој култури и који су доступнији данашњем читаоцу, те се они са њима могу срести, са њима разговарати и разменити искуство (Илић и др. 165). Ови сусрети не морају се ограничити само на књижевне вечери и посете школама, већ могу да се искористе и предности које са собом носи напредак технологије. Читаоци се путем интернета могу повезати са савременим ауторима, који су савременици не само по критеријуму суживота у истом временском периоду, већ и по томе што, као и читаоци модерне генерације, користе савремена комуникациона средства, те место сусрета може бити блог, веб-сајт или друштвена мрежа. Суштинска веза између средњовековног гласног читања и читања у електронском добу јесте у социјализацији људских бића које ова читања омогућавају.

Двадесет први век карактерише свакодневна употреба технологије у свим сегментима деловања појединца. Један од начина на који технологија утиче на живот појединца јесте свакодневна употреба интернета и друштвених мрежа. Првобитна намена друштвених мрежа било

је омогућавање комуникације и задовољење човекове потребе за забавом. Данас су друштвене мреже неизбежан део пословања савремених организација из различитих струка и моћно маркетиншко средство.

Друштвене мреже изграђене су од стране групе људи који деле иста интересовања и активности и замишљене су са идејом да корисници међу собом деле садржај у виду текста, фотографија, видео и аудио записа. Друштвене мреже представљају интернет сервисе који омогућавају појединцима да креирају јавни или полујавни профил унутар једног ограниченог система, да профилишу списак људи са којима деле садржај и прегледају садржај других корисника унутар тога система (Boyd and Ellison 2007: 210–230). Промоција културе читања на друштвеним мрежама може да се одвија у два правца: давањем информација и креирањем садржаја (Недељков 2017а: 107).

Једна од предности живљења у савременом свету јесте могућност лаког и брзог преношења информација и умрежавања. Предности интернета користе се не само у приватне већ и у пословне сврхе. Како се ове предности конкретно могу применити у сврху развијања културе читања? Поред тога што се литература за читање у електронском облику путем интернета лако може користити и дистрибуирати, савремене технологије омогућавају да се информације брзо и једноставно размењују. Повезивање људи сличних интересовања и стварање виртуелних заједница које се баве одређеним делатностима (конкретно промовисањем и развијањем културе читања) ствара огромне могућности за сарадњу, размену искустава и идеја и унапређење пословања.⁴² Телевизија,

42 На друштвеним мрежама популарне су тзв. ознаке (енг. hashtag), које су заправо једна врста метаподатка и које на једном месту окупљају објаве које се баве темом која је означена. Ова скупина различитих објава на једном месту представља пример једне виртуелне заједнице на неку одређену тему.

па и интернет, не морају се нужно посматрати као реметилачки фактор у усвајању читалачких навика и као непријатељ књиге. Убедљива већина ученика наводи да их садржај који гледају на телевизији (на пример модерно обликовани образовни програми који се приказују на страним каналима као што су National Geographic, History channel, Discovery, Animal planet...) мотивише да о том садржају сазнају више и да у том сазнању неретко посежу за књигама у штампаној и електронској форми (Илић и др. 2013: 158).

Према подацима Републичког завода за статистику Србије у 2021. години 81,5% домаћинстава користило је интернет, а 76,7% има персонални рачунар (Ковачевић, Шутић и Рајчевић 2021). У овој институтцији је 2021. године спроведено истраживање о коришћењу друштвених мрежа међу корисницима интернета у Србији. Резултати су показали следеће:

- 74,3% интернет популације има налог на друштвеним мрежама
- 46,4% предузећа користило је друштвене мреже за потребе свога пословања (Ковачевић, Шутић и Рајчевић 2021).

На питање о учешћу у друштвеним мрежама испитаника одговори су дати у делу који следи.

Распон година испитаника	Учешће у друштвеним мрежама					
	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
16–24	90,3	90,6	96,4	94,8	86,1	96,2
25–34	79,1	82,1	85,7	82,5	95,8	92,3
35–44	67,1	72,1	74,2	77,9	82,2	76,3
45–54	51,5	50,1	56,9	63,2	73,6	66,5
55–64	53,1	41,2	38,7	43,8	56,6	55,7
65–74	33,1	24,4	33,4	36,5	50,3	37,8

Табела 1. Учешће у друштвеним мрежама према годинама испитаника

Ниво образовања	Учешће у друштвеним мрежама					
	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
ниже од средњег	69,9	68,2	69,8	75,9	63,4	64,5
средње	69,9	69,1	72,2	70,4	69,2	76,6
више и високо	63,7	64,0	65,4	66,8	78,8	77,8

Табела 2. Учешће у друштвеним мрежама према образовању испитаника

Радни статус	Учешће у друштвеним мрежама					
	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
запослен	65,9	67,2	70,2	72,2	79,5	76,8
незапослен	70,5	67,8	72,9	74,2	79,5	75,8
студент	87,8	91,3	98,7	89,8	89,4	98,3
остали	65,6	52,4	58,9	60,7	55,3	63,2

Табела 3. Учешће у друштвеним мрежама према радном статусу испитаника

Пол	Учешће у друштвеним мрежама					
	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.
мушки	70,1	68,1	66,4	71,1	73,1	74,0
женски	67,2	67,5	74,4	70,5	69,8	74,6

Табела 4. Учешће у друштвеним мрежама према полу испитаника

Резултати истраживања Републичког завода за статистику показују да, узимајући у обзир различите класификације, висок проценат људи у Србији користи друштвене мреже. Имајући то у виду, библиотеке треба да искористе утицај друштвених мрежа и када делују у функцији развијања културе читања, да дођу до својих корисника, да им омогуће да буду у току са најновијим активностима које се у библиотеци спроводе и да анимирају и привуку пажњу нове читалачке публике.

4.3. Библиотекар као посредник између читаоца и књиге

Према дефиницији Александре Вранеш и Љиљане Марковић (2008: 91) „Библиотекар је лице запослено у библиотеци које има одговарајућу факултетску стручну диплому, односно положен стручни испит и који свој однос према књизи и кориснику гради на друштвено прихваћеним етичким постулатима.” Библиотекари свих типова библиотека су посредници између корисника и забележеног знања, а та њихова улога је у узрочно-последичној вези са културом читања.

Заслуга је библиотекара што је за људску заједницу сакупљено и сачувано писано и штампано благо свих народа. Кроз векове, све до данашњег дана, библиотекари, било да су називани књигохраниоцима, књижничарима или либрариусима, јесу чувари знања у најширем смислу речи. (Божић 1999: 133)

Амерички библиотекар Пулман је још 1912. године на конгресу америчких библиотекара истакао да је задатак библиотекара да књигу донесе читаоцу и да читаоца доведе до књиге (Урбанија 1985: 52). Читање је једна врста комуникације, односно преношења неке врсте поруке, а, одредивши се за једну књигу, читалац се нада да ће у њој пронаћи задовољење своје потребе за забавом, информацијом, духовним богаћењем или потврдом сопствених идеја. Одговорни у ланцу стицања поруке до циља, поред штампара, издавача и продавца су и библиотекари, јер они представљају „путеве комуникације који писца могу да удаље или приближе читаоцу, тј. да свесно или несвесно спрече или успоставе комуникацију” (Мрђа 2011: 18). О непосредној вези између библиотекара и корисника када је реч о читању Владимир Јокановић (1985: 18) каже: „Читање није ни чисто индивидуални независ-

ни чин, нити наглашени социјални чин, већ креативна спрега једног и другог, при чему се не може занемарити међусобни утицај библиотекара и читаоца.”

Елена Савова [Елена Савова] (1973: 137) указује на директну везу између стварања институције библиотекарa и институције читаоца. Наиме, она прави разлику између *чувара књиџа* – „људи којима је тадашње друштво поверавало задатак – на први поглед скромну и једва приметну улогу, али веома одговорну – да чувају духовне вредности и стваралачко наслеђе и да их преносе са генерације на генерацију” и *библиотекара*, сматрајући да се библиотекар јавља онда када „постаје посредник између књиге и читања, онда када друштво, пролазећи кроз различита раздобља свог развоја, стигне до открића књиге и створи њеног непосредног потрошача – читаоца.”

Шпански филозоф и есејиста Хосе Ортега и Гасет [José Ortega y Gasset] је 1935. године на отварању међународне конференције библиотекарa и библиографа у Мадриду изложио свој рад на тему „Мисија библиотекарa” у којем указује на значај књиге, библиотекарa и библиотека. Он сматра да је професија библиотекарa проистекла из најсветлије човекове потребе за знањем и за књигом и да је библиотекар активни посредник између човека и забележеног знања. Књиге и библиотеке сматрао је најзначајнијим творевинама које је човек осмислио да би сачувао и одбранио културу (Ortega y Gasset 2005).

Говорећи о професији библиотекарa и његовом односу према кориснику Вера Ивановна Черњиченко [Вера Ивановна Черниченко] (2009: 210) каже: „Комуникација у библиотеци јесте сложен и разгранат процес, чији се успех одређује и личним циљевима читалаца, и умешношћу библиотекарa не само да их задовоље, већ у првом реду да их схвате.” Она сматра да у једну од основних функција библиотекарa треба сврстати и истраживачку функцију, која је проистекла из чињенице да данас

деца ређе него раније посећују библиотеке: „Трагање за узроцима због којих деца не посећују библиотеке један је од задатака стручњака запослених у библиотекама” (Черњиченко 2009: 206).

Од профила корисника, у зависности од његовог образовања, социјалног статуса и личних интересовања, зависиће избор литературе за читање. Будући да библиотеке постоје због својих корисника и омогућавају приступ знању и информацијама свим корисницима без обзира на њихове „верске, полне, идеолошке, старосне, професионалне и друге различитости” (Вранеш и Марковић 2008: 76), оне морају да изађу у сусрет и оним корисницима који долазе у библиотеку да би позајмили тзв. „лаку литературу” за читање. Сматрамо да је овде пресудна улога библиотекара који треба да постигне компромис и да истовремено учини свога корисника задовољним, али и да се потруди да библиотека не постане само место које ће сакупљати и издавати тзв. „лаку литературу”.

„Слободан приступ је корисницима обезбедио већу самосталност и независност увида у библиотечки материјал, као и осећај веће комодије у библиотеци.” (Нинков 2010: 77) Отварање библиотека и омогућавање кориснику да самостално претражује библиотечки фонд свакако је оно што се препоручује. Ако је корисник дошао по неку књигу које (тренутно) нема у библиотеци, библиотекар му може изаћи у сусрет тако што ће му понудити да сам претражује фонд, било то претраживање електронског или лисног каталога, или претрага самог фонда, јер ће корисник можда на тај начин пронаћи другу потребну литературу и изаћи задовољан из библиотеке. Степен читалачке еманципације повећава се са изграђивањем читалачког стажа и читалачких навика и са степеном стручне спреме корисника (према Јокановић 1985: 17). На степен еманципације савремених читалаца утиче и доступност информација и развој информационе писме-

ности, те су данас корисници библиотека прилично самостални у својим активностима и истраживачком раду. Средства масовних комуникација омогућавају корисницима библиотека да се лакше информишу о књижној продукцији.

Мајкл Горман наводи да су библиотекари посвећени очувању записаног знања и информација. При томе наглашава да:

krajnji razlog za očuvanje svih ovih tekstova, slika i zapisanih zvukova je obezbeđivanje prilike budućim generacijama da ih čitaju, gledaju i slušaju, i na taj način, steknu znanje tako da mogu da stvore novo znanje. To novo znanje će se onda sadržati u zapisima koji se sastoje od tekstova, slika i zvukova koji sami uvećavaju zapise čovečanstva. Tako se nastavlja beskrajni krug sticanja, stvaranja, zapisivanja, očuvanja i prenošenja znanja i poboljšava društvo i unapređuje civilizacija (Gorman 2007: 201).

У процесу чувања целокупног забележеног знања улога библиотекара је кључна и у тој својој улози библиотекар је незаменљив.

На путу стварања и довођења књиге до њеног читаоца неопходна је и међусобна сарадња библиотекара и издавача. Драгољуб Гаварић (1985: 88) чак сматра да „на основу, пре свега, библиотекарског мишљења, издавач треба да заснива свој план, односно да води своју политику”. Хорст Кунце [Horst Kunze] (1973: 82) наводи да је приликом обликовања научне литературе важно укључити и библиотекара, као стручног сарадника, односно пре свега библиографа и информатичара. Са оваквим ставом слаже се и Елена Савова (1973: 140), додатно наглашавајући улогу библиотекара као помоћника научном раднику: „Савремени библиотекарски радник мора да поседује много знања, одређене навике, енергију и широко образовање како би могао да буде први помоћник

научнику у његовом научноистраживачком раду, што значи да библиотекарски радник сноси моралну одговорност за практичне и друштвене последице резултата научних открића.”

Библиотека је установа културе, а библиотекари су, између осталог, културни аниматори. Још 1972. године на саветовању о улози библиотека у перманентном образовању донет је закључак да би сви библиотекари требало да буду и аниматори, и то у разговору са корисником, у приступу кориснику, његовим потребама и интересовањима. Иако је разговор један од основних облика анимације, данас су многе библиотеке развиле и друге облике анимационог рада: организовање изложби, концерата, рецитала, предавања и течајева, позоришних представа, филмских пројекција, дечјих образовних и забавних програма, активног присуства на друштвеним мрежама, коришћење технологије веб 2.0.⁴³ Ово су неки од начина којима је могуће привући нове кориснике у библиотеку. Нарочита пажња посвећује се дечјим програмима – причаоницама, луткарским играма и слично. Показатељ успешности рада библиотека није број књига у њеном фонду, нити број посета, већ позитивни резултати у процесу унапређивања читалачких интересовања и способности код деце (Вранеш и др. 2013: 78).

Милена Драгићевић Шешић и Бранимир Стојковић (2003: 98–100) наводе следеће послове и задатке библиотекара – аниматора културе:

- припрема предлога плана и програма културних, образовних и пропагандно-информативних анимационих активности;
- организује: течајеве, предавања, трибине, разго-

43 Технологија веб 2.0 односи се на интерактивну двосмерну комуникацију између креатора садржаја на вебу и конзумента тога садржаја.

воре, саветовања; књижевне промоције, уметничке вечери, сусрете; изложбе свих типова; филмске, видео и слајд пројекције; синкретичке приредбе и манифестације; специфичне програме за поједине старосне или друштвене групе (дечје, омладинске);

- укључује библиотеку у све веће и значајније програме које припремају друге институције културе (годишњице, манифестације, фестивали, акције, комплексни програми), било организовањем пратећих програма, било прихватањем и реализовањем програма у библиотеци;
- планира и организује маркетинг библиотеке (информативно-пропагандни рад), истражује публику, организује маркетиншке акције (дани књиге или дани отворених врата), припрема летке, огласе, дистрибуира информације о новим књигама, итд;
- организује програме и акције за потребе привредних предузећа, школа, месних заједница, болница, аматерских друштава, стварајући тако од библиотеке истински локални културни центар;
- систематски анализира и прати присуство публике на овим програмима и активностима, као и рецепцију програма од стране публике;
- формира клубове љубитеља књиге;
- истражује културне и читалачке потребе публике како би развијао облике и методе анимационог и маркетиншког деловања.

Важност постојања аниматора културе истиче и Милош Ђирић који каже да је „suština animacije u praktičnim aktivnostima vezanim za socijalni i kulturni život, odnosno za podsticanje zainteresovanosti pojedinaca za umetnost, intelektualno stvaralaštvo i svoje životno okruženje” (2012: 358). Он такође наводи да је развој анимације утицао на

пораст понуде културних и забавних садржаја. Библиотека може да има задовољавајући и богат културни програм, али корист од тога је мала ако је о њему информисан мали број људи. Питања која се намећу су следећа: на који начин би библиотекарски могли да буду аниматори културе; како би требало представити културни садржај који библиотеке нуде; према коме треба усмерити активности културне анимације? Неопходне су константне активности усмерене на промовисање културног садржаја које библиотеке нуде. Организовањем културног програма, посао библиотекара није завршен – они тада преузимају улогу аниматора културе и њихов задатак је да кориснике информишу о културним активностима које се у библиотеци спроводе. Овај посао захтева осмишљавање маркетиншке стратегије, која подразумева оглашавање у медијима и на друштвеним мрежама, дељење промотивног материјала и усмено обавештавање корисника. Ширењу позитивне слике о библиотеци можда најбоље доприносе задовољни корисници, који ће другима препоручити библиотеку као место које би требало да посете, а њене активности оценити као квалитетне и незаобилазне. Крајњи циљ који библиотеке треба да поставе испред себе јесте задовољан корисник који је у библиотеци, очекујући то или не, задовољио своје културне потребе.

Библиотекари прилагођавају своје задатке и развијају нове вештине у складу са променама у друштву. Са развојем и све чешћом употребом књига и информација у електронском облику, дигиталних библиотека и база података библиотекари развијају нове вештине. Цветана Крстев (2002) сматра да је за достизање пуног успеха дигиталних библиотека и њихово укључивање у образовање и истраживање неопходно, поред других стручњака разних друштвених профила, укључити и библиотекарске.

По Quality Function Deployment методи за увођење система квалитета у универзитетско образовање, која

је развијена у Јапану, трећи од 27 параметара који утичу на квалитет стеченог знања јесте снабдевеност школске библиотеке (Вранеш и др. 2013: 55). Ипак, фонд библиотеке је такорећи неупотребљив, „мртав”, ако у тој истој библиотеци не постоји ангажовани, образовани и вешти библиотекар који воли свој посао, ако нема развијеног система каталога, база података и протока информација.

Одмах иза родитеља и наставника, библиотекар је први у ланцу одговорности када је реч о развијању читалачких навика код деце. Компетенције и приврженост библиотекара у раду са децом, добра опремљеност библиотека и сарадња библиотекара са наставницима и са родитељима омогућиће квалитетан развој читалачких навика код деце. И наставници и библиотекар улажу заједничке напоре да данашње задато, и често фрагментарно, читање уступи место креативном читању, са идејом да се на тај начин читаоцу омогући стицање знања, самоостварење и естетски доживљај уметнички обликоване стварности (Мићић 2011: 392).

„Од школског библиотекара се очекује да поседује и континуирано стиче одређена знања и формира вештине за вршење библиотечке делатности. Коришћењем савремених метода и технологија рада, образовне, креативне и истраживачке активности школског библиотекара добијају веће педагошке вредности.” (Тољага 2013: 108) Школски или дечији библиотекар треба да искористи све предности које информационе технологије имају, односно да дететову склоност ка коришћењу технологије употреби и у сврху побуђивања његовог интересовања за књигу. Подстицањем ученика на читање, библиотеке и библиотекар у њима доприносе стварању развијених личности, са навиком да уче и стичу знања, са развијеном маштом и критичким мишљењем и са богатим речником. Рад библиотекара са ученицима може да буде индивидуалан или групни, радионичарски, а при томе

треба користити различите врсте мотивације (искуственa, доживљајна, емпатичка, хумористичка, асоцијативна, фантазијска). Коришћење библиотека понекад је једини начин да дете упозна и заволи читање, нарочито ако потиче из социјално угрожених породица или породица слабијег имовинског стања у којима куповина књига није приоритет. Библиотекар има пре свега одговорност да помогне деци школског узраста да стекну читалачке навике, да заволе књигу и читање и да их користе као допунско средство за учење и савладавање школских обавеза. Улога библиотекара се затим преноси на давање подршке доживотном учењу и самообразовању, коју преузимају библиотекарски у јавним и специјалним библиотекама.

Различити читаоци исто књигу доживљавају и тумаче на другачије начине – постоји онолико читања колико има читалаца. Корисници библиотека неретко и сами, наставши се у библиотеци, размењују искуства и дају препоруке једни другима за читање. У библиотекама се неретко праве листе чекања на књигу, које се проширују и унутар којих се смењују наслови за читање. Тиме, наравно, координише библиотекар. Да би што успешније изашла у сусрет корисницима, библиотека мора добро да познаје своје кориснике:

Profil korisnika je, jednostavno, skup informacija o korisniku i on se tradicionalno ustanovljuje prilikom dodeljivanja članstva; često je ograničen na ime, adresu i, u visokom školstvu, na status (to jeste, student, osoblje, spoljni saradnik i tako dalje). [...] ...onaj ko želi da pruža kvalitetne usluge mora bez ostatka da se usredsredi na korisnike. (Brofi 2005: 218–219)

Човек је по својој природи знатижељан и природно је да тежи новим сазнањима. Због тога библиотекарски треба да раде на томе да стално смишљају алтернативне и занимљиве начине да дођу до својих корисника. Алек-

сандра Вранеш као једну од могућности решавања овога проблема даје отварање тзв. алтернативне библиотеке, која је:

у потпуности профилисана према потребама читалаца, а не према дидактичким, просветитељским настојањима ни библиотекара, ни наставника, ни научника ни државника. Она и настаје као производ отпора реалности и монотонији живота, вођена жељама, идејама, подстицајима појединаца или група за које су култура и образовање заједничко добро и потреба. (Вранеш 2011: 52)

Одређени видови алтернативних библиотека могу се наћи на најразличитијим местима, на улици, у тржним центрима, превозним средствима, а у њима корисник књигу може позајмити, прочитати је и вратити када и како му то одговара.

Говорећи о актуелном питању о будућности библиотека и библиотекара Александра Вранеш (2012: 17) наводи: „Опстанак библиотека и библиотекара уопште се не доводи у питање. Нови професионалци ће се, можда, називати менаџерима знања, али неће бити ништа друго него што су били и раније, посредници између знања и људи и ђака који су га жељни.”

5. ПРИМЕРИ ДОБРЕ ПРАКСЕ

5.1 Дигиталне библиотеке

Светска дигитална библиотека⁴⁴ је пројекат који је покренула Конгресна библиотека у Вашингтону у сарадњи са Унеском са циљем да се промовише културно наслеђе земаља широм света и да се подржи интеркултурални дијалог. На овоме порталу налази се обиље материјала који се може користити у образовне, научно-истраживачке и сазнајне сврхе. Омогућен је приступ грађи из 193 земље, а Србија је, посредством Народне библиотеке Србије, једна од њих.

Међународна дечија дигитална библиотека⁴⁵ омогућава приступ дечијим књигама у електронском формату.⁴⁶ Све књиге које се налазе у њој могу се претраживати према разним критеријумима. Мисија Међународне дечије дигиталне библиотеке је да свој деци

44 World Digital Library. Веб. 25.02.2022. Доступно на: <https://www.loc.gov/collections/world-digital-library/about-this-collection/>.

45 International Children's Digital library. Веб. 05.03.2022. Доступно на: <http://en.childrenslibrary.org/>.

46 У Међународној дечијој дигиталној библиотеци на дан 20.04.2018. године налазило се 9 књига на српском језику. Упит је поновљен 24.11.2018. године и тада је број добијених резултата био 77, а доступним их је учинила Народна библиотека Србије која је учесник у овом пројекту. Упит смо поновили још једном, 11.04.2022. године, и као резултат добили смо поново 77 наслова на српском језику.

света, која су из различитих разлога морала да напусте своје домове и преселе се у друге земље, омогући приступ књигама на њиховом матерњем језику и учење о њиховој породичној и културној баштини. Циљ је да се на овоме месту обједини дечија књижевност на свим језицима света и омогући упознавање свих култура.

Пројекат Гутенберг⁴⁷ покренут је још 1971. године, када је Мајкл Харт [Michael Stern Hart] заједно са својим сарадницима почео да дигитализује текстове који нису били под ауторским правима и да их поставља на сервере, а потом и на интернет. Данас се на сајту пројекта Гутенберг налази више од 60.000 књига у електронском формату које се могу бесплатно користити. Текст је у потпуности претражив, а између неколико понуђених формата корисник може да бира онај који му највише одговара за читање. Каталог који се налази на самом порталу омогућава претраживање базе података помоћу различитих параметара. Пројекат Гутенберг омогућава развој социјалне функције књиге која се односи на подржавање мултикултуралности и интеркултуралности. Захваљујући овом пројекту омогућено је упознавање нових култура кроз књижевну продукцију различитих земаља. Језици на којима је преко 50 књига у овој бази података су: кинески, италијански, енглески, француски, фински, шпански, латински, шведски, немачки, грчки, дански и други.⁴⁸

47 Project Gutenberg. Veb. 05.03.2022. Dostupno na: <http://www.gutenberg.org/>.

48 У овој дигиталној библиотеци на дан 29.11.2018. године налазиле су се следеће књиге на српском језику: *Први српски буквар* Вука Стефановића Караџића, *Свети* Бранислава Нушића, *Секунд вечности: истољичњачки роман* Драгутина Ј. Илића и *Камено доба* Јована Жујовића. Упит смо поновили 10.04.2022. и добили повратну информацију да база у међувремену није допуњена новим насловима на српском језику.

Пројекат Google Books⁴⁹ омогућава приступ књигама у електронском облику на више нивоа. Претраживањем каталога могу се добити подаци о књизи и веза ка њој. Унутар овога пројекта постоји пројекат који има за циљ да, повезивањем са издавачима и библиотекама, формира јединствен виртуелни каталог књига на свим језицима који ће омогућити читаоцима да открију нове књиге за читање, а издавачима да дођу до нових читалаца.

Образовне и културне установе у Србији не заостају за светским трендовима када је реч о дигитализацији књига. Дигитална библиотека Филолошког факултета Универзитета у Београду⁵⁰ настала је дигитализовањем издања Факултета. Могу је користити наставници, студенти и истраживачи, а њен садржај је могуће претражити према аутору, наслову, стручној и предметној класификацији. Циљ формирања ове библиотеке, како је наведено на сајту пројекта, јесте заштита од хабања приликом коришћења књига, подршка учењу на даљину, оснаживање присуства српске науке, Филолошког факултета, Универзитета у Београду и српског писма на интернету.

Дигитална Народна библиотека Србије⁵¹ основана је са циљем омогућавања приступа знању и информацијама из богатих фондова српске националне библиотеке. Састоји се од збирки књига, новина, часописа, рукописа и друге врсте грађе. Дигитализовањем фондова Народне библиотеке Србије и њиховим постављањем у

49 Google books. Веб. 17.03.2022. Доступно на: <https://books.google.com/>.

50 Дигитална библиотека Филолошког факултета Универзитета у Београду. Веб. 17.03.2022. Доступно на: <http://www.fil.bg.ac.rs/lang/sr/%20biblioteke/digitalna-biblioteka/>.

51 Дигитална Народна библиотека Србије. Веб. 17.03.2022. Доступно на: <http://www.digitalna.nb.rs/>.

отворени приступ испуњава се функција књиге у промовисању националног културног наслеђа и развоја интеркултуралног дијалога.

Дигитална библиотека Матице српске⁵² настала је као резултат дигитализације старих и ретких публикација која се одвија од 2006. године, у циљу заштите публикација и омогућавање приступа корисницима. Децембра 2018. године Дигитална библиотека Матице српске садржала је 15.695 публикација, а у априлу 2022. тај број је био удвостручен и износио је 33.467 публикација у дигиталном облику.

Универзитетска библиотека „Светозар Марковић” из Београда⁵³, као депозитна библиотека за докторске дисертације, формирала је дигиталну библиотеку Phaidra у којој се архивирају докторске тезе одбрањене на Универзитету у Београду. Универзитетска библиотека „Светозар Марковић” такође поседује дигитализоване колекције старих српских новина које се налазе у фонду библиотеке, као што су *Београдске новине*, *Браник*, *Време*, *Звезда*, *Зора*, *Нова искра* и друге, које су дигитализоване за потребе учешћа у пројекту *Europeana Newspapers*. Захваљујући учешћу у овом пројекту Универзитетска библиотека је 2015. године постала прва библиотека у окружењу која је корисницима омогућила коришћење у потпуности претраживог корпуса дигитализованих историјских новинских текстова (Трговац, Андоновски и Дакић 2021: 36). Сарадња Универзитетске библиотеке са преко 20 других установа културе на пољу дигитализације довела је до формирања портала Претражива ди-

52 Digitalna biblioteka Matice srpske. Веб. 17.03.2022. Доступно на: <http://digital.bms.rs/ebiblioteka/>.

53 Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”. Веб. 18.03.2022. Доступно на: <http://www.unilib.rs/sadrzaji/digitalna-biblioteka/>.

гитална библиотека⁵⁴, чиме је широј јавности омогућено приступање фондовима различитих установа, као и промоција аутентичних садржаја које поседују поједине библиотеке. Поред тога, Универзитетска библиотека је дигитализовала и посебне библиотеке Ота Кармина, Јоце Вујића, Мирослава Премруа, збирку рукописа из заоставштине Исидоре Секулић, збирку домаћих и страних рукописа и другу вредну грађу.

У Србији је 2002. године оформљен Конзорцијум библиотека Србије за обједињену набавку⁵⁵ (КоБСОН) као једна од првих иницијатива за омогућавање приступа научним информацијама у електронском облику. Основан са циљем оптимизовања набавке страних научних информација, преласка са папирних издања на електронска, унапређења приступа електронским информацијама, промоције домаћег научног издаваштва, КоБСОН активно учествује у промовисању културе читања у сврхе образовања и науке. Посредством КоБСОН-а корисницима из Србије је доступан велики број електронских часописа и електронских књига из различитих научних области, од добављача као што су Springer, EBSCO eBook, Google Books, Pub Med, Science Direct, Cleveland Medicine Index и други.

5.2. Програми промоције књиге и читања

Књига, као инструмент ширења знања и информација, има и свој дан. Успоставио га је Унеско 1995. године и од тада се широм света 23. априла обележава Дан

54 Pretraživa digitalna biblioteka. Веб. 15.04.2020. Доступно на: <https://pretraziva.rs/pretraga>.

55 Конзорцијум библиотека Србије за обједињену набавку. Веб. 17.03.2022. Доступно на: http://kobson.nb.rs/kobson/%20o_konzorcijumu.1.html.

књиге. То је један од програма промоције књиге и читања који се обележава на глобалном нивоу. У активности обележавања Дана књиге укључују се библиотеке и библиотекари широм света са различитим програмима, у циљу промовисања књиге, читања, издавања и заштите интелектуалне својине. Такође, успостављен је и Дан читања наглас⁵⁶, тако да се прве среде у фебруару организују различите активности које промовишу читање наглас. Учешће у овој манифестацији узимају и многе јавне личности.

Немачка је земља која традиционално посвећује пажњу развијању културе читања и улаже много у програме промоције књига, а у израду програма укључене су све образовне институције: предшколске и школске установе, библиотеке и надлежна министарства.⁵⁷ Нарочито велика пажња посвећује се раду библиотека и њихова улога у подршци развијању културе читања је препозната и подржана. Библиотеке у Финској такође много улажу у промоцију култура књиге и читања. Простори библиотека су опремљени, прилагођени потребама савремених корисника, па тако у просторијама библиотеке корисници могу не само да читају, већ и да користе интернет, слушају музику, гледају филмове, скенирају, копирају, штампају. Коришћење библиотека у целој земљи је бесплатно.

У Пољској постоји Институт за књигу, чија је мисија спровођење делатности у вези са промоцијом пољске књиге. На веб страници Института свакодневно се објављују вести из области књижевности, информације о новим објављеним књигама и књигама у припреми, као и информације о ауторима и претходној издавачкој

56 World Read Aloud Day. Веб. 02.05.2022. Доступно на: <https://www.litworld.org/worldreadaloudday>.

57 Више о програмима промоције читања у Немачкој у: Бегенишић 2011: 31– 34.

делатности. Посебан део посвећен је преводној књижевности. Да би информације учинили доступнијим широј публици, све вести објављују се и на енглеском језику.⁵⁸

Јапански град Јокохама спровео је кампању промоције књиге и читања уз слоган „Створени смо од наших књига за децу”. Идеја која стоји иза ове кампање је указивање на значај онога што се чита у дечијем узрасту на формирање личности човека, на његова интересовања и читалачки укус, односно на то да књиге утичу на обликовање човека онаквог какав јесте. Направљене су скулптуре од књига у облику деце која читају и постављене у библиотекама и учионицама.⁵⁹

У Сједињеним Америчким Државама 2009. године покренута је кампања под називом „Мала бесплатна библиотека”.⁶⁰ Иницијатива је потекла од Тода Бола [Todd Bol] и Рика Брукса [Rick Brooks], који су се удружили и покренули производњу кућица са књигама, са мисијом да „промовишу писменост и љубав према читању омогућавајући бесплатну размену књига широм света и изградњом свести о ширењу вештина, креативности и мудрости кроз генерације”. Пројекат је од самог почетка наишао на пажњу јавности, а после неколико година његов значај препознали су и партнери и спонзори и помогли да се пројекат прошири. Кућице са књигама постављане су широм Сједињених Америчких Држава. Године 2012. основана је независна организација „Мала бесплатна библиотека”. Пројекат је медијски

58 The Book Institute Poland. Веб. 04.04.2022. Доступно на: <http://www.bookinstitute.pl/>.

59 We are made of our childhood books. Веб. 05.04.2022. Доступно на: <https://gkindshivani.com/2015/08/04/we-are-made-of-our-childhood-books/>.

60 Little free library. Веб. 16.04.2022. Доступно на: <https://littlefreelibrary.org/>.

пропраћен, прикључили су му се волонтери, основан је фестивал „Мала бесплатна библиотека”. Првобитни циљ, да се постави 2510 малих бесплатних библиотека, постигнут је августа 2012. године. У новембру 2016. тај број је достигао 50.000 библиотека у САД и у свету, а у априлу 2022. већ преко 100.000. Број библиотека који се отвара је све већи, а позив за сарадњу и за отварање библиотека у свим крајевима света стално је отворен.

У Србији је прва отворена библиотека постављена у Београду, у Кнез Михаиловој улици, преко пута Гете института, 2011. године. Иницијатива за постављањем библиотеке потекла је од организације младих људи под називом Гете герила. Прве књиге у њој биле су књиге на немачком језику, а касније су се у њој могле наћи и књиге на другим језицима. Већ након месец дана, библиотека је остала празна, те су студенти андрагогије Филозофског факултета у Београду покренули акцију и допунили библиотеку књигама. Међутим, и овај пут књиге се нису дуго задржале у библиотеци. Сама конструкција је уништена. Године 2013. Гете герила је обновила библиотеку и поново поставила књиге у њу. После краће паузе, почетком 2016. године пројекат је поново покренут. Направљени су нови модели отворене библиотеке и постављени на другим локацијама у Београду (улазима зграда, аутобуским стајалиштима), као и у Чачку, Сремској Митровици, Ваљево, на Дивчибарима. Према подацима из фебруара 2016. на територији Београда било је око 10 оваквих библиотека.⁶¹ Током наредних година отворене библиотеке основане су у Панчеву (у Народној башти), Зрењанину (на градском купалишту), на још неколико локација у Београду (у

61 Emisija „Sa knjigama na ti: Šta su to otvorene biblioteke? Veb. 04.04.2022. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=CeN3BAGqCIM>.

књижари-чајџиници Апропо итд).

На порталу „Како им успева“⁶² постављен је видео регистар добрих примера из праксе јавних библиотека који се односе на рад са корисницима. С тим у вези, на овом порталу могу се пронаћи примери који се односе на промоцију књиге и читања. Неки од представљених пројеката су: „Сторителинг у библиотеци” у организацији Дечјег одељења Библиотеке града Београда који приказује коришћење различитих техника причања приче намењених корисницима најмлађег узраста; „У дослуху са заједницом” Месне библиотеке „Мирослав Антић” из Мокрина којим се представља скуп активности које ова библиотека спроводи а које се баве промоцијом књиге и читања, као што су књижевне вечери, културне манифестације, оснивање дечјих литерарних секција и друго.

Библиотека шабачка покренула је портал *Књигождери* путем којег се младим корисницима препоручују књиге за читање.⁶³ Циљ оснивања овог портала је да се млади људи преко виртуелног света заинтересују за библиотеку и читање књига. Још један од пројеката Библиотеке шабачке је пројекат „Рођени за читање”, намењен бебама које се тек упознају са књигама и њиховим родитељима. Циљ овога пројекта је да код родитеља пробуди свест о важности и значају читања њихове деце.⁶⁴

На иницијативу Библиотеке града Београда покренут је портал *Шта да читам?*⁶⁵, са циљем да се на овом

62 Kako im uspeva? Веб. 17.04.2022. Доступно на: <http://www.kulturis.org/projekti/kako-im-uspeva/#toggle-id-4>.

63 Kulturis. Kako im uspeva? Knjigožderi. Веб. 12.04.2022. Доступно на: <https://www.youtube.com/watch?v=AwdLjrV7sEo&t=300s>

64 Kulturis. Kako im uspeva? Рођени за читање. Веб. 12.04.2022. Доступно на: <https://www.youtube.com/watch?v=0lUegeypuDY&t=362s>.

65 Шта да читам? Веб. 05.04.2022. Доступно на: <http://www.stadacitam.rs/preporuke/>.

месту дају препоруке за читање књига које су објављене у Србији. Данас препоруке за читање даје преко 30 библиотекара из јавних библиотека широм Србије, као и одређени број књижевних критичара и писаца. Циљ портала је да промовише издавачку делатност Србије и да ради на унапређењу културе читања у Србији. Пројекат је подржало Министарство културе и информисања Републике Србије.

Секретаријат за социјалну заштиту града Београда у сарадњи са Филолошким факултетом Универзитета у Београду током 2010. и 2011. године организовао је акцију *И ја волим да читам*. Циљ ове акције било је популарисање књиге и читања код деце из расељених ромских породица која живе у насељима Чукарица, Барајево, Раковица и Сурчин.⁶⁶ Студенти Катедре за библиотекарство и Катедре за иберијске студије свакога викенда током неколико месеци одлазили су у насеља у различитим деловима Београда и волонтерски држали часове и радионице за децу. Циљ одржавања ових радионица био је развијање интересовања за књигу и читање код деце, кроз игру и дружење. Радионичарски рад наишао је на одличан пријем код деце различитог узраста, а студенти су имали прилику да практично примене знања која су стекли на студијама. Часови су били занимљиви и, што је и био циљ, подстакли су интеракцију, интересовање и дијалог. Следи пример припреме једног од часова реализованих у оквиру ових радионица. Час је припремио и одржао аутор ове публикације у оквиру предмета Методичка пракса током мастер студија.

66 Више о овој акцији у: Грујић 2011: 61–64.

Табела 5. Пример припреме једног реализованог часа у оквиру акције *И ја волим да читам*

ПРЕДМЕТ:	Методичка пракса
НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА:	Песма „Страшан лав” Душана Радовића
УЗРАСТ:	Први разред основне школе
ТИП ЧАСА:	Представљање
ОБЛИЦИ РАДА:	Фронтални, индивидуални, групни
МЕТОДЕ РАДА:	Монолошка, дијалогска, илустративна
НАСТАВНА СРЕДСТВА:	Књига „Лепо је све што је мало” Душана Радовића, одштампана песма, бојице, селотејп трака, папир или картон великог формата.
ЦИЉ И ЗАДАЦИ ЧАСА:	Представљање и обрада дечје песме у неформалном окружењу, подстицање ученика на размишљање и развијање маште.
ТОК ЧАСА	
УВОДНИ ДЕО ЧАСА (5 минута)	<ul style="list-style-type: none"> • Разговор о машти и маштању. Питања: <ul style="list-style-type: none"> – О чему најчешће маштате? – Да ли причате са својим другарима о томе о чему маштате? – Да ли бисте волели да чујете о чему машта један дечак? – Јесте ли некад чули за страшног лава? <i>Ако је одговор нејативан, најавити песму. Ако је одговор позитиван, најавити подсећање на песму.</i> <ul style="list-style-type: none"> • Најава песме.

<p>ГЛАВНИ ДЕО ЧАСА (30 минута)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Читање песме (3 минута) • Објашњавање непознатих речи. Очекиване непознате речи: нарогушен=намрштен, љутит; гума=гумица за брисање. • Разговор о прочитаном кроз питања и одговоре (10–15 минута) <p>Питања:</p> <ul style="list-style-type: none"> – Да ли вам се допала песма? Шта вам се највише допало у њој? – Који је то стих који се више пута понавља? <i>Очекивани одговор је: сѝих „сѝрашно, сѝрашно”.</i> – Због чега песник стално понавља тај стих? <i>Очекивани одговор: да би навео децу да се уйлаше од сѝрашној лава.</i> – Да ли сте се уплашили од страшног лава? Ако јесте, зашто јесте? Ако нисте, зашто нисте? – Зашто је Брана обрисао лава? <i>Очекивани одговори: љочео је да ља се љлаши; досадио му је, иѝд.</i> – Да ли можете да замислите колики је тај лав који може да поједе „трамвај цео и облака један део” и који је „ишао на три ноге, гледао на три ока и слушао на три ува”? <i>Очекивани одговор је: не.</i> Ипак, има једно место где би чак и такав лав могао да постоји. Знате ли које је то место? <i>Ако се ученици сами не сѝе, оѝкриѝи им да је ѝо оно месѝо које ѝосѝоји у нечијој машиѝи.</i> – Након разговора, поново поставити питање са почетка: О чему маштате? <i>Очекује се да одговори буду друѝачији и креѝивнији након разѝовора о ѝесми.</i> – Циљ питања је показати деци да је уз помоћ маште све могуће. <ul style="list-style-type: none"> • Задатак (10 минута): – Нацртајте и обојите нешто о чему маштате!
<p>ЗАВРШНИ ДЕО ЧАСА (10 минута)</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Разговор о нацртаном. Представљање дечјих маштарија које су исказали цртежима. Заједничко прављење плаката на тему „Машта може свашта”. Плакат се оставља у библиотеци. Ако неко од ученика није стигао да заврши свој цртеж, може га сутрадан донети и залепити. • Домаћи задатак: Научити напамет песмицу!

Градска библиотека у Новом Саду од 2008. године организује отворену библиотеку на плажи Штранд, из које сваки корисник може да, потпуно бесплатно, уз лични документ, позајми књигу или часопис за читање.

Народна библиотека „Стефан Првовенчани” у Краљеву такође организује програме промоције књиге и читања, често у сарадњи са другим установама културе и образовања, али и са ентузијастичним појединцима (библиотекарима, волонтерима, читаоцима, познатим личностима). Неки од програма који су одржани су *Бајкојџека*, *Краљево чита*, *Прочитај и обавезно заборави*, *Очи свети*, *Књигомат*, *Торбица лејих речи*.⁶⁷

Народна библиотека „Владислав Петковић Дис” из Чачка покренула је пројекат *Књижне инсталације за е-генерације* у циљу промоције књиге и читања и смањења кризе читања међу младима. Учесници пројекта су извршили селекцију романа и за сваки од њих снимили трејлер који су поставили на интернет. Поред овога, пројекат је подразумевао коришћење информационах технологија (прављење веб-сајта, израду QR кодова, снимање филмова) и осмишљавање маркетиншке стратегије. Применом нових технологија које млади свакодневно користе и измештањем услуга у виртуелни простор, библиотека је успешно реализовала овај пројекат а као резултат навела повећано интересовање младих за књигу и за библиотеку, као и већу присутност библиотеке у локалној заједници и повећан број корисника уопште (Радуловић 2017: 36–43).

67 О овим програмима више се може прочитати у: Радовић 2011: 27–30.

5.3. Промоција културе читања на друштвеним мрежама

Друштвена мрежа Фејсбук

Идеја која је стајала иза формирања друштвене мреже Фејсбук је повезивање групе студената са Харварда ради комуникације и размене информација. Данас, Фејсбук представља моћно средство комуникације и маркетинга. За прављење налога на овој друштвеној мрежи довољно је имати приступ интернету и активну имејл-адресу. Налог се може направити тако да буде у виду странице или у виду корисничког профила, а обе варијанте могу да се укључују у групе затвореног или отвореног типа према неком интересовању. Фејсбук нуди могућност коришћења мултимедијалног садржаја тако да се у једној објави може користити и фотографија и текст и хипертекст. Ова опција омогућава бољу видљивост и привлачи пажњу већег броја корисника. Да би страница на Фејсбуку била сврсисходна мора да постоји добро организована маркетиншка стратегија која ће се користити.

Друштвена мрежа Фејсбук је већ дуже времена популарна у Србији. Већи број библиотека препознао је неопходност присутности на овој друштвеној мрежи као један од начина да буде у близини својих корисника. Примери добре праксе када је реч о вођењу налога библиотека на друштвеној мрежи Фејсбук јесу оне странице или профили који редовно ажурирају свој садржај у циљу дељења информација и који ступају у интеракцију са својим корисницима. Примери таквих налога су:

- The Library of Congress – Налог Конгресне библиотеке у Вашингтону. Ова страница је активна и више пута на дан објављује садржај на тему рада

библиотеке, промовише културу читања кроз представљање својих фондова и колекција, кроз информисање о програмима промоције књиге и читања и др.

- The European Library – Налог портала Европска библиотека који је пратио пројекат дигитализације културног наслеђа Европе. Са овога налога може се информисати о самом пројекту и може се приступити дигитализованим колекцијама установа културе.
- IFLA – Налог Међународног удружења библиотекара на којем се објављују информације о раду Удружења и актуелности из области библиотечко-информационе делатности широм света.
- Library Connect – Страница која повезује библиотекарe широм света са циљем размене искустава.
- Народна библиотека Србије – На страници се објављују актуелне вести у вези са радом Библиотеке, најављују се будући догађаји који се у њој организују и информисе се о одржаним активностима у Библиотеци.
- Библиотека Матице српске – Објављује информације и новости из Библиотеке и најаве догађаја. Свакодневно објављује подсећања на рођење знаменитих људи из науке и културе.
- Библиотекарско друштво Србије – На страници се редовно објављују новости у вези са радом Друштва и актуелне информације из области библиотекарства.
- Библиотекари за децу и младе – Група чија је мисија да промовише књигу и читање од најранијег узраста. У групи се свакодневно постављају објаве у којима библиотекари из Србије и земаља у окружењу приказују креативне и занимљиве

примере из праксе у свакодневном раду у промоцији културе читања код деце.

- Велики број пре свега јавних, али и других типова библиотека у Србији има профиле или странице на Фејсбуку на којима објављују новости из своје библиотеке, нове наслове, најављују догађаје у библиотеци и постављају фотографије са догађаја који су одржани.

Друштвена мрежа Инстаграм

Друштвена мрежа Инстаграм је покренута 2010. године. Фокус ове мреже је на визуелном изражавању. Садржина објава које се на њој налази је комбинација фотографије и кратких описа уз њу, као и тзв. ознака (енгл. hashtag) које функционишу по принципу кључних речи и на једном месту окупљају све објаве које су обележене одређеним термином.

Велике светске библиотеке имају налог на Инстаграму. Коришћење је углавном једнообразно: објављују се фотографије (не превише често – једном на дан или једна фотографија у неколико дана). На фотографијама су најчешће приказане књиге и/или људи који их читају, просторије библиотека и слично.

Примери из праксе:

- Конгресна библиотека (Library of Congress) – Објављује актуелне и информације из прошлости у виду фотографија.
- Британска национална библиотека – поставља фотографије својих фондова и приче о људима који их користе. На фотографијама из збирки библиотеке могу се видети врло вредни делови фонда, а уз сваку од њих налази се опис.
- Библиотека шабачка – објављује информације о раду библиотеке.
- Народна библиотека Ужице – објављује актуелне

информације о своме раду, о одржаним и планираним догађајима.

Са циљем да проверимо заступљеност термина из области библиотекарства на друштвеној мрежи Инстаграм у поље за претрагу унели смо одређене термине и добили следеће резултате⁶⁸:

термин	број добијених објава означених задатим термином на датум		кратак опис објава
	05.12.2018.	17.04.2022.	
#library	6.113.290	9.487.133	фотографије библиотека, књига, са одржавања догађаја у библиотеци, радионица, знаменитих људи, библиотекара
#reading	19.682.203	36.104.667	фотографије људи који читају, књига, кутака за читање
#book	35.577.586	61.133.387	фотографије књига, одломака из књига
#biblioteka	90.463	231.486	фотографије књига, библиотека, догађаја
#citanje / #čitanje	14.986 / 7.991	61.211 / 36.705	фотографије књига, одломака из књига, читања
#knjiga	64.920	219.949	фотографије књига, одломака из књига

Табела 6. Заступљеност термина из области библиотекарства на друштвеној мрежи Инстаграм

Временска дистанца од преко 3 године између два пута постављеног упита показује да је број добијених погодака новијег датума вишеструко увећан. Овакав резултат био је очекиван с обзиром на то да је присутан свеукупни пораст садржаја на мрежи Инстаграм. Након

68 Упит је први пут постављен 05.12.2018. године, а поновљен 17.04.2022.

спроведеног истраживања утврђујемо да је присутност књига, барем у виду фотографија и објава о њима, присутна на интернету. Део објава постављају библиотеке, али у објављивању не заостају ни читаоци. Овакви резултати наводе нас на закључак да се култура читања полако, али сигурно смешта у виртуелни свет и да тамо наставља да постоји и развија се. Примећено је и да се ознаке наведене у табели често налазе на истој објави, што указује на то да су библиотеке, књиге и читање повезане и у виртуелном свету.

Друштвена мрежа Твитер

Друштвена мрежа Твитер углавном се користи за дељење информација. Објаве на овој друштвеној мрежи, тзв. „твитови” ограничени су на 280 карактера (раније је ограничење било 140).

Неке од библиотека и библиотечких удружења који имају активне и ажурне налоге на Твитеру су:

- Америчко удружење библиотекара (American Library Association) – Ажурно се објављује садржај из области библиотекарства, кратки описи и везе ка текстовима у целини.
- Британска национална библиотека (The British Library).
- Национална библиотека Шпаније (Biblioteca Nacional de España).
- Светска дигитална библиотека (World Digital Library).

Објаве на Твитеру углавном се састоје од сажетих информација о актуелним дешавањима у библиотеци, деловима фонда или других сличних садржаја из области науке, културе и уметности.

6. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Стварање и развијање читалачких навика и неговање културе читања неопходно је за развој и напредак појединца и читавог друштва. Коришћењем историјског метода током истраживања утврдили смо да је развој културе читања важан сегмент развоја целокупног друштва. Такође, анализирали смо и потврдили улогу коју су том процесу имале и још увек имају библиотеке. Теоријска мисао у области библиотекарства развијала се у правцу тога да библиотеке треба да омогуће доступност забележеног знања за своје кориснике, кроз богатство својих фондова и кроз своје услуге, а посредством библиотекара. Анализирајући послове које библиотекари свакодневно обављају у библиотекама, желели смо да докажемо почетну хипотезу да су библиотеке установе које свим сегментима свога рада делују у правцу неговања, развијања и унапређења културе читања. Намена истраживања је да укаже на важност улоге библиотека у процесу развијања културе читања широј јавности и да библиотеке и библиотекаре мотивише на даљи рад на остваривању ове улоге.

Библиотеке помажу развој културе читања на два начина. Први начин је кроз: организовање удружења; доношење правилника, препорука и смерница за рад; осмишљавање и реализовање програма, промоција и радионица; спровођења истраживања и на основу добијених

результата побољшавања рада у циљу стварања друштва које учи, које се образује и које чита. Ове активности спроводе се на националном и међународном нивоу, у њих су укључени и појединци и библиотечка удружења и оне подразумевају континуирани рад, у теорији и у пракси, да би се дошло до конкретних резултата. У раду смо навели и упутили на релевантне смернице и стандарде у којима се потврђује улога библиотека у процесу развијања културе читања.

Други начин на који библиотеке доприносе развоју културе читања је тих и ненаметљив: библиотеке и библиотекари свакодневно вршећи своју основну делатност и обављајући своје радне задатке, понекад чак и не размишљајући да то чине, помажу да култура читања постане боља и квалитетнија. На неке од тих задатака, као што су обрада библиотечке грађе, међубиблиотечка позајмица, израда библиографија, развијање завичајне и референсне збирке, указали смо у раду. Кроз наведене послове библиотекари приближавају књигу корисницима, омогућавају им да забележено знање користе у сврхе учења и сазнавања, воде их кроз море информација проналазећи ону која им је у том тренутку потребна.

Велики је број примера из праксе када је реч о промоцији културе читања која се организује у библиотекама, од којих смо неке представили у књизи, а на неке дали упутнице. Практика показује креативне, иновативне, применљиве идеје које су изнедрили библиотекари у сврху развијања и промовисања читања, потврђујући тиме своју улогу посредника између читаоца и књиге. Практични примери које смо проналазили у библиотекама у Србији не заостају ни по креативности ни по квалитету од примера у много развијенијим земљама.

Дигитално окружење донело је промене и у процесу читања. Сматрамо да, упркос негативним прогнозама по судбину књиге на почетку 21. века, култура читања

данас не само да постоји, него се и унапређује и развија у новом правцу, у складу са датим околностима. Кључну улогу у томе имају библиотеке, које су, као и много пута кроз историју, показале спремност да се суоче са променама и да их искористе на најбољи могући начин. Библиотеке и библиотекарски корисници су савремене технологије да би приближили књигу својим корисницима. Број књига у електронском формату све више расте, дигиталне библиотеке постају све богатије, а уређаји за читање електронских књига све се више унапређују. Упоредо са електронским, и даље се користе и књиге у штампаном формату. Посредством интернета и других медија читаоци данас активно учествују у комуникацији на тему књиге и читања, а у тој комуникацији придружују им се и аутори и библиотекарски. О књигама и читању се прича и пише, а томе умногоме доприносе друштвене мреже на којима савремени човек проводи добар део свог слободног времена.

Развој читалачких навика, неговање културе читања и омогућавање приступа забележеном знању налазе се међу основним задацима које пред собом имају библиотеке и библиотекарски. Стога се надамо да ће резултати до којих смо током истраживања дошли и које смо представили у овој књизи на тему улоге библиотеке у развоју културе читања послужити као смерница за даљи рад библиотека на испуњавању ових задатака.

ЛИТЕРАТУРА

1. Коришћена литература

- Арсовић, Бранка. „Е-књига: почеци и хронологија развоја”. *Корак библиотеке: часопис за културу и библиотечко-информациону делатност*, Год. 2 (2017): 228-238. Веб. 02.04.2022. Доступно на: <https://korakbiblioteke.biblioteka-uzice.rs/wp-content/uploads/2021/01/E-knjiga-sa-UDC.pdf>.
- Афанасјев, М. Д. „Социјалне и културне функције јавне библиотеке”. *Читаоци и читање: зборник радова*. Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић (ур.). Београд: Народна библиотека Србије: Заједница матичних библиотека Србије, 1985. 41–50. Штампано.
- Бајић, Љиљана. „Функција школске библиотеке у савременој настави књижевности”. *Креативне радионице у школској библиотеци 1*. Александра Вранеш (ур.). Београд: Филолошки факултет Универзитета, 2011. 9–20.
- Бараћ, Драган. *Кратка историја књије*. Београд: Нолит, 2008. Штампано.
- Бегенишић, Добрила. „Промоција књиге и читања у Немачкој”. *Читалиште*, 19 (2011): 31–34. Веб. 04.04.2022. Доступно на: http://citaliste.rs/casopis/br19/begenisic_dobрила.pdf.
- Берчич, Бранко. „Савремена стремљења југословенског библиотекарства”. *Међународни семинар Књија у раз-*

воју савременој друшћива = *The book in the development of the contemporary society = Книја в развйћиии совре- менноо общесћива*. Београд: Народна библиотека СР Србије, 1973. 99–105. Штампано.

Божич 2011а: Божич, Јадранка. „Књига у контексту (пост)хуманистичког медијализма и виртуелизма”. *Међународна научна конференција Књига и језик у развоју савременој друшћива, Београд, 24-26. септембар 2010*. Александра Вранеш, Љиљана Марковић (ур.). Београд : Филолошки факултет Универзитета, 2011. 349–375. Штампано.

Божич 2011б: Божич, Јадранка. „(Пост)култура читања: време изазова”. *Читалишће*, 19 (2011): 2–6. Веб. 05.03.2022. Доступно на: http://citaliste.rs/casopis/br19/bozic_jadranka.pdf.

Божич, Јадранка. „Антропологија књиге и читања”. *Гласник Народне библиотеке Србије*, Год. 1 (1999): 113–145. Штампано.

Божич, Јадранка. „Читалац у средишту пажње: савремене теорије читања”. *Гласник Народне библиотеке Србије*, Год. 3, бр. 1 (2001): 57–66. Штампано.

Болан Тејни, Кимберли. *Просћори за шинејцере: иреобра- жај библиотеке корак по корак*. Београд: Филолошки факултет, 2009. Штампано.

Вранеш, Александра и Љиљана Марковић. *Од рукојиса до библиотеке: појмовник*. Београд: Филолошки факултет, 2008. Штампано.

Вранеш, Александра. „Алтернативна библиотека”. *Међународна научна конференција Књига и језик у развоју савременој друшћива, Београд, 24-26. септембар 2010*. Александра Вранеш, Љиљана Марковић (ур.). Београд: Филолошки факултет Универзитета, 2011. 51–55. Штампано.

Вранеш, Александра. „Библиографија и настава језика и књижевности”. *Школска библиотека и настава*

- језика и књижевности. Књ. 1. Александра Вранеш, Љиљана Марковић (ур.). Београд: Филолошки факултет универзитета, 2010. 211–259. Штампано.
- Вранеш, Александра, Љиљана Марковић, Љиљана Бајић и Стана Смиљковић. *Школа и дигитална библиотека*. Београд: Филолошки факултет, 2013. Штампано.
- Вранеш, Александра. „Школска библиотека данас”. *Креативне радионице у школској дигиталној библиотеци* 2. Александра Вранеш (ур.). Београд: Филолошки факултет Универзитета, 2012. 9–18. Штампано.
- Вранеш, Александра. *Високошколске дигиталне библиотеке*. Београд: Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”: Конзорцијум TEMPUS пројекта UMI JER 16059-2001, 2004. Штампано.
- Вукајловић, Александар, Милан Јовановић и Андрија Сагић. „Скуп алата за креирање дигиталне библиотеке ResCarta Toolkit”. *Библиотекар* 1 (2021): 9–26. Веб. 16.04.2022. Доступно на: <https://bibliotekar.bds.rs/index.php/1/article/view/bibliotekar-2021-63-1-1/pdf>.
- Вукићевић, Дејан. *Завичајни фондови*. Београд: Службени гласник; Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић”, 2011. Штампано.
- Вученовић, Тамара. „Библиотеке и медији у информационом друштву”. *Ујрављање знањем у школској дигиталној библиотеци*. Александра Вранеш, Љиљана Марковић (прир.). – Београд: Филолошки факултет, 2013. 79–105. Штампано.
- Вучковић, Жељко и Гордана Стокић Симончић. „Читање, кликтање и мишљење у дигиталном добу”. *Чишање*, 19 (2011): 7–12. Веб. 05.03.2022. Доступно на: http://citaliste.rs/casopis/br19/vuckovic_zeljko.pdf.
- Гаварић, Драгољуб. „Значај издавачке делатности у подстицању читалачких интересовања”. *Чишање: зборник радова*. Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић (ур.). Београд: Народна библиотека Ср-

- бије: Заједница матичних библиотека Србије, 1985. 83–89.
- Гајић, Драгољуб. „Подстицање ученика на читање”. *Норма*. Год. IX, бр. 1–2 (2002): 125–129. Веб. 27.03.2022. Доступно на: <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0353-7129/2002/0353-71290202125G.pdf>.
- Галушка, Слађана. „Креативна библиотерапија у школској библиотеци”. *Библиотекар 2* (2021): 35–49. Веб. 16.04.2022. Доступно на: <https://bibliotekar.bds.rs/index.php/1/article/view/bibliotekar-2021-63-2-3/pdf>.
- Грујић, Драгана. „Љубопитљивост и бајковитост”. *Креативне радионице у школској библиотеци 1*. Александра Вранеш (ур.). Београд: Филолошки факултет Универзитета, 2011. 61–64. Штампано.
- Грујић, Драгана. „Приручна и стручна литература у школској библиотеци”. *Школска библиотека и настава језика и књижевности*. Књ. 1. Александра Вранеш, Љиљана Марковић (ур.). Београд: Филолошки факултет универзитета, 2010. 295–305. Штампано.
- Деретић, Јован. *Културна историја Срба: предавања*. Београд: Евро-Ђунти, 2011. Штампано.
- Добриловић Драговић, Јелена Р. *Модел за изградњу система квалитета у специјалним библиотекама*. Докторска дисертација. Веб. 28.02.2022. Доступно на: <https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:11935/bdef:Content/get>
- Драгићевић-Шешић, Милена и Бранимир Стојковић. *Култура – менаџмент, анимација, маркетинг*. Београд: Клио, 2003. Штампано.
- Ђоковић, Гордана. „Школска библиотека у савременом образовању на примеру наставе књижевности”. *Креативне радионице у школској библиотеци 2*. Александра Вранеш (ур.). Београд: Филолошки факултет Универзитета, 2012. 69–81. Штампано.
- Ескарпи, Робер. „Улога књиге у савременом друштву”. *Међународни семинар Књижа у развоју савремене*

ној друшћива = *The book in the development of the contemporary society* = *Книја в развйћиии современноо общесћива*. Београд: Народна библиотека СР Србије, 1973. 31–42. Штампано.

Закон о библиотечко-информационој делатности. *Службени иласник Републике Србије* 52 (2011). Веб. 28.02.2022. Доступно на: <https://www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-bibliotecko-informacionoj-delatnosti.html>.

Закон о обавезном примерку публикација. *Службени иласник Републике Србије* 13 (2016). Веб. 26.03.2022. Доступно на: <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2011/52/3/reg>.

Закон о основном образовању и васпитању. *Службени иласник Републике Србије* 55 (2013). Веб. 27.03.2022. Доступно на: http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_osnovnom_obrazovanju_i_vaspitanju.html.

Ивановић, Станоје. „Истраживачки приступ коришћењу књиге са становишта потреба”. *Чийаоци и чийање: зборник радова*. Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић (ур.). Београд: Народна библиотека Србије: Заједница матичних библиотека Србије, 1985. 33–39. Штампано.

Илић, Павле, Оливера Гајић и Миланка Маљковић. *Криза чийања: комилексан иедајошки, кулћуролошки и ойшћедрушћивени иродлем*. Нови Сад: Градска библиотека, 2007. Штампано.

Илић, Павле, Оливера Гајић, Миланка Маљковић и Софија Кошничар. *Чийањем ка сћиварању – сћиварањем ка чийању*. Нови Сад: Градска библиотека: Прометеј, 2013. Штампано.

Јокановић, Владимир. „Општи поглед на теоријске и методолошке проблеме истраживања читања и читалаца”. *Чийаоци и чийање: зборник радова*. Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић (ур.). Београд: Народна библиотека Србије: Заједница матичних библиотека Србије, 1985. 7–21. Штампано.

- Југословенски стандарди за специјалне библиотеке. *Библиотекар – часопис за теорију и праксу библиотекарства*, Год. 24, бр. 1 (1978): 121–128. Штампано.
- Карић, Јасмина. „Значај, улога и место разумевања прочитаног текста код ученика оштећеног слуха у редовно-предметној настави”. *Педагошка стварност*, Год. 50, бр. 7–8 (2004): 570–577. Штампано.
- Ковачевић, Миладин, Владимир Шутић и Урош Рајчевић. *Упоредна информационо-комуникационих технологија у Републици Србији, 2021*. Београд: Републички завод за статистику, 2021. Веб. 11.04.2022. Доступно на: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2021/Pdf/G202116016.pdf>.
- Ковачевић, Миладин, Владимир Шутић, Урош Рајчевић и Ана Милаковић. *Упоредна информационо-комуникационих технологија у Републици Србији, 2019*. Београд: Републички завод за статистику, 2019. Веб. 11.04.2022. Доступно на: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2019/Pdf/G201916014.pdf>.
- Ковачевић, Миладин, Владимир Шутић, Урош Рајчевић и Ана Милаковић. *Упоредна информационо-комуникационих технологија у Републици Србији, 2020*. Београд: Републички завод за статистику, 2020. Веб. 11.04.2022. Доступно на: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2020/Pdf/G202016015.pdf>.
- Крилова, Наташа Борисовна. „Формирање уметничке културе”. *Библиотека као оледало васељене: оледени из савремене руске науке о библиотекарству*. Добрило Аранитовић (прир.). Београд: Службени гласник; Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натосевић”, 2009. 438–443. Штампано.
- Крњаић, Зора, Ивана Степановић и Драгица Павловић Бабић. „Читалачке навике средњошколаца у Србији”. *Зборник Института за педагошка истраживања*, Год. 43, бр. 2 (2011). 266–282. Штампано.

- Крстев, Цветана. „Дигиталне библиотеке – разграничење појмова”. *Инфошкола: часопис за дигиталну хуманистику*, Год. 3, бр. 1–2 (2002). Веб. 27.03.2022. Доступно на: https://www.researchgate.net/publication/28808961_Digitalne_biblioteke_-_razgranicenje_pojmova.
- Кунце, Хорст. „Питања око обликовања научне литературе”. *Међународни семинар Књижа у развоју савременој друштва = The book in the development of the contemporary society = Книжа в развијени современной обществу*. Београд: Народна библиотека СР Србије, 1973. 79–84. Штампано.
- Либерс, Херман. „Унапређење књиге путем библиотека / Херман Либерс”. *Међународни семинар Књижа у развоју савременој друштва = The book in the development of the contemporary society = Книжа в развијени современной обществу*. Београд: Народна библиотека СР Србије, 1973. 60–78. Штампано.
- Миливојевић, Љиљана. „Деца и култура у Србији”. *Култура : часопис за теорију и социологију културе и културну политику*, Бр. 130 (2011): 183–198. Веб. 23.03.2022. Доступно на: <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0023-5164/2011/0023-51641130183m.pdf>
- Милић, Новица. „Увод у читање”. *Како читати : о стратегијама читања израјова културе*. Саша Илић (прир.). Београд: Народна библиотека Србије, 2007. 11–18. Штампано.
- Милуновић, Драгана. „Библиотеке за децу и њихови психолошки аспекти”. *Гласник Народне библиотеке Србије* 1 (2003): 163–172. Штампано.
- Минимум југословенских стандарда за народне библиотеке. *Библиотекар, часопис Друштва библиотекара СР Србије* бр. 5-6 (1973). Штампано.
- Митровић, Јелена. „Примена библиотерапије у школској библиотеци”. *Читалиште*, Год. III, бр. 23 (2013): 62–

69. Веб. 06.03.2022. Доступно на: http://www.citaliste.rs/casopis/br23/mitrovic_jelena.pdf.
- Мићић, Радован. „Млади и читање”. *Међународна научна конференција Књига и језик у развоју савременој друштва, Београд, 24-26. септембар 2010*. Александра Вранеш, Љиљана Марковић (ур.). Београд: Филолошки факултет Универзитета, 2011. 383–394. Штампано.
- Мићић, Радован. „Рад са децом и школском омладином и едукација библиотекара”. *Деца и библиотеке : зборник радова са међународној научној скупи одржаној у Београду од 5. до 9. октобра 2005*. Александра Вранеш (ур.). Београд: Филолошки факултет Универзитета: Библиотекарско друштво Србије, 2006. 159–166. Штампано.
- Мрђа, Слободан. *Културни животи и преобликовања у Србији*. Београд: Завод за проучавање културног развоја, 2011. Веб. 20.03.2022. Доступно на: <http://zaprokul.org.rs/wp-content/uploads/2015/01/studenti.pdf>.
- Недељков 2017а: Недељков, Гордана. „Друштвене мреже у функцији развијања културе читања”. *MELISSA - Museums, Ethics, Library and Information Science, Studies, Archives, Vol. 16/1 (2017). Транскултуралности и библиотеке. 1*. Александра Вранеш, Љиљана Марковић (ур.). Београд: Филолошки факултет, Универзитет у Београду, 2017. 103–114. Веб. 04.04.2022. Доступно на: http://doi.fil.bg.ac.rs/pdf/eb_ser/melissa/2017-1/melissa-2017-16-1-ch9.pdf.
- Недељков 2017б: Недељков, Гордана. „Место и улога библиотека у управљању знањем”. *ЛИК: часопис за либралију и културу*, Год. 3, бр. 4 (2017): 175–184. Веб. 27.03.2022. Доступно на: http://doi.fil.bg.ac.rs/pdf/journals/ai_lik/2017-4/ai_lik-2017-3-4-8.pdf.
- Недељков, Гордана. „Електронске књиге и нова димензија читања”. *Информација: часопис за дигиталну хуманистику* (Београд), Год. 16, бр. 1–2 (2016): 99–112. Штампано.

- Немањић, Милош. „Потенцијални читаоци – реална могућност или утопија”. *Чишаоци и чишање: зборник радова*. Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић (ур.). Београд: Народна библиотека Србије: Заједница матичних библиотека Србије, 1985 (Београд: Народна библиотека Србије). 103–109. Штампано.
- Нинков, Јасмина. *Библиотеке XXI века*. Београд: Чигоја штампа, 2010. Штампано.
- Оганесјан, Наталија Томовна. „Библиотерапија као средство самоактуализације психичких стања”. *Библиотека као огледало васељене: ољеди из савремене руске науке о библиотекарству*. Добрило Аранитовић (прир.). Београд: Службени гласник; Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић”, 2009. 531–542. Штампано.
- Павловић, Александра. „Међубиблиотечка позајмица – место, простор и промене”. *Креативне радионице у школској библиотеци 1*. Александра Вранеш (ур.). Београд: Филолошки факултет Универзитета, 2011. 65–84. Штампано.
- Петровић, Сретен. *Културологија*. Београд: Чигоја штампа: Лела, 2005. Штампано.
- Пијановић, Петар. *Српска култура 1900–1950*. Београд: Службени гласник, 2014. Штампано.
- Правилник о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности. Службени гласник РС 39 (2013). Веб. 15.04.2022. Доступно на: <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2013/39/1/reg>.
- Радибратовић, Емилија. „Улога библиотеке у медијском образовању и развоју медијске писмености”. *Управљање знањем у школској библиотеци*. Александра Вранеш, Љиљана Марковић (прир.). Београд: Филолошки факултет, 2013. 115–122. Штампано.
- Радовановић Пејовић, Мирјана, Ана Дуковић и Марина Јевтић. „Књига као уточиште, школска библиотека

- као превенција: примена библиотерапије у библиотеци основне школе”. *Корак дигиталне библиотеке: часопис за културу и дигитално-информациону делатност* 2 (2017): 71–81. Веб. 27.03.2022. Доступно на: <https://korakbiblioteke.biblioteka-uzice.rs/wp-content/uploads/2021/01/Knjiga-kao-utociste-71-81.pdf>.
- Радовић, Милоје. „Читање је путовање у знање”. *Читалиште* 19 (2011): 27–30. Веб. 08.04.2022. Доступно на: http://citaliste.rs/casopis/br19/radovic_miloje.pdf.
- Радловић, Марија. „Књижне инсталације за е-генерације”. *Савремена дигитална библиотека*, Год. XXIX, бр. 34 (2017): 36–43. Штампано.
- Рајић, Љубиша. „Страна књижевност у фонду школске библиотеке”. *Креативне радионице у школској дигиталној библиотеци 1*. Александра Вранеш (ур.). Београд: Филолошки факултет Универзитета, 2011. 85–92. Штампано.
- Ракић, Виолета. „Сајбер култура и библиотекарство”. *Култура: у слици за новом парадигмом: тематски зборник у 4 књиге*. Књ. 3. Љиљана Бајић (ур.). Београд: Филолошки факултет Универзитета, 2013. 239–247. Штампано.
- Савић, Даница. „Настанак, развој и значај библиотерапије”. *Библиотекар* 2 (2021): 9–21. Веб. 16.04.2022. Доступно на: <https://bibliotekar.bds.rs/index.php/1/article/view/bibliotekar-2021-63-2-1/pdf>.
- Савова, Елена. „Друштвена одговорност библиотекарског радника”. Елена Савова. *Међународни семинар Књига у развоју савременог друштва = The book in the development of the contemporary society = Книги в развитии современного общества*. Београд: Народна библиотека СР Србије, 1973. 135–141. Штампано.
- Софронијевић, Адам и Тамара Вученовић. „Нове улоге аутора и читалаца: аутоматизација и управљање сложеним процесима читања и писања”. *Култура* 136 (2012): 24–44. Веб. 20.02.2022. Доступно на: <http://>

scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0023-5164/2012/0023-51641236024S.pdf.

Стаматовић, Десанка. *Читалишта у Србији у XIX веку*. Београд: Народна библиотека Србије, 1984. Штампано.

Стандарди за библиотеке научноистраживачких института и установа. Веб. 27.03.2022. Доступно на: <https://zbus.rs/wp-content/uploads/2016/03/STANDARDI-ZA-BIBLIOTEKE-NAUCNOISTRAZIVACKIH-INSTITUTA-I-USTANOVA.pdf>.

Стандарди за високошколске и универзитетске библиотеке. Веб. 27.03.2022. Доступно на: <https://zbus.rs/wp-content/uploads/2016/03/Standardi-za-visokoskolske-2012.pdf>.

Стелмах, В. Д. „Књига и читање и средства масовне комуникације”. *Читаоци и читање: зборник радова*. Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић (ур.). Београд: Народна библиотека Србије: Заједница матичних библиотека Србије, 1985. 91–101. Штампано.

Стефановић, Мирјана. *Крајњи увод у историју српске културе: између стварности и традиције: приручник за студенте*. Београд: Службени гласник, 2008. Штампано.

Стојановић, Буба. „Књига – позив на дијалог различитих култура”. *Култура: уобразиља за новом парадигмом: темељски зборник у 4 књиге*. Књ. 3. Љиљана Бајић (ур.). Београд: Филолошки факултет Универзитета, 2013. 249–264. Штампано.

Стојменовић, Виолета. „Књига између креативности и интерактивности”. *Међународна научна конференција Књига и језик у развоју савремене друштва, Београд, 24–26. септембар 2010*. Александра Вранеш, Љиљана Марковић (ур.). Београд: Филолошки факултет Универзитета, 2011. 105–127. Штампано.

Стокић Симончић, Гордана. *Књига и библиотека код Срба у средњем веку*. Панчево: Градска библиотека, 2008. Штампано.

- Тертели Телек, Марта. „Читање, разумевање штива и двојезичност”. *Норма*, Год. XIII, бр. 3 (2008): 121–132. Веб. 01.04.2022. Доступно на: <http://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0353-7129/2008/0353-71290803121T.pdf>.
- Тодоров, Весна. „Језичка интелигенција код деце – како је препознати и развијати”. *Педагошка стварност*, Год. 57, бр. 1–2 (2011): 73–82. Штампано.
- Тољага, Невена. „Портфолио школског библиотекара”. *Управљање знањем у школској библиотеци*. Александра Вранеш, Љиљана Марковић (прир.). Београд: Филолошки факултет, 2013. 107–113. Штампано.
- Тртовац, Александра, Јелена Андоновски и Наташа Даквић. „Дигитална библиотека Универзитетске библиотеке 'Светозар Марковић' – од скенираних страница до претраживе колекције”. *Библиотекар* 1 (2021). Веб. 15.04.2022. Доступно на: <https://bibliotekar.bds.rs/index.php/1/article/view/bibliotekar-2021-63-1-2/pdf>.
- Урбанија, Јоже. „Резултати истраживања о корисницима високошколских библиотека”. *Читаоци и читање: зборник радова*. Љиљана Ђурђић, Владимир Јокановић (ур.). Београд: Народна библиотека Србије: Заједница матичних библиотека Србије, 1985. 51–68. Штампано.
- Цврkota, Сања и Радмила Тасић. „Књига пред новим изазовима”. *Међународна научна конференција Књига и језик у развоју савремене друштва, Београд, 24-26. септембар 2010*. Александра Вранеш, Љиљана Марковић (ур.). Београд: Филолошки факултет Универзитета, 2011. 487–493. Штампано.
- Черњиченко, Вера Ивановна. „О педагошкој компоненти библиотекарске професије”. *Библиотека као олегалогосавремене руске науке о библиотекарству*. Доброило Аранитовић (прир.). Београд: Службени гласник; Инђија: Народна библиотека „Др Ђорђе Натошевић”, 2009. 203–214. Штампано.

Чубарјан, Олег Стјепанович. „Социјални проблеми читања”. *Међународни семинар Књиџа у развоју савременој друшћива = The book in the development of the contemporary society = Книџа в развијџии современној общесћива*. Београд: Народна библиотека СР Србије, 1973. 43–53. Штампано.

Barbije, Frederik. *Istorija knjige*. Beograd: Clio: Narodna biblioteka Srbije, 2009, Štampano.

Boyd, Danah M. and Nicole B. Ellison. „Social Network Sites: Definition, History and Scholarship”. *Journal of Computer-mediated communication*, God. 13, br. 1 (2007): 210–230. Štampano.

Branković, Marija, et al. „Їиниоци развоја виших нивоа читалаћке писмености – вештине аргументовања у школској настаџи”. *Психолошка истраживања*, God. 16, br. 2 (2013): 141–158. Štampano.

Brigs, Asa i Piter Berk. *Društvena istorija medija: od Gutenberga do Interneta*. Beograd: Clio, 2006. Štampano.

Brofi, Piter. *Biblioteka u dvadeset prvom veku*. Beograd: Clio, 2005. Štampano.

Їirić, Miloš. „Kulturna анимација и институције културе”. *Kultura: časopis za teoriju i sociologiju kulture i kulturnu politiku* 136 (2012): 355–375. Веб. 10.04.2022. Доступно на: <https://www.casopiskultura.rs/wp-content/uploads/2021/09/Kultura%20broj%20136.pdf>

Dugdale, George and Christina Clark. „Literacy Changes Lives: an advocacy resource”. *National Literacy Trust* (2008). Веб. 27.03.2022. Доступно на: https://cdn.literacytrust.org.uk/media/documents/2008_09_02_free_research_-_Literacy_changes_lives_2008_eC8a7NJ.pdf.

Fotić, Aleksandar (прir.). *Privatni живот у српским земљама у осџит модерног доба*. Beograd: Clio, 2005. Štampano.

- Garsija, Hose-Antonio Kordon, et al. *Društveno čitanje: plat-forme, aplikacije, oblaci i tagovi*. Beograd: Narodna biblioteka Srbije, 2017. Štampano.
- Gejmen, Nil. „Zašto naša budućnost zavisi od bibliote-ka, čitanja i maštarenja”. *Diz que diz* (2017). Veb. 28.02.2022. Dostupno na: <https://dizquediz.wordpress.com/2017/05/10/nil-gejmen-citanje/>.
- Gorman, Majkl. *Naše neprolazne vrednosti: bibliotekarstvo u XXI veku*. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta, 2007. Štampano.
- Howard, Vivian. „The importance of pleasure reading in the lives of young teens: Self-identification, self-construction and self-awareness”. *Journal of Librarian and Information Science*, Vol. 43, issue 1 (2011): 46–55. Štampano.
- IFLA Manifest za biblioteke koje pružaju usluge osobama sa teškoćama u čitanju. Veb. 18.04.2022. Dostupno na: <https://bds.rs/wp-content/uploads/2014/01/IFLA-Manifest-za-biblioteke-koje-pruzaju-usluge-osobama-sa-problemima-u-citanju.pdf>.
- IFLA/UNESCO Manifesto for Digital Libraries. Veb. 01.04.2022. Dostupno na: <https://www.ifla.org/publications/iflaunesco-manifesto-for-digital-libraries>.
- IFLA/UNESCO Манифест за јавне библиотеке. Веб. 04.04.2022. Доступно на: <http://www.ifla.org/files/assets/public-libraries/publications/PL-manifesto/pl-manifesto-sr.pdf>.
- IFLA/UNESCO манифест за школске библиотеке. *Гласник Народне библиотеке Србије* 1 (2005): 419–422. Веб. 04.04.2022. Доступно на: <https://archive.ifla.org/VII/s11/pubs/manifesto-sr.pdf>.
- Kamalova, Lera A. and Natal'ya D. Koletvinova. „The Problem of Reading and Reading Culture Improvement of Students-Bachelors of Elementary Education in Modern High Institution”. *International Journal of Environmental & Science Education*, No 11(4) (2016): 473–484. Veb.

- 26.03.2022. Dostupno na: <https://files.eric.ed.gov/full-text/EJ1094659.pdf>.
- Knoll, Debra. „Babies in the Library: Creating a Truly Baby-Friendly Early Literacy Play Space”. *Public Libraries Online* (2014). Veb. 28.03.2022. Dostupno na: <http://publiclibrariesonline.org/2014/05/babies-in-the-library-creating-a-truly-baby-friendly-early-literacy-play-space/>.
- Kovačević, Miladin, Kristina Pavlović i Vladimir Šutić. *Upotreba informaciono-komunikacionih tehnologija u Republici Srbiji, 2016*. Beograd: Republički zavod za statistiku, 2016. Veb. 11.04.2022. Dostupno na: <http://pod2.stat.gov.rs/ObjavljenePublikacije/G2016/pdf/G20166004.pdf>.
- Kovačević, Miladin, Kristina Pavlović i Vladimir Šutić. *Upotreba informaciono-komunikacionih tehnologija u Republici Srbiji, 2017*. Beograd: Republički zavod za statistiku, 2017. Veb. 11.04.2022. Dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2017/Pdf/G20176006.pdf>.
- Kovačević, Miladin, Kristina Pavlović i Vladimir Šutić. *Upotreba informaciono-komunikacionih tehnologija u Republici Srbiji, 2018*. Beograd: Republički zavod za statistiku, 2017. Veb. 11.04.2022. Dostupno na: <https://publikacije.stat.gov.rs/G2018/Pdf/G201816013.pdf>.
- Lemke, Antje Bultmann. „Gabriel Node and the Ideal Library”. *Syracuse University Surface*, Vol. XXVI, No. 1 (1991): 27–44. Veb. 15.03.2022. Dostupno na: <https://surface.syr.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1272&context=libassoc>.
- Malkoč Bišćan, Anita, Kristina Čunović i Željka Mišćin. „Istraživanje, programi i usluge za učenike sa teškoćama čitanja u gradskoj knjižnici 'Ivan Goran Kovačić' Karlovac”. *Bibliotekar 1* (2021): 89–102. Veb. 15.04.2022. Dostupno na: <https://bibliotekar.bds.rs/index.php/1/article/view/bibliotekar-2021-63-1-5/pdf>.
- Mangel, Alberto. *Istorija čitanja*. Novi Sad: Svetovi, 2005. Štampano.

- Ortega y Gasset, José. *Misión del bibliotecario*. Madrid: Consejo nacional para la cultura y las artes, 2005. Štampano.
- Pickering Thomas, Nancy. *Information Literacy and Information Skills Instructions: Applying Research to Practice in the School Library Media Center*. Englewood, Colorado: Libraries Unlimited, Inc, 2011. Veb. 14.03.2022. Dostupno na: https://books.google.ba/books?id=1SdmVGh-RaSoC&printsec=frontcover&source=gbs_ViewAPI&redir_esc=y#v=snippet&q=dana&f=false.
- Ranganathan, S. R. *The five laws of library science*. Madras: The Madras Library Association, 1931. Dostupno na: [https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.\\$b99721;view=1up;seq=13](https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=uc1.$b99721;view=1up;seq=13) Veb. 27.02.2022.
- Ritchie, Stuart J., Timothy C. Bates and Robert Plomin. „Does Learning to Read Improve Intelligence? A Longitudinal Multivariate Analysis in Identical Twins From Age 7 to 16”. *Child Development*, Vol. 86, issue 1 (2015): 23–36. Veb. 30.03.2022. Dostupno na: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/cdev.12272/full#cdev12272-bib-0013>.
- Schiemann, Christopher. „E-books Can be a Great Choice for Middle Schoolers”. *School Library Journal* (2016). Veb. 18.03.2022. Dostupno na: <https://www.slj.com/2016/02/students/ebooks-can-be-a-great-choice-for-middle-schoolers/>.
- Stromgren, Pip. „Library sistematizer extraordinaire”. *The Daily Hampshire Gazette*, n.d. Veb. 16.02.2022. Dostupno na: <https://forbeslibrary.org/info/library-history/charles-ammi-cutter/>.
- Suvorova, Valeriya. „Book and the library in the life of the blind”. Библиотекар 2 (2021): 51–61. Доступно на: <https://bibliotekar.bds.rs/index.php/1/article/view/bibliotekar-2021-63-2-4/pdf>.
- Vidović, Drago. *Opšta istorija biblioteka*. Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika, 1964. Štampano.

Weber, Christine L. and Terence W. Cavanaugh. „Promoting reading: Using ebooks with gifted and advanced readers”. *Gifted Child Today*, year 4, vol. 29 (2006): 56–63. Веб. 18.03.2022. Доступно на: <https://files.eric.ed.gov/full-text/EJ746309.pdf>.

2. Извори са интернета

Дигитална библиотека Филолошког факултета Универзитета у Београду. Веб. 17.03.2022. Доступно на: <http://www.fil.bg.ac.rs/lang/sr/%20biblioteke/digitalna-biblioteka/>.

Конзорцијум библиотека Србије за обједињену набавку. Веб. 17.03.2022. Доступно на: http://kobson.nb.rs/kobson/%20o_konzorcijumu.1.html.

Дигитална Народна библиотека Србије. Веб. 17.03.2022. Доступно на: <http://www.digitalna.nb.rs/>.

Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”. Веб. 18.03.2022. Доступно на: <http://www.unilib.rs/sadrzaji/digitalna-biblioteka/>.

Шта да читам? Веб. 05.04.2022. Доступно на: <http://www.stadacitam.rs/preporuke/>.

Народна библиотека „Стефан Првовенчани” Краљево. Веб. 08.04.2022. Доступно на: <https://www.kv-biblio.org.rs/>.

Babies love libraries. Веб. 14.04.2022. Доступно на: https://www.birmingham.gov.uk/info/50136/children_and_young_people/1524/babies_love_libraries.

Biblioteka Saveza slepih Srbije. Веб. 28.02.2022. Доступно на: <http://www.savezslepih.org.rs/biblioteka/>.

- Biblioteka za slepe „Mr Omer Marinkov”. Veb. 28.02.2022. Dostupno na: <http://www.ssv.org.rs/o-biblioteci.html>.
- Business Dictionary. Veb. 17.04.2018. Dostupno na: <http://www.businessdictionary.com/definition/book.html>.
- Cambridge Dictionary. Veb. 27.03.2022. Dostupno na: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/culture>.
- Digitalna biblioteka Matice srpske. Veb. 17.03.2022. Dostupno na: <http://digital.bms.rs/ebiblioteka/>.
- Emisija „Sa knjigama na ti”: Šta su to otvorene biblioteke? Veb. 04.04.2022. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=CeN3BAGqCIM>.
- Encyclopaedia Britannica. Veb. 28.03.2022. Dostupno na: <https://www.britannica.com/topic/book-publication>.
- Goodreads. Veb. 08.04.2022. Dostupno na: <https://www.goodreads.com>.
- Google books. Veb. 17.03.2022. Dostupno na: <https://books.google.com/>.
- IGI Global Disseminator of knowledge. Veb. 17.03.2022. Dostupno na: <https://www.igi-global.com/dictionary/what-is-the-meaning-of-of/61671>.
- International Children’s Digital library. Veb. 05.03.2022. Dostupno na: <http://en.childrenslibrary.org/>.
- Kako im uspeva? Veb. 17.04.2022. Dostupno na: <http://www.kulturis.org/projekti/kako-im-uspeva/#toggle-id-4>.
- Kulturis. Kako im uspeva? Knjigožderi. Veb. 12.04.2022. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=AwdLjrV7sEo&t=300s>.
- Kulturis. Kako im uspeva? Rođeni za čitanje. Veb. 12.04.2022. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=0IUegeypuDY&t=362s>.
- Little free library. Veb. 16.04.2022. Dostupno na: <https://littlefreelibrary.org/>.
- Longman Dictionary of Contemporary English. Veb. 27.03.2022. Dostupno na: <https://www.ldoceonline.com/Biology-topic/culture>.

- Pretraživa digitalna biblioteka. Veb. 15.04.2020. Dostupno na: <https://pretraziva.rs/pretraga>.
- Project Gutenberg. Veb. 05.03.2022. Dostupno na: <http://www.gutenberg.org/>.
- Prvi grad u Srbiji sa bibliotekom na otvorenom. Veb. 12.04.2022. Dostupno na: <https://nationalgeographic.rs/zanimljivosti/a23518/pancevo-prvi-grad-u-srbiji-sa-bibliotekom-na-otvorenom.html>.
- Reading 'can help reduce stress'. *Telegraph*. Veb. 30.03.2022. Dostupno na: <http://www.telegraph.co.uk/news/health/news/5070874/Reading-can-help-reduce-stress.html>.
- Reading fiction 'improves empathy', study finds. *The Guardian*. Veb. 30.03.2022. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/books/2011/sep/07/reading-fiction-empathy-study>.
- The Book Institute Poland. Veb. 04.04.2022. Dostupno na: <http://www.bookinstitute.pl/>.
- The Royal Danish Library. Veb. 15.04.2022. Dostupno na: <https://www.kb.dk/en/services/collect-and-return/we-will-get-it-you>.
- We are made of our childhood books. Veb. 05.04.2022. Dostupno na: <https://gkindshivani.com/2015/08/04/we-are-made-of-our-childhood-books/>.
- World Digital Library. Veb. 25.02.2022. Dostupno na: <https://www.loc.gov/collections/world-digital-library/about-this-collection/>.
- World Read Aloud Day. Veb. 02.05.2022. Dostupno na: <https://www.litworld.org/worldreadaloudday>.

РЕГИСТАР ИМЕНА

А

Адлер, Ана 128
Александар Велики 14
Андоновски, Јелена 107, 150, 180
Аполоније 15
Аранитовић, Доброило 174, 177,
180
Аристофан 15
Арсенијевић, Лазар Баталака 32
Арсовић, Бранка 37, 169
Атик 16
Афанасјев, М. Д. [Михаил
Дмитриевич Афанасјев]
62, 63, 169

Б

Бабић, Драгица Павловић в.
Павловић Бабић, Драгица
Бајић, Љиљана 92, 169, 171, 178,
179
Бановић Марковска, Ангелина
44
Бараћ, Драган 23, 53, 169
Барбије, Фредерик [Frédéric
Barbier] 13–17, 19–21, 23,
25, 29, 56, 104, 181
Бегенишић, Добрила 169
Берк, Петер [Peter Burke] 24–27,
50, 51, 181
Берчич, Бранко 55, 169
Божић, Јадранка 17, 34, 39, 40,
45, 54, 55, 76, 103, 136, 170

Бол, Тод [Todd Bol] 153
Болан Тејни, Кимберли 84, 170
Бранковић, Марија 102, 181
Бригс, Аса [Asa Briggs] 24–27,
50, 51, 181
Брофи, Питер [Peter Brophy] 36,
60, 61, 144, 181
Брукс, Рик [Rick Brooks] 153

В

Видаковић, Милован 30
Видовић, Драго 16, 184
Витмен, Волт 45
Возаровић, Глигорије 32, 33
Вранеш, Александра 9, 29, 36,
39, 55, 59, 60, 63, 67, 68, 70,
73, 78, 80, 87, 88, 91, 93, 94,
99, 100, 105, 109, 110, 111,
114, 116–119, 120, 122, 125,
136, 138, 140, 143, 144, 145,
169–172, 176–180
Вујић, Јоца 151
Вукајловић, Александар 107,
171
Вукићевић, Дејан 113, 114, 171
Вуковић, Божидар 23
Вученовић, Тамара 39, 40, 45,
102, 130, 171, 178
Вучковић, Жељко 55, 171

Г

Гаварић, Драгољуб 139, 171

- Гајић, Драгољуб 93, 172
 Гајић, Оливера 37, 75, 76, 88,
 130, 173
 Галушка, Слађана 125, 172
 Гарсија, Хосе-Антонио Кордон
 49, 182
 Гејмен, Нил 101, 182
 Геснер, Конрад [Conrad
 Gessner] 25
 Гете, Јохан Волфганг 51
 Горман, Мајкл [Michael
 Gorman] 60, 65, 67, 75, 90,
 106, 116, 119, 126, 139, 182
 Грујић, Драгана 89, 156, 172
 Гудман 45
 Гутенберг, Јохан [Johannes
 Gutenberg] 21, 39
- Д
 Давидовић, Димитрије 32
 Дакић, Наташа 107, 150, 180
 Дејна, Џон Котон [John Cotton
 Dana] 46
 Деретић, Јован 30, 172
 Дима, Александар 30
 Дмитровић, Радиша 23
 Добриловић Драговић, Јелена
 100, 172
 Драгићевић-Шешић, Милена
 42, 140, 172
 Драговић, Јелена Добриловић
 в. Добриловић Драговић,
 Јелена
 Дуковић, Ана 125, 177
- Ђ
 Ђоковић, Гордана 9, 87, 94, 172
 Ђурђић, Љиљана 169, 171, 173,
 177, 179, 180
- Е
 Еко, Умберто 46
- Елзеvir, Луј [Lodewijk Louis
 Elsevier] 25
 Ератостен 15
 Ескарпи, Робер [Robert Escarpit]
 54, 75, 172
- Ж
 Жујовић, Јован 148
- З
 Загуровић, Јероним 23
 Зенодот 15
 Зорић, Ђорђе 32
- И
 Ивановић, Станоје 43, 173
 Илић, Драгутин 148
 Илић, Павле 37, 38, 47, 48, 52,
 57, 75, 76, 88, 89, 93, 94, 103,
 130, 132, 134, 173
 Илић, Саша 175
 Илић-Агапова, Марија 48
 Исаиловић, Димитрије 32
- Ј
 Јевтић, Марина 125, 177
 Јовановић, Милан 107, 171
 Јовановић, Слободан 34
 Јокановић, Владимир 34, 35, 44,
 46, 48, 53, 55, 56, 136, 138,
 169, 171, 173, 177, 179, 180
- К
 Калимах 15
 Карацић, Вук Стефановић 32,
 148
 Карић, Јасмина 128, 174
 Кармин, Ото 151
 Катер, Чарлс Ејми [Charles
 Ammi Cutter] 110
 Кафка, Франц [Franz Kafka] 102
 Ковачевић, Миладин 134, 174, 183

- Кон, Геца 34
Костадиновић, Данијела 9
Кошничар, Софија 173
Крилова, Наташа Борисовна
[Наташа Борисовна
Крылова] 67, 68, 174
Крњић, Зора 77, 90, 91, 174
Крстев, Цветана 105, 142, 175
Кунце, Хорст [Horst Kunze] 139,
175
- Л
Либерс, Херман 121, 175
Лукић, Јанко П. 34
Лукул, генерал 16
- Љ
Љубавић, Божидар 23
Љубавић, Теодор 23
- М
Мазарин, Јулије 61
Маљковић, Миланка 37, 75, 76,
88, 130, 173
Мангел, Алберто [Alberto
Manguel] 18, 19, 21, 22, 24, 30,
38, 45, 46, 48, 49, 56, 57, 89, 183
Мануцио, Алдо [Aldus
Manutius] 24
Мариновић, Стефан 23
Марковић, Љиљана 9, 29, 55, 60,
63, 68, 70, 100, 109–111, 117,
119, 120, 122, 125, 136, 138,
170–172, 176, 177, 179, 180
Марковска, Ангелина Бановић
в. Бановић Марковска,
Ангелина
Милаковић, Ана 174
Миливојевић, Љиљана 42, 175
Милић, Новица 45, 175
Милуновић, Драгана 88, 90, 91,
175
- Милутиновић, Ђура Црногорац
32
Митровић, Јелена 124, 175
Мићић, Радован 79, 88, 143, 176
Мрђа, Слободан 99, 136, 176
- Н
Недељков, Гордана 37, 106, 133,
176
Немањић, Милош 44, 58, 177
Николић, Филип 33
Нинков, Јасмина 75, 77, 138, 177
Ноде, Габријел [Gabriel Naudé] 61
Нушић, Бранислав 34, 148
- О
Обрадовић, Доситеј 30
Обреновић, Милош 33
Оганесјан, Наталија Томовна
[Наталња Томовна
Оганесјан] 124–126, 177
Ортега и Гасет, Хосе [José
Ortega y Gasset] 137, 184
- П
Павловић Бабић, Драгица 77,
90, 92, 174
Павловић, Александра 117, 177
Павловић, Кристина 183
Петровић, Сретен 41, 177
Пијановић, Петар 33–35, 44, 177
Плиније 14
Плиније Млађи 16
Премру, Мирослав 151
Продановић, Јаша 34
Птоломеј I 14, 15
Птоломеј II Филадельф 15
Птоломеј Епифан 16
Пулман 136
- Р
Радибратовић, Емилија 91, 177

- Радовановић Пејовић, Мирјана
124, 177
- Радовић, Душан 157
- Радовић, Милоје 159, 178
- Радловић, Марија 159, 178
- Рајић, Љубиша 91, 178
- Рајовић, Цветко 32
- Рајчевић, Урош 134, 174
- Ракић, Виолета 37, 103, 178
- Ранганатан, Шијали Рамамрита
[Shiyali Ramamrita
Ranganathan] 68, 184
- Рубакин, Николај [Николай
Александрович Рубакин] 56
- Русо, Жан-Жак 51
- Руф, Вергиније 14
- С**
- Савић, Даница 124, 178
- Савова, Елена 137, 139, 171, 178
- Секулић, Исидора 151
- Симончић, Гордана Стокић в.
Стокић Симончић, Гордана
Смиљковић, Стана 171
- Софронијевић, Адам 39, 40, 45,
102, 178
- Стаматовић, Десанка 26, 27,
31–33, 113, 179
- Стелмах, В. Д. 54, 179
- Степановић, Ивана 77, 90, 91,
174
- Стефановић, Мирјана 42, 55, 179
- Стојановић, Буба 54, 55, 179
- Стојковић, Бранимир 42, 140, 172
- Стојменовић, Виолета 50, 106,
179
- Стокић Симончић, Гордана 21,
22, 55, 59, 171, 179
- Т**
- Таловов, В. П. 44
- Тасић, Радмила 36, 37, 180
- Текелија, Сава 29
- Телек, Марта Тертели в. Тертели
Телек, Марта
- Тертели Телек, Марта 84, 104, 180
- Тирол, Димитрије 32
- Тодоров, Весна 83, 180
- Тољага, Невена 85, 143, 180
- Томпсон, Џејмс [James
Thompson] 118
- Тртовац, Александра 107, 150, 180
- Ђ**
- Ђирић, Милош 141, 181
- У**
- Урбанија, Јоже [Jože Urbanija]
66, 98, 136, 180
- Ф**
- Фотић, Александар 28, 181
- Х**
- Харт, Мајкл [Michael Stern Hart]
148
- Хилман, Џејмс [James Hillman]
89
- Ц**
- Цвијановић, Светислав 34
- Цвркота, Сања 36, 37, 180
- Цицерон 16
- Црнојевић, Ђурађ 23
- Црњански, Милош 34
- Ч**
- Черњиченко, Вера Ивановна
[Вера Ивановна
Черниченко] 137, 138, 180
- Чубарјан, Олег Стјепанович
[Олег Степанович
Чубарян] 62, 181

Ш

- Шипка, Милан 51
Шир, Џеси [Jesse Hauk Shera]
61, 117
Шретингер, Мартин [Martin
Wilibald Schrettinger] 61
Шутић, Владимир 134, 174, 183

В

- Bates, Timothy C. 83, 184
Boyd, Danah M. 133, 181

С

- Cavanaugh, Terence W. 130, 185
Clark, Christina 78, 181

Ї

- Їunović, Kristina 128, 183

D

- Dugdale, George 78, 181

E

- Ellison, Nicole B. 133, 181

H

- Howard, Vivian 82, 182

K

- Kamalova, Lera A. 43, 182
Knoll, Debra 81, 183
Koletvinova, Nataĳa D. 43, 182

L

- Lemke, Antje Bultmann 61, 183

M

- Malkoĉ Bišćan, Anita 128, 183
Mišćin, Źeljka 128, 183

P

- Pickering Thomas, Nancy 46, 184
Plomin, Robert 83, 184

R

- Ritchie, Stuart J. 83, 184

S

- Schiemann, Christopher 130, 184
Stromgren, Pip 110, 184
Suvorova, Valeriya 128, 184

W

- Weber, Christine L. 130, 185

О АУТОРУ

Гордана Станчић (дев. Недељков) рођена је 1988. године у Зрењанину. На Филолошком факултету Универзитета у Београду завршила је основне и мастер студије. Докторску тезу *Библиошке и култура читања* одбранила је на истом факултету 2019. године. Децембра 2018. изабрана је у стручно звање виши библиотекар, а марта 2022. године у стручно звање библиотекар саветник.

Запослена је у Андрићевом институту у Вишеграду, на пословима вођења Библиотеке „Иво Андрић” и пословима у оквиру издавачке делатности Института. Члан је уредништва часописа *ЛИК: часопис за лијераиуру и културу*, и стручни сарадник у издањима Одјељења за књижевност Андрићевог института. Члан је Комисије за електронске библиотеке и дигиталну хуманистику Међународног конгреса слависта, организационог одбора манифестације „Сајам књига у Андрићграду” и Друштва библиотекара Републике Српске.

Похађала је више курсева, обука, радионица, семинара и летњих школа из библиотечко-информационе делатности. Излагала је на више домаћих и међународних стручних скупова и била предавач на неколико семинара. Аутор је више од двадесет радова из области библиотекарства и информатике, генеалогije, архивистике и културе у домаћим стручним часописима и зборницима са конференција. Активно користи енглески језик и служи се шпанским, руским и немачким.

Библиотека
ПОСЕБНА ИЗДАЊА
Књига 12

Гордана Станчић
О КЊИЗИ И ЧИТАЊУ
Улога библиотека у развијању културе читања

Главни и одговорни уредник
Емир Кустурица

Уредник
проф. др Мило Ломпар

Издавач
Андрићев институт
Трг Николе Тесле, Андрићград
00387 58 620912; info@andricevinstitut.org

За издавача
Емир Кустурица, директор

Лектура и коректура
Милан Ружић

Прелом текста
Жељка Башић Станков

Штампа
Белпак, Београд

Тираж
100

ISBN 978-99976-21-99-3

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

027:028

СТАНЧИЋ, Гордана, 1988-

О књизи и читању : улога библиотека у развијању
културе читања / Гордана Станчић. - Вишеград : Андрићев
институт, 2022 (Београд : Белпак). - [195] стр. : табеле ; 20
см. - (Библиотека Посебна издања / Андрићев институт ;
књ. 12)

Тираж 100. - О аутору: стр. [195]. - Напомене и
библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр.
169-187. - Регистар.

ISBN 978-99976-21-99-3

COBISS.RS-ID 136945665